

Bruksela, dnia 29.5.2019 r.
COM(2019) 260 final

**KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY,
EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU
REGIONÓW**

Komunikat w sprawie polityki rozszerzenia UE w 2019 r.

{SWD(2019) 215 final} - {SWD(2019) 216 final} - {SWD(2019) 217 final} -
{SWD(2019) 218 final} - {SWD(2019) 219 final} - {SWD(2019) 220 final}

I. WPROWADZENIE

W listopadzie 2015 r. Komisja Europejska określiła **średniookresową strategię w zakresie polityki rozszerzenia UE**¹ na okres odpowiadający kadencji obecnej Komisji. W niniejszym komunikacie podsumowano postępy w zakresie realizacji polityki rozszerzenia poczynione do końca lutego 2019 r. Oprócz poczynionych postępów przedstawiono w nim poważne wyzwania, z jakimi zmagają się państwa ubiegające się o członkostwo.

Balkany Zachodnie

Opracowana przez Komisję Europejską **strategia dla Bałkanów Zachodnich**² z lutego 2018 r. była istotnym impulsem dla proeuropejskich działań w regionie. Potwierdzono w niej przyszłość Bałkanów Zachodnich jako integralnej części UE. Potwierdzono również, że perspektywa członkostwa regionu w UE – oparta na spełnieniu ściśle określonych i obowiązujących kryteriów – leży w politycznym i gospodarczym interesie Unii i ma istotne znaczenie z punktu widzenia bezpieczeństwa. W strategii uznano znaczące postępy, jakie region poczynił w kontekście reform oraz w kontekście eliminowania śladów, jakie pozostawiła po sobie wojna i regionalne konflikty. Jednak aby poszczególne państwa mogły spełnić wszystkie warunki członkostwa, między innymi wzmocnić demokrację, konieczne jest przeprowadzenie bardziej poważnych, obszernych i przekonujących reform w kluczowych obszarach, zwłaszcza w obszarze praworządności, w tym walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną, reform gospodarczych i konkurencyjności, współpracy regionalnej i pojednania. Komisja zaapelowała o znaczące wzmocnienie politycznego, technicznego i finansowego wsparcia UE dla tego regionu, w tym za pośrednictwem sześciu inicjatyw przewodnich, które przewidziano w strategii, popartych finansowaniem przedakcesyjnym w wysokości 11,7 mld EUR zaplanowanym na lata 2014–2020. Mając na celu wzmocnienie elementu zachęty w ramach realizowanej polityki, Komisja zauważyła również, że – przy założeniu niezbędnej woli politycznej, realizacji rzeczywistych i trwałych reform oraz znalezieniu ostatecznych rozwiązań w przypadku sporów z sąsiadami – istnieje możliwość, iż kraje obecnie przodujące w negocjacjach akcesyjnych będą gotowe do członkostwa do 2025 r.

Na **szczyście UE-Balkany Zachodnie**, który odbył się w Sofii w maju 2018 r., przywódcy UE potwierdzili swoje zdecydowane poparcie dla europejskiej perspektywy Bałkanów Zachodnich, zaś partnerzy z tego regionu ponownie podkreślili, że realizacja tej perspektywy jest ich zdecydowanym strategicznym wyborem. Przywódcy UE osiągnęli porozumienie w sprawie Deklaracji z Sofii oraz Programu działań priorytetowych z Sofii³, nakreślając nowe działania służące pogłębieniu współpracy z regionem Bałkanów Zachodnich w kluczowych obszarach, takich jak bezpieczeństwo, praworządność i migracja.

W ubiegłym roku przywódcy UE dali ponadto państwom Bałkanów Zachodnich **jasny sygnał**. W odpowiedzi na zalecenia Komisji z 2018 r., które dotyczyły rozpoczęcia negocjacji w sprawie przystąpienia z Republiką Macedonii Północnej i Republiką Albanii, Rada postanowiła w czerwcu pozytywnie ustosunkować się do poczynionych postępów i wytyczyła ścieżkę prowadzącą do otwarcia negocjacji w sprawie przystąpienia z tymi dwoma państwami w czerwcu 2019 r. Jeżeli chodzi o Kosowo*, Komisja poinformowała, że spełniono wszystkie

¹ [COM\(2018\) 450 final](#)

² Wiarygodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE w tym regionie, [COM\(2018\) 65 final](#)

³ https://www.consilium.europa.eu/media/34776/sofia-declaration_en.pdf

* Użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1244/1999 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji niepodległości Kosowa.

warunki konieczne do wprowadzenia ruchu bezwizowego do strefy Schengen, i w marcu 2019 r. Parlament Europejski poparł w pierwszym czytaniu wniosek Komisji dotyczący liberalizacji reżimu wizowego.

Zwiększone zaangażowanie UE w regionie i jej wkład w realizowane tam działania przynoszą konkretne i znaczące **rezultaty**. Republika Macedonii Północnej nie tylko kontynuowała swój ambitny program reform, ale również osiągnęła historyczne porozumienie z Grecją, rozwiązując 27-letni spór o nazwę. Fakt ten, w połączeniu z dwustronnym porozumieniem z Bułgarią, stanowi przykład umacniania stosunków dobrosąsiedzkich w całym regionie, a także świadczy o sile przyciągania perspektywy europejskiej. Podobnie, głębokie reformy realizuje Albania – przede wszystkim dokonuje poważnej transformacji systemu wymiaru sprawiedliwości, realizując między innymi bezprecedensowy proces ponownej oceny sędziów i prokuratorów.

Kolejnym etapem następującym po tych wyczekiwanych postępach są konkretne i szybkie działania Unii. UE ma możliwość długoterminowego wykorzystania tego pozytywnego trendu w całym regionie, co leży również w jej interesie. Unia musi wywiązać się ze swoich zobowiązań i udzielić kredytu zaufania tam, gdzie jest to potrzebne. Jeżeli UE nie nagrodi obiektywnych postępów, przechodząc do kolejnego etapu europejskiego zbliżenia, może to zaszkodzić jej wiarygodności w całym regionie i poza jego granicami. Bierna odpowiedź na historyczne osiągnięcia i zasadnicze reformy osłabiłaby stabilność, poważnie zniechęciłaby do dalszych – tak bardzo potrzebnych – reform i negatywnie wpłynęłaby na wrażliwe kwestie dwustronne, takie jak dialog Belgrad–Prisztina. Ze strategicznego punktu widzenia, taki rozwój sytuacji pomógłby geopolitycznym konkurentom UE zakorzenić się na progu Europy.

Jednak nie wszystkie państwa skorzystały z możliwości oferowanych przez strategię dla Bałkanów Zachodnich. Niektóre państwa zaprzestały dalszych starań, zwłaszcza jeżeli chodzi o kluczowe obszary: praworządność i prawa podstawowe. Jeżeli państwa najbardziej zaawansowane w procesie akcesji nie nasiliły znacznie swoich starań, przede wszystkim w obszarze podstawowych reform, ryzykują opóźnienia w realizacji swoich wyznaczonych, ambitnych celów. Wszyscy przywódcy polityczni w regionie muszą spełnić oczekiwania swoich obywateli, związane z reformami. Nie powinni oni pozostawić żadnych wątpliwości co do swojego strategicznego ukierunkowania i zaangażowania na rzecz przystąpienia do UE. Przystąpienie do UE to zasadniczy wybór, oparty na wartościach. Każde państwo musi jeszcze aktywniej zaangażować się w związany z nim proces.

Równocześnie z niniejszym komunikatem Komisja przyjęła opinię w sprawie wniosku Bośni i Hercegowiny o członkostwo w Unii Europejskiej. Wniosek i zalecenie wynikające z opinii zawarto w załączniku do niniejszego komunikatu.

Turcja

Turcja jest strategicznym partnerem UE i krajem kandydującym. Kontynuowano dialog i współpracę, w tym na najwyższym szczeblu, w kluczowych obszarach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, w tym za pośrednictwem skutecznej współpracy w zakresie migracji i silnego wsparcia UE na rzecz uchodźców. Jednak Turcja nadal oddala się od Unii Europejskiej, odnotowano poważne pogorszenie się sytuacji w obszarach praworządności i praw podstawowych, a także osłabienie skutecznych mechanizmów kontroli i równowagi w systemie politycznym, co zostało spowodowane nowelizacją konstytucji. W czerwcu 2018 r. Rada stwierdziła jednomyślnie, że w związku z powyższym negocjacje w sprawie przystąpienia Turcji utknęły zatem w martwym punkcie i nie można rozważać otwarcia ani zamknięcia żadnych kolejnych rozdziałów negocjacyjnych. Nadal aktualne są fakty, które doprowadziły do tej oceny.

Przyspieszenie **dostosowania** do wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE, w tym w zakresie środków ograniczających, jest ważnym elementem procesu rozszerzenia i ważnym elementem potwierdzającym fakt, że kraje pragnące przystąpić do Unii w pełni podzielają zasady, wartości i cele, które Unia stara się propagować w swoim sąsiedztwie i poza nim. Albania i Czarnogóra konsekwentnie dostosowywały swoje stanowiska do stanowiska UE dotyczącego wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

II. REALIZACJA STRATEGII ROZSZERZENIA Z 2015 R.

Zasadnicze znaczenie dla spełnienia kryteriów kopenhaskich i madryckich będących warunkiem członkostwa ma bardziej aktywna realizacja podstawowych reform. Starania w tych obszarach są niepodzielne i wzajemnie się wzmacniają. Muszą być one realizowane z większym naciskiem i z wyraźniejszym zaangażowaniem politycznym.

a) Funkcjonowanie instytucji demokratycznych

W większości krajów głównym wyzwaniem pozostaje prawidłowe funkcjonowanie **instytucji demokratycznych**. Należy trwale wpisać w kulturę polityczną centralną rolę **parlamentów** krajowych. Należy utrwalić konstruktywny międzypartyjny dialog. Opozycyjne partie polityczne, które również ponoszą znaczną odpowiedzialność za kształtowanie przyszłości swoich państw, powinny mieć możliwość pełnego wykonywania swojej roli i angażowania się w procesy demokratyczne. Decydujące znaczenie ma zwiększenie odpowiedzialności parlamentarnej, nadzór nad władzą wykonawczą i kontrola demokratyczna.

W regionie **Balkanów Zachodnich** nadal konieczne jest nawiązanie konstruktywnego **dialogu** obejmującego całe spektrum polityczne, przede wszystkim w obrębie parlamentów. Powodem do niepokoju są kontraproduktywne akcje bojkotowania parlamentu w Albanii, Czarnogórze czy Serbii. Nasiliły się protesty obywateli żądających reform. Należy korzystać z mechanizmów mediacji i dialogu, takich jak te, które oferuje Parlament Europejski. Dotyczy to na przykład Serbii. Rządy powinny zadbać o to, aby opozycja miała możliwość wypełniania swojej roli w obrębie istniejących ram. Opozycja musi natomiast wносить konstruktywny wkład w procesy demokratyczne.

Wzmocnienie **funkcji kontrolnej parlamentów** wymaga podjęcia znacznych wysiłków. Parlament w Republice Macedonii Północnej wzmocnił swój potencjał nadzoru, przywrócił mechanizmy kontroli i równowagi i znacząco ograniczył korzystanie ze **skróconej procedury parlamentarnej** (do 20 % w 2018 r.). Jednak zjawisko to pozostaje powodem do obaw w całym regionie. Odpowiedni wskaźnik w Serbii wynosi 44 %; działania parlamentarne rządzącej koalicji spowodowały pogorszenie debaty legislacyjnej i kontroli. W Czarnogórze nadal oczekuje się na wyniki prac międzypartyjnego tymczasowego komitetu dotyczącego dalszych reformy ordynacji wyborczej i innych aktów prawnych.

Wybory muszą być wolne i uczciwe; należy odpowiednio wdrażać zalecenia misji obserwacji wyborów. Należy rozwiązać utrzymujące się od dawna słabe punkty całego cyklu wyborczego. Dogłębnej reformy wymagają przepisy dotyczące publicznego i prywatnego finansowania partii politycznych.

Nowy system prezydencki w **Turcji**, który wszedł w życie po wyborach w czerwcu 2018 r., znacznie **ograniczył funkcje legislacyjne i nadzorcze parlamentu**. Nie ma konstruktywnego dialogu parlamentarnego czy też funkcjonujących mechanizmów kontroli i równowagi. Nie podjęto kwestii utrzymujących się od dawna niedociągnięć w systemie immunitetu parlamentarnego. Podjęta przez Najwyższą Radę Wyborczą decyzja o ponownym

przeprowadzeniu wyborów w Istambule, a także decyzje o przyznaniu urzędu burmistrza w poszczególnych gminach na południowym wschodzie kandydatom z drugiego miejsca, jest źródłem poważnych obaw, jeżeli chodzi o legalność i integralność procesu wyborczego oraz niezależność instytucji od nacisków politycznych.

b) Praworządność i bezpieczeństwo

U źródła dobrze funkcjonującej demokracji leży **praworządność**. Jej gwarantem są wolne i uczciwe wybory, dobrze funkcjonujący parlament, który powinien być w stanie w pełni wykonywać swoje podstawowe funkcje prawodawcze i nadzorcze, a także rozdział władzy i system sprawnych mechanizmów kontroli i równowagi.

Praworządność jest mocno i wyraźnie zakorzeniona w procesie przystępowania do UE. Jest to kluczowy element transformacji demokratycznej i kluczowy punkt odniesienia, z pomocą którego UE ocenia postępy krajów objętych procesem rozszerzenia na drodze do członkostwa. Wiarygodne postępy w tym obszarze pozostają jednak istotnym wyzwaniem. Niedociągnięcia są tu często powiązane z brakiem woli politycznej, oporem instytucjonalnym oraz coraz bardziej wrogim otoczeniem dla społeczeństwa obywatelskiego. Częściowo odzwierciedla to pewne elementy **zawłaszczenia państwa**. W związku z tym praworządność nadal nie jest właściwie stosowana na wszystkich poziomach władzy. Turcja nie podjęła żadnych kroków, aby zaradzić regresowi w obszarze praworządności.

Dla praworządności zasadnicze znaczenie ma dobrze funkcjonujący i niezależny **system sądownictwa**, w którym decyzje są skutecznie wdrażane. Albania poczyniła istotne postępy na rzecz reformy swojego systemu sądowego; reformy są kontynuowane zgodnie z planem. Celem nowo ustanowionych organów wymiaru sprawiedliwości jest zagwarantowanie niezależnego zarządzania systemem sądowym. Proces weryfikacji przyniósł dalsze widoczne rezultaty. Łącznie podjęto ponad 140 decyzji, wszystkie priorytetowe sprawy zakończono w pierwszej instancji. 88 ocenianych sędziów zostało zwolnionych lub odeszło z własnej inicjatywy. Jednak wolne tempo zmian w kulturze sądowej nadal spowalnia tempo reform w całym regionie Bałkanów Zachodnich. Nowelizacja konstytucji w Serbii, której celem było dostosowanie konstytucji do europejskich norm obowiązujących w sądownictwie, nie została jeszcze przyjęta. W Turcji nadal notowano naciski polityczne, a także przesunięcia licznych sędziów i prokuratorów wbrew ich woli, co jeszcze bardziej osłabiało niezależność tureckiego sądownictwa.

W regionie Bałkanów Zachodnich i w Turcji nadal odnotowuje się przypadki powszechnej **korupcji**. Postępy w skutecznym zwalczaniu korupcji na wysokim i średnim szczeblu są w całym regionie bardzo zróżnicowane. Niektóre państwa, takie jak Macedonia Północna i Albania, odnotowały postępy, jednak w większości krajów wyniki nie są przekonujące i dalekie od spełnienia wymogów związanych z członkostwem. Należy zająć się kwestią korupcji politycznej i korupcji na wysokim szczeblu w sposób bardziej przejrzysty i spójny. Wymierne rezultaty w walce z korupcją są potrzebne także dla stworzenia stabilnego i przejrzystego otoczenia biznesu oraz ograniczenia realnych zagrożeń dla demokratycznych struktur. Powszechna korupcja nadal szczególnie zagraża **zamówieniom publicznym**. Należy wzmocnić mechanizmy kontroli w całym procesie udzielania zamówień publicznych oraz znacznie zwiększyć przejrzystość tego procesu. W tym celu konieczne jest przyjęcie trwałych i ambitnych środków.

Bardzo poważnym problemem w regionie Bałkanów Zachodnich i w Turcji pozostaje **przestępczość zorganizowana**. Przez Turcję i przez Bałkany Zachodnie przebiegają ważne szlaki przemytu. Na terytorium tych państw, jak również z ich terenu w dalszym ciągu działają silne organizacje przestępcze. Państwa zajęły się niektórymi aspektami tego zjawiska, w 2018 r. kilkakrotnie dokonano znaczących zatrzymań i przejęć narkotyków. Pogłębiano

współpracę operacyjną, między innymi z agencjami UE. Przyniosło to widoczne wyniki w terenie, w szczególności w Albanii. Jednak ogólne **wyniki pod względem ostatecznych wyroków skazujących** w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej są często słabe. Większość państw może przedstawić zaledwie kilka wyroków skazujących w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej lub prania pieniędzy wydanych na przestrzeni ostatni lat (bądź takich wyroków w ogóle nie wydano). Takie słabe wyniki są dowodem na nieskuteczność postępowań karnych, dają wyraźny sygnał bezkarności oraz przyczyniają się do ryzyka infiltracji przestępczej systemu politycznego i gospodarczego. Państwa te powinny również zdecydowanie zwiększyć liczbę przypadków **zajęcia i konfiskaty mienia** zarówno w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej jak i korupcji, a także podjąć energiczniejszą walkę z grupami przestępczymi.

W minionych latach Bałkany Zachodnie podjęły ważne kroki w kierunku unowocześnienia ram prawnych i instytucjonalnych dotyczących **walki z terroryzmem**. Nadal doskonalono i pogłębiano współpracę operacyjną z państwami członkowskimi UE i agencjami UE. Wszystkie kraje Bałkanów Zachodnich aktywnie uczestniczą w inicjatywie dotyczącej zwalczania terroryzmu na Bałkanach Zachodnich. Większość państw musi jednak nadal zwiększać wysiłki na rzecz rozwiązania problemu powracających zagranicznych bojowników i zapobiegania ekstremizmowi i radykalizacji, także w więzieniach. Należy zwiększyć możliwości w zakresie monitorowania w sieci i odpowiedniego reagowania. W bardziej strategicznym podejściu do prania pieniędzy i finansowania terroryzmu należy osadzić aktywne śledzenie przepływów finansowych. Turcja powinna natomiast dokonać przeglądu swojego prawa antyterrorystycznego. Turcja ma wprawdzie uzasadnione prawo do zwalczania terroryzmu, jest jednak odpowiedzialna za zapewnienie, by podejmowane działania były zgodne z zasadą praworządności, prawami podstawowymi i podstawowymi wolnościami. Działania służące zwalczaniu terroryzmu muszą być proporcjonalne.

Istnieje pilna potrzeba, aby reformy w obszarze praworządności były wdrażane w sposób **silniejszy i bardziej wiarygodny**. Jest to najważniejszy warunek dla Bałkanów Zachodnich, pozwalający na poczynienie postępów poszczególnych krajów tego regionu w kierunku integracji europejskich. Obejmuje on spełnienie pośrednich kryteriów odniesienia w negocjacjach w sprawie przystąpienia, które dotyczą rozdziałów o praworządności nr 23 i 24 dla Czarnogóry i Serbii.

Po spełnieniu tych kryteriów określone zostaną kryteria ostateczne, co będzie okazją dla UE do wyraźnego ustalenia wymogów w zakresie praworządności. Wymogi te będą musiały zostać ostatecznie spełnione przez państwa uczestniczące w procesie negocjacji, aby można było uznać je za gotowe do członkostwa w UE w tym kluczowym obszarze. Czarnogóra jest pierwszym państwem prowadzącym negocjacje, które może osiągnąć ten etap, pod warunkiem że wyeliminuje ona niedociągnięcia w bardzo istotnych obszarach: wolności mediów, walki z korupcją i handlu ludźmi.

Istotą pośrednich kryteriów odniesienia w obszarze praworządności jest przede wszystkim zapewnienie, że w danym państwie funkcjonuje struktura instytucjonalna i legislacyjna oraz że osiągnięto pierwsze wyniki w zakresie wdrażania. Po osiągnięciu tego etapu Komisja proponuje państwom ubiegającym się o członkostwo kryteria ostateczne. Będą one w pierwszym rzędzie skoncentrowane na osiągnięciu wymiernych rezultatów oraz zdecydowanych, wiarygodnych i trwałych wyników w zakresie wdrażania.

c) Prawa podstawowe

Prawa podstawowe są w dużej mierze zapisane w ustawodawstwie krajów regionu Bałkanów Zachodnich. Konieczne jest jednak podjęcie poważnych wysiłków w celu

przyspieszenia ich wdrażania. W ciągu okresu sprawozdawczego w Turcji odnotowano postępujące poważne pogorszenie sytuacji w przypadku kluczowych praw człowieka.

Rosnące obawy dotyczą rozwoju sytuacji w obszarze **wolności słowa** i niezależności mediów w całym regionie. Odnotowano poważne pogorszenie sytuacji w **Turcji**, gdzie poważnie utrudnia się korzystanie z wolności słowa i gdzie ponad 160 dziennikarzy nadal przebywa w więzieniu – jest to jedna z najwyższych liczb na świecie.

W regionie **Bałkanów Zachodnich** odnotowano bardzo ograniczone wysiłki. Ogólnie rzecz biorąc, nadal odnotowuje się przypadki fizycznego i słownego zastraszania; bardzo nieliczne są przypadki podejmowania dochodzenia i ścigania w takich sprawach. We wszystkich krajach tego regionu na porządku dziennym są próby wywierania wpływu na niezależność nadawców publicznych, nieprzejrzyste finansowanie publiczne i prywatne mediów oraz zniekształcony rynek reklam. Otoczenie biznesowe mediów często naznaczone jest ponadto ingerencją polityczną i niejasną strukturą własności mediów, które naruszają zrównoważony charakter niezależnych mediów. UE nadal zdecydowanie wspiera lokalne organizacje społeczeństwa obywatelskiego, obrońców praw człowieka, dziennikarzy i niezależne ośrodki medialne.

W regionie Bałkanów Zachodnich i w Turcji należy dołożyć większych starań, aby skutecznie przeciwdziałać nadużyciom **praw dziecka**. Rządy tych krajów muszą również uporać się z kwestią dyskryminacji **osób niepełnosprawnych, mniejszości** i innych grup szczególnie wrażliwych. Ponadto konieczne są większe starania w celu zapewnienia **równości płci** oraz zapobiegania dyskryminacji oraz przemocy wobec kobiet i zwalczania tych zjawisk. W regionie Bałkanów Zachodnich poczyniono postępy w odniesieniu do praw lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych. Konieczne są jednak znaczne wysiłki w celu rozwiązania problemu dyskryminacji, a zwłaszcza mowy nienawiści i przemocy. Grupą wykluczaną społecznie, marginalizowaną i dyskryminowaną nadal pozostaje społeczność **Romów**. Poprawy nadal wymagają **warunki panujące w więzieniach**. Mimo zakończenia stanu wyjątkowego w Turcji nadal obowiązuje wiele środków wprowadzonych w tym okresie, w tym środki ograniczające podstawowe **prawa procesowe**, takie jak prawo do obrony oraz prawo do skutecznego środka odwoławczego.

d) Reforma administracji publicznej

Reforma administracji publicznej ma zasadnicze znaczenie dla poprawy zarządzania na wszystkich szczeblach. Obejmuje to jakość i rozliczalność administracji, profesjonalizm służby cywilnej i jej odpolitycznienie, stabilne gospodarowanie finansami publicznymi i zapewnienie obywatelom i przedsiębiorstwom usług na wysokim poziomie. W tym obszarze w Bałkanach Zachodnich odnotowano umiarkowany postęp. Turcja odnotowała poważne pogorszenie sytuacji w obszarze służby cywilnej, co miało również wpływ na planowanie i rozliczalność polityki; jest to wynikiem poważnej restrukturyzacji systemu administracji publicznej i służby cywilnej przeprowadzonej za pośrednictwem dekretów prezydenckich.

Zaobserwowano pewne postępy, jeżeli chodzi o poprawę **planowania polityki**, konieczne są jednak dalsze wysiłki w celu zapewnienia silnej kontroli jakości przez rządy centralne. Strategie polityczne, prawodawstwo i inwestycje publiczne są nadal często przygotowywane bez przeprowadzania ocen skutków oraz konsultacji międzyinstytucjonalnych i publicznych. Potrzebne są poważne wysiłki w celu zapewnienia przejrzystego i skutecznego systemu **zamówień publicznych**. Aby ograniczyć marnotrawstwo zasobów, oszustwa i korupcję potrzebne jest dostosowanie – na wczesnym etapie – do dorobku prawnego UE oraz wprowadzenie skutecznego systemu publicznej **kontroli wewnętrznej**.

W większości krajów należy zapewnić **profesjonalizację** służby cywilnej oraz **zająć się kwestią** nadmiernego **upolitycznienia**. **Struktura administracji państwowej** powinna gwarantować skuteczne zasady rozliczalności. W większości państw podjęto starania na rzecz poprawy **usług** świadczonych na rzecz obywateli i przedsiębiorstw, zwłaszcza e-usług, ale potrzebna jest dalsza koordynacja między różnymi inicjatywami i ogólną reformą administracji publicznej.

Należy uwzględnić rolę, jaką **władze regionalne i lokalne** odgrywają w procesie dostosowywania UE do przepisów UE oraz i ewentualnego stosowania przepisów UE. Należy znaleźć właściwą równowagę między władzami na szczeblu centralnym, regionalnym i lokalnym, która będzie najkorzystniejsza dla wprowadzanych reform oraz świadczenia usług na rzecz obywateli.

e) **Migracja**

Kluczowymi wyzwaniem zarówno dla UE jak i Bałkanów Zachodnich i Turcji okazały się **kryzys uchodźczy i migracja nieuregulowana**. Dzięki wspólnym działaniom podejmowanym wzdłuż szlaków migracyjnych we wschodniej części obszaru śródziemnomorskiego oraz na Bałkanach Zachodnich kontynuowano współpracę. Problemem pozostaje przemyt migrantów i handel ludźmi. Kraje partnerskie powinny poczynić dalsze kroki w celu zapewnienia pełnego dostosowania do polityki wizowej UE.

Realizacja **oświadczenia UE–Turcja**⁴ z marca 2016 r. nadal przynosiła konkretne wyniki w postaci ograniczenia liczby nielegalnych i niebezpiecznych przepraw oraz ofiar śmiertelnych na Morzu Egejskim. Liczba przybyłych migrantów o nieuregulowanym statusie jest niższa o 97 % niż w okresie poprzedzającym realizację oświadczenia, znacząco spadła liczba ofiar śmiertelnych na morzu. Tureckie organy ścigania nasiliły swoje działania w okresie objętym sprawozdaniem.

Turcja w dalszym ciągu podejmowała znaczne wysiłki, **przyjmując ponad 3,6 miliona uchodźców z Syrii**, oraz około 370 000 tys. uchodźców z innych krajów. UE nadal wspierała Turcję w realizacji tego wyzwania. Na potrzeby zaspokajania humanitarnych i rozwojowych potrzeb uchodźców i społeczności przyjmujących nadal stosowany jest **unijny Instrument Pomocy dla Uchodźców w Turcji**⁵, którego łączny budżet opiewa na kwotę 6 mld EUR. Pierwsza transza środków w ramach tego instrumentu w wysokości 3 mld EUR została w pełni zakontraktowana. Wyniki są wyraźnie widoczne i bardzo skuteczne: około 1,6 milionów uchodźców korzysta obecnie z comiesięcznych przelewów gotówkowych za pośrednictwem siatki bezpieczeństwa socjalnego w sytuacjach nadzwyczajnych, zapewniono pięć milionów konsultacji w ramach podstawowej opieki zdrowotnej, finansowe wsparcie otrzymały rodziny ponad 494 000 dzieci uczęszczających do szkoły. Trwa realizacja drugiej transzy w wysokości 3 mld EUR. Wspomniany instrument nadal jest nadal sztandarowym mechanizmem koordynującym działania, który pozwala na szybkie, skuteczne i efektywne udzielanie pomocy przez UE.

Kontynuacja skoordynowanych na szczeblu UE środków wspierających działania krajowe w regionie **Bałkanów Zachodnich** zaowocowała dalszym (o 35 %) ograniczeniem liczby przypadków nielegalnego przekraczania granic w okresie objętym sprawozdaniem, co potwierdza tendencję spadkową z 2017 r. Jednak trzeba uczynić więcej, aby lepiej wyposażyć

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

⁵ [Decyzja Komisji C\(2015\) 9500](#) z dnia 24.11.2015 w sprawie koordynacji działań Unii i państw członkowskich przy użyciu mechanizmu koordynacji – Instrumentu Pomocy dla Uchodźców w Turcji, zmieniona decyzją Komisji C(2016) 855 z 10.2.2016.

państwa zmagające się z migracją, wspierając między innymi ich wysiłki prowadzące do lepszego zarządzania granicami i ograniczenia migracji nieuregulowanej. W 2018 r. Bośnia i Hercegowina odnotowały napływ ponad 20 000 migrantów i uchodźców. UE nadal wspiera ten region, umacniając potencjał swoich partnerów w zakresie zarządzania przepływami migracyjnymi, ustanawiania procedur azylowych, mechanizmów powrotowych i wymiany informacji. Zakończono negocjacje w sprawie umów o statusie z pięcioma państwami tego regionu. Dzięki temu możliwe jest rozmieszczenie zespołów Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej, wyposażonych w uprawnienia wykonawcze, na obszarach sąsiadujących z granicami zewnętrznymi UE w celu wsparcia krajowych organów straży granicznej. Umowa z Albanią weszła w życie; wysłano pierwszych funkcjonariuszy straży granicznej. Państwa Bałkanów Zachodnich muszą dołożyć starań, aby rozwiązać kwestię nieuzasadnionych wniosków o azyl składanych przez obywateli tego regionu w państwach członkowskich UE.

f) Gospodarka

Gospodarka państw Bałkanów Zachodnich i Turcji nadal stoi w obliczu **poważnych wyzwań**, które nie pozwalają tym państwom na pełne wykorzystanie swojego potencjału gospodarczego. Mimo, że w minionych latach nastąpiło pewne przyspieszenie wzrostu gospodarczego, utworzono liczne miejsca pracy i wzrosły dochody, państwa te nadal pozostają w tyle pod względem reformy swoich struktur gospodarczych i konkurencyjności. Zmagają się z wysoką stopą bezrobocia, zwłaszcza wśród młodzieży, poważnym niedopasowaniem umiejętności, utrzymującym się dużym udziałem gospodarki nieformalnej oraz niekorzystnym otoczeniem biznesu i niskim poziomem innowacji.

W **Turcji** utrzymywała się zdecydowana **tendencja regresowa**, która wywołała poważne obawy odnośnie do możliwości zachowania przez to państwo statusu funkcjonującej gospodarki rynkowej. Sytuacja gospodarcza pogorszyła się w 2018 r. Było to spowodowane nagłym pogorszeniem się warunków finansowania, co z kolei uwypukliło niedociągnięcia o charakterze makroekonomicznym, które narastały przez lata. Dalszemu **pogorszeniu uległo zarządzanie gospodarcze**, a państwo w większym stopniu ingerowało w gospodarkę. Turcja musi odwrócić tendencję regresu w reformach rynkowych.

Klimat inwestycyjny w regionie **Bałkanów Zachodnich** pozostał w dużej mierze niezmienny. Charakterystyczna jest dla niego niedostateczna praworządność, brak odpowiedniego egzekwowania kontroli pomocy państwa, zakorzeniona szara strefa gospodarki, nie najlepszy dostęp do finansowania oraz niski poziom integracji regionalnej i łączności. Utrzymuje się ingerencja państwa w gospodarkę, co zaostrza ryzyko korupcji ze względu na słabe zarządzanie finansami publicznymi oraz częste zmiany w zasadach wydawania zezwoleń i przepisach podatkowych. Istnieje silna potrzeba modernizacji infrastruktury, należy uruchamiać inwestycje za pośrednictwem pojedynczych projektów i kierować się priorytetami uzgodnionymi z UE. Decyzje dotyczące głównych inwestycji powinny opierać się na zasadach przejrzystości i należytej staranności, podobnie jak ma to miejsce w przypadku projektów dotyczących łączności, finansowanych za pośrednictwem ram inwestycyjnych dla Bałkanów Zachodnich.

Głównym czynnikiem sprzyjającym podnoszeniu się standardu życia w regionie Bałkanów Zachodnich jest integracja regionalna. Konkurencji sprzyja stworzenie **regionalnego obszaru gospodarczego**, co pozwala na osiągnięcie ekonomii skali oraz wzrost produktywności. Regionalny rynek spowoduje uruchomienie handlu w obrębie regionu i sprawi, że Bałkany Zachodnie staną się bardziej atrakcyjnym miejscem docelowym inwestycji. Integracja rynkowa oparta na przepisach i normach UE pomoże w stworzeniu możliwości opracowania nowych łańcuchów wartości i zwiększenia atrakcyjności regionu dla zagranicznych

bezpośrednich inwestycji, w tym z UE. Lepsza łączność w sektorze transportu i energii przyspieszy integrację regionu z sieciami ogólnoeuropejskimi, wzmacniając konkurencyjne rynki energii i rozwijając korytarze gospodarcze w regionie. Traktat o Wspólnocie Transportowej, który został ratyfikowany przez wszystkie strony, umożliwi lepsze i bardziej zdecydowane wdrażanie programu dotyczącego sieci połączeń. Stworzenie przestrzeni cyfrowej i pogłębiona integracja rynków pracy oznaczają nowe możliwości dla młodych ludzi w regionie.

W kwietniu 2019 r. podpisano nowe porozumienie w sprawie roamingu, które przyniesie znaczne korzyści obywatelom i przedsiębiorstwom w regionie. W wyniku porozumienia już od lipca 2019 r. realizowane będzie stopniowe obniżenie opłat roamingowych (obniżenie cen detalicznych transmisji danych i rozmów telefonicznych o 25 % i o 33 % w przypadku krótkich wiadomości tekstowych), zaś od lipca 2021 r. opłaty roamingowe zostaną całkowicie zniesione. Abonenci sieci komórkowych z regionu będą mogli w pełni korzystać ze swoich krajowych pakietów w ramach roamingu w regionie Bałkanów Zachodnich, nie ponosząc dodatkowych kosztów. Porozumienie otwiera również drogę do przygotowania planu działania prowadzącego do ograniczenia kosztów roamingu między Bałkanami Zachodnimi a UE, co zostało przewidziane w **Agendzie cyfrowej** dla Bałkanów Zachodnich.

UE nadal jest największym partnerem handlowym Bałkanów Zachodnich, zarówno pod względem importu (73,5 %) jak i eksportu (80,6 %). Przedsiębiorstwa unijne to najwięksi inwestorzy w regionie, którzy zapewniają 73 % bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Są tym samym najważniejszym czynnikiem zewnętrznym napędzającym wzrost gospodarczy i tworzenie miejsc pracy w regionie. Zasadnicze znaczenie ma **wzmocnienie odporności** regionu, a tym samym zapewnienie pełnej zgodności aktywności gospodarczej finansowanej przez podmioty zagraniczne z unijnymi wartościami, normami i standardami, przede wszystkim w kluczowych obszarach, takich jak praworządność, zamówienia publiczne, środowisko, energia, infrastruktura i konkurencja. W Bałkanach Zachodnich rośnie **działalność gospodarcza i inwestycyjna Chin**; może ona być źródłem wielu nowych możliwości dla regionu. Jednak w inwestycjach tych bardzo często zaniedbuje się kwestię zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz stabilności finansowania i przepisów UE dotyczących udzielania zamówień publicznych, co może prowadzić do wysokiego zadłużenia i przejęcia kontroli nad strategicznymi aktywami i zasobami. Oznacza to, że państwa partnerskie powinny w całości wdrożyć literę i ducha układów o stowarzyszeniu i stabilizacji z UE i określić priorytety pod względem reform w określonych rozdziałach negocjacyjnych w procesie przystąpienia. UE powinna pokierować tymi reformami bardziej zdecydowanie, między innymi uwzględniając je w przyszłych ramach negocjacyjnych.

UE wspiera lepsze zarządzanie gospodarcze w regionie Bałkanów Zachodnich i w Turcji w ramach corocznego **procesu towarzyszącego programowi dostosowań gospodarczych**. Proces ten, który jest integralnym elementem przygotowań do członkostwa w UE, stał się kluczowym narzędziem formułowania i wdrażania reform makroekonomicznych i strukturalnych, zaprojektowanych tak, aby zwiększały konkurencyjność oraz pobudzały wzrost i tworzenie miejsc pracy. Pomaga on wzmocnić trwały wzrost gospodarczy w perspektywie długoterminowej i zwiększyć konwergencję, ułatwia planowanie polityki oraz czynienie postępów w zakresie gospodarczych kryteriów związanych z przystąpieniem. Należy w większym stopniu skoncentrować się na zwiększeniu poczucia odpowiedzialności, aby poprawić realizację określonych reform.

Rozwój gospodarczy i przyrost liczby miejsc pracy ma również zasadnicze znaczenie dla pokonywania wyzwań demograficznych, z jakimi zmagają się Bałkany Zachodnie: wysokiej

emigracji i niskiej liczby urodzeń. Jeżeli gospodarka i zarządzanie demokratyczne nie zostaną ogólnie wzmocnione, zjawiska te będą się utrzymywać, powodując powszechne rozczarowanie, szczególnie wśród młodzieży, a także pociągając za sobą ryzyko drenażu mózgów.

g) Współpraca regionalna i stosunki dobrosąsiedzkie

Polityka rozszerzenia UE musi nadal być narzędziem wprowadzania stabilności, dlatego też Unia nie może sobie pozwolić na to, by na jej obszar przeniknęły **dwustronne spory** i zaburzenia stabilizacji, jakie mogą się z nimi wiązać. Zanim poszczególne państwa przystąpią do Unii, należy znaleźć i wdrożyć ostateczne i wiążące rozwiązania, które przyczynią się do stabilizacji w regionie. Przykładem porozumienia w regionie oraz poza nim jest historyczna ugoda między Macedonią Północną a Grecją, która zamyka 27-letni spór o nazwę. Jednak w całym regionie Bałkanów Zachodnich konieczne jest podejmowanie dalszych – zdecydowanych i przekonujących – wysiłków. Pogorszyły się kontakty między Prisztiną a Belgradem, szczególnie wpływ miała na to podjęta przez Kosowo decyzja o nałożeniu cła w wysokości 100 % na przywóz z Serbii oraz Bośni i Hercegowiny. Decyzja ta narusza przepisy Środkoeuropejskiej umowy o wolnym handlu i spowodowała szereg prowokacji po obu stronach. Kosowo musi jak najszybciej uchylić tę decyzję. Obie strony muszą powstrzymać się od dalszych działań, które mogłyby być postrzegane jako prowokacyjne. Pilnie potrzebne są dalsze postępy w ramach wspieranego przez UE dialogu na rzecz pełnej normalizacji stosunków między Serbią a Kosowem, które powinny doprowadzić do zawarcia i wdrożenia kompleksowego, prawnie wiążącego porozumienia w sprawie normalizacji stosunków.

Stosunki dobrosąsiedzkie i współpraca regionalna to dwa zasadnicze elementy procesu stabilizacji i stowarzyszenia oraz procesu rozszerzenia. Szczyt w Sofii przyniósł odnowione zobowiązanie na rzecz umocnienia stosunków dobrosąsiedzkich, stabilizacji w regionie oraz wzajemnej współpracy. Kontynuowano regularne kontakty międzyrządowe oraz dialog techniczny i współpracę na szczeblu dwustronnym i regionalnym. Niezbędne są jednak dalsze wysiłki, zwłaszcza w najbardziej wrażliwych obszarach. Należy wzmocnić współpracę regionalną, zwłaszcza w kwestii zbrodni wojennych, w tym za pośrednictwem inicjatyw mających na celu pojednanie, takich jak utworzenie regionalnej komisji prawdy. Podjęcie starań jest konieczne również w związku z zaginionymi osobami; w tym kontekście ważnym krokiem naprzód jest przyjęcie regionalnego ramowego planu działania. Należy unikać wypowiedzi lub działań, które mogłyby niekorzystnie wpłynąć na stosunki dobrosąsiedzkie. W UE nie ma miejsca na konfrontacyjną retorykę ani gloryfikowanie zbrodniarzy wojennych – z którejkolwiek strony.

Kontynuowano **współpracę regionalną**, istotną rolę odgrywa przy tym unijny program dotyczący sieci połączeń, zwłaszcza dzięki uzgodnionemu planowi działania dotyczącemu regionalnego obszaru gospodarczego, rozwoju sieci transportu i energii, agendy cyfrowej oraz wdrożenia projektów mobilności młodzieży wspieranych przez regionalne biuro ds. współpracy na rzecz młodzieży. Dzięki programowi Erasmus+ nadal wspierano dialog międzykulturowy w placówkach szkolnictwa wyższego i wśród młodzieży. Proces współpracy w Europie Południowo-Wschodniej oraz inne inicjatywy regionalne niezmiennie przyczyniają się do poprawy stabilizacji i współpracy. Poczyniono pewne postępy w zakresie realizacji projektów dotyczących sieci połączeń. Konieczne są jednak dalsze wysiłki, aby spełnić niezrealizowane obietnice wynikające z takich regionalnych porozumień i zobowiązań, aby zaczęły one faktycznie funkcjonować, w tym w odniesieniu do wdrożenia środków reformy sieci połączeń uzgodnionych w 2015 r. Priorytety dotyczące łączności i ochrony środowiska w regionie będą wymagać w szczególności silnej synergii z sąsiednimi

państwami członkowskimi, w tym za pośrednictwem strategii UE na rzecz regionu Morza Adriatyckiego i Morza Jońskiego. Nie należy utrudniać pełnego i sprzyjającego włączeniu uczestnictwa wszystkich partnerów z Bałkanów Zachodnich w inicjatywach i wydarzeniach powiązanych z współpracą regionalną. Ogólnie rzecz biorąc, współpracy regionalnej nie można narzucić z zewnątrz. Musi być ona aktywniej stymulowana przez kraje regionu, które powinny wziąć na siebie pełną odpowiedzialność za wysiłki przyczyniające się do osiągnięcia stabilności, pojednania i zwiększenia możliwości gospodarczych.

W oparciu o deklarację podpisaną na posiedzeniu ministrów w lutym 2019 r., dotyczącą przejścia na czystą energię, Bałkany Zachodnie dysponują znacznymi możliwościami realizacji w regionie tzw. **zielonej agendy**, która pozwoliłaby im na podjęcie szeregu kwestii związanych ze środowiskiem, począwszy od usuwania odpadów i zanieczyszczenia powietrza, po kwestie bardziej przekrojowe, takie jak zmiana klimatu. Powyższe działania nie tylko przyniosłyby bezpośrednie korzyści dla zdrowia i dobrostanu obywateli w regionie, ale również uczyniłyby region bardziej atrakcyjnym dla inwestycji i dla turystyki. Dzięki temu możliwe jest także odblokowanie znaczącego potencjału gospodarczego zielonego wzrostu i gospodarki o obiegu zamkniętym.

Ważne jest utrzymanie postępów poczynionych dotychczas w ramach **rozmów dotyczących rozwiązania kwestii cypryjskiej prowadzonych pod auspicjami ONZ** oraz przygotowanie do sprawiedliwego, kompleksowego i trwałego rozwiązania, uwzględniającego również aspekty zewnętrzne. Zasadnicze znaczenie dla znalezienia takiego sprawiedliwego, kompleksowego i trwałego rozwiązania kwestii cypryjskiej w ramach ONZ będzie miało stałe zaangażowanie Turcji i jej konkretny wkład w negocjacje. Turcja powinna pilnie wypełnić swoje zobowiązania dotyczące całkowitego wdrożenia protokołu dodatkowego do układu o stowarzyszeniu UE–Turcja i podjąć kroki w kierunku normalizacji stosunków z Republiką Cypryjską. Komisja wzywa Turcję do unikania wszelkiego rodzaju gróźb, tarć lub działań naruszających stosunki dobrosąsiedzkie i zagrażających pokojowemu rozwiązaniu sporów. Komisja kładzie nacisk na poszanowanie wszystkich suwerennych praw państw członkowskich UE. Dotyczy to między innymi prawa do zawierania umów dwustronnych oraz do poszukiwania i wydobywania zasobów naturalnych zgodnie z dorobkiem prawnym UE i prawem międzynarodowym, w tym Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza.

h) Przedakcesyjna pomoc finansowa w następnych wieloletnich ramach finansowych

We wniosku Komisji dotyczącym **Instrumentu Pomocy Przedakcesyjnej (IPA III)**⁶ w ramach kolejnych wieloletnich ram finansowych na lata 2021–2027 przewidziano podejście oparte na zrównoważonej polityce, przy **bardziej strategicznym i dynamicznym rozmieszczeniu pomocy** oraz z priorytetowym potraktowaniem podstawowych wymogów związanych z członkostwem. Dzięki koncentracji pomocy finansowej UE na kluczowych priorytetach proponowany Instrument Pomocy Przedakcesyjnej (IPA III) spowoduje jeszcze większy efekt dźwigni służący wspieraniu reform i przybliży partnerów do wartości i norm Unii. Spodziewa się, że w ramach nowego instrumentu IPA III zapewniona zostanie równowaga wewnętrznych osiągnięć, skierowane zostaną zachęty do partnerów, którzy osiągają postępy. Wszyscy partnerzy otrzymają zrównoważone i sprawiedliwie rozdzielone wsparcie dla podejmowanych wysiłków.

⁶ Wniosek dotyczący rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego Instrument Pomocy Przedakcesyjnej (IPA III) – [COM\(2018\) 465 final](#)

W tym roku przypada dziesiąta rocznica utworzenia **ram inwestycyjnych dla Bałkanów Zachodnich**. Ta skuteczna platforma współpracy i koordynacji, którą kieruje Komisja, kojarzy międzynarodowe i krajowe instytucje finansujące a także donatorów i beneficjentów. Na przestrzeni lat przyczyniała się ona do przygotowania i finansowania ważnych projektów infrastrukturalnych w regionie Bałkanach Zachodnich dotyczących łączności, ale także środowiska i sektora społecznego. UE wniosła wkład w postaci funduszy przedakcesyjnych, w wysokości 925 mln EUR. Jak dotąd kwota ta pozwoliła zmobilizować pożyczki w wysokości 5,4 mld EUR oraz inwestycje szacowane na ponad 18 mld EUR. Zgodnie ze Strategią dotyczącą Bałkanów Zachodnich ramy inwestycyjne dla Bałkanów Zachodnich będą dalej rozszerzane pod względem strategicznym i finansowym.

III. WNIOSKI I ZALECENIA

Proces przystąpienia do UE nadal opiera się na ustanowionych kryteriach, **sprawiedliwych i rygorystycznych wymogach** oraz na zasadzie **własnych osiągnięć**. Przystąpienie do UE wymaga wdrożenia kompleksowych reform w wymagającym otoczeniu. Cel ten może zostać osiągnięty jedynie w perspektywie długoterminowej.

Na podstawie powyższej analizy oraz ocen zawartych w załączonych podsumowaniach dotyczących poszczególnych krajów Komisja sformułowała następujące wnioski i zalecenia:

I

1. Wiarygodna polityka rozszerzenia to **geostrategiczna inwestycja w pokój, stabilizację, bezpieczeństwo i wzrost gospodarczy** w całej Europie. Jest również nieodłączną częścią szerszej strategii, która zmierza do umocnienia Unii do 2025 r. UE i jej partnerzy aspirujący do członkostwa mają przed sobą wspólne możliwości ale także wspólne wyzwania, takie jak migracja, przestępczość zorganizowana i terroryzm. Jednym z **najważniejszych priorytetów politycznych UE** jest przygotowanie zainteresowanych krajów do spełnienia wszystkich wymogów członkostwa.
2. **Turcja** pozostaje kluczowym partnerem Unii Europejskiej w szeregu obszarów będących przedmiotem wspólnego zainteresowania. Przygotowana przez Komisję strategia dla Bałkanów Zachodnich z lutego 2018 r. nadała nową dynamikę w całym regionie i zwiększyła zaangażowanie UE oraz jej państw członkowskich. Jednak poszczególne państwa w różnym stopniu korzystają z tej historycznej szansy. **Albania** i **Macedonia Północna** podjęły wyzwanie i zrealizowały szereg reform, przede wszystkim w obszarach ustalonych jednomyślnie w konkluzjach Rady z czerwca 2018 r. **Czarnogóra** i **Serbia** muszą działać w sposób bardziej zdecydowany i zwiększyć swoje starania w kluczowych obszarach. **Bośnia i Hercegowina** stoi w obliczu licznych wyzwań strukturalnych. W opinii Komisji w sprawie jej wniosku o członkostwo w UE zawarto obszerny program reform, które nadałyby Bośni i Hercegowinie nowy impuls w procesie integracji z UE. **Kosowo** powinno ponownie położyć polityczny nacisk na postępy na drodze do integracji europejskiej.
3. By proces ten posuwał się do przodu, państwa kandydujące powinny przede wszystkim wykazać się **faktycznymi i trwałymi rezultatami w kluczowych kwestiach**, których odzwierciedleniem jest zasada „najpierw kwestie podstawowe”: praworządność, reforma wymiaru sprawiedliwości, walka z korupcją i przestępczością zorganizowaną, bezpieczeństwo, prawa podstawowe, funkcjonowanie instytucji demokratycznych i reforma administracji publicznej, a także rozwój gospodarczy i konkurencyjność.

Balkany Zachodnie powinny ponadto jak najszybciej poczynić postępy w zakresie pojednania, stosunków dobrosąsiedzkich i współpracy regionalnej, kierując się przykładem historycznego porozumienia między Macedonią Północną a Grecją.

4. UE od długiego czasu wspiera europejską perspektywę całego regionu Bałkanów Zachodnich, co potwierdzono w ubiegłym roku. Jak stwierdzono w opracowanej przez Komisję strategii dla Bałkanów Zachodnich, żadne z państw nie spełnia obecnie kryteriów członkostwa. Osiągnięcie tych kryteriów wymaga wielu lat intensywnych prac i konkretnych wyników. Również sama Unia musi zadbać o swoje wzmocnienie i stabilizację przed rozszerzeniem swoich granic⁷. Jednak **trwała i wiarygodna perspektywa** jest dla wszystkich państw zasadniczym czynnikiem transformacji, wspierającym pojednanie, stabilizację eksportu oraz promowanie unijnych wartości, norm i standardów. UE musi podtrzymywać swoje zobowiązania, a jej odpowiedź na obiektywne osiągnięcia poszczególnych państw w kontekście ustalonych warunków powinna być wyraźna i pozytywna. Chodzi tu o strategiczną inwestycję nie tylko w przyszłość regionu, ale przede wszystkim we własne interesy polityczne i gospodarcze UE.
5. UE nadal jest głównym zewnętrznym czynnikiem napędzającym wzrost gospodarczy i tworzenie miejsc pracy w regionie Bałkanów Zachodnich. Zachowanie pełnej zgodności jakiegokolwiek zagranicznej aktywności gospodarczej z unijnymi wartościami, normami i standardami ma kluczowe znaczenie dla odniesienia przez region sukcesów, zwłaszcza w obszarach takich jak praworządność, konkurencja, zamówienia publiczne, środowisko, energia, infrastruktura. **Nasilona działalność gospodarcza i inwestycyjna Chin** w regionie może zasadniczo wiązać się z nowymi możliwościami; jednak inwestycje te bardzo często zaniedbują kwestię zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz stabilności finansowania. Uwypukla to znaczenie, jakie ma pełne wdrożenie przez kraje partnerskie w wymienionych wyżej obszarach litery i ducha układów o stabilizacji i stowarzyszeniu z UE oraz określenie priorytetów pod względem istotnych reform w procesie przystąpienia.

II

6. **Turcja** nadal jest kluczowym partnerem Unii Europejskiej w obszarach leżących we wspólnym interesie, począwszy od migracji i walki z terroryzmem po energię, transport i wymianę handlową. W konkluzjach Rady do Spraw Ogólnych z czerwca 2018 r. stwierdzono, że w dominujących obecnie okolicznościach negocjacje w sprawie przystąpienia Turcji do UE utknęły w martwym punkcie i nie można rozważać otwarcia ani zamknięcia żadnych kolejnych rozdziałów negocjacyjnych. Nadal aktualne są fakty, które doprowadziły do tej oceny. Powtarzanej przez rząd Turcji deklaracji na rzecz przystąpienia do UE nie towarzyszyły powiązane z tym działania i reformy. Nie rozwiano poważnych obaw UE dotyczących negatywnego rozwoju sytuacji w obszarze praworządności, praw podstawowych i sądownictwa.

⁷ To z tego powodu, zgodnie ze swoim planem działania na rzecz bardziej zjednoczonej, silniejszej i bardziej demokratycznej Unii, Komisja w trakcie tego roku przedstawiła szereg inicjatyw mających na celu usprawnienie demokratycznych, politycznych i instytucjonalnych ram Unii w perspektywie roku 2025 na podstawie obowiązujących Traktatów.

Po zniesieniu stanu wyjątkowego w lipcu 2018 r. Turcja wprowadziła do prawodawstwa szereg elementów tego stanu o bardziej represyjnym charakterze. W nowym systemie prezydenckim usunięto szereg mechanizmów kontroli i równowagi, które funkcjonowały przedtem. Doprowadziło to do dalszego upolitycznienia administracji publicznej i sądownictwa.

Wybory prezydenckie i parlamentarne, które odbyły się w czerwcu 2018 r., a także wybory samorządowe, które miały miejsce w marcu 2019 r., charakteryzowały się dużą frekwencją. Wyborcy mieli rzeczywisty wybór, mimo ewidentnego braku warunków, które umożliwiałyby konkurowanie na równych i sprawiedliwych zasadach. Partia rządząca odnotowała znaczną przewagę, która znalazła odzwierciedlenie również w przeważającej obecności w mediach publicznych i prywatnych, powiązanych z rządem. Po wyborach samorządowych Najwyższa Rada Wyborcza ogłosiła, że czterech wybranych burmistrzów i członków rad miejskich w południowo-wschodniej Turcji nie kwalifikuje się do objęcia urzędu, mimo że ich kandydatury zostały zatwierdzone przed wyborami. Anulowano ponadto wybory na burmistrza w Istambule i przewidziano ponowną turę na 23 czerwca. Podjęta przez Najwyższą Radę Wyborczą decyzja o ponownym przeprowadzeniu wyborów w Istambule, a także decyzje o przyznaniu urzędu burmistrza w poszczególnych gminach na południowym wschodzie kandydatom z drugiego miejsca, jest źródłem poważnych obaw, jeżeli chodzi o legalność i integralność procesu wyborczego oraz niezależność instytucji od nacisków politycznych. Decyzje te są wymierzone przeciwko podstawowej idei demokratycznego procesu wyborczego, jaką jest zagwarantowanie, aby zwyciężyła wola narodu.

Znacznemu pogorszeniu uległa też sytuacja w obszarze wolności słowa, wolności zgromadzeń i wolności zrzeszania się. Turcja musi poprawić skuteczną ochroną praw podstawowych oraz przyjąć i wdrożyć kompleksową i wiarygodną reformę sądownictwa, która przywróci jej niezależność.

W tureckiej gospodarce utrzymywała się zdecydowana tendencja regresowa, która wywołała poważne obawy odnośnie do funkcjonującej gospodarki rynkowej. W odpowiedzi na dużą presję wywieraną na walutę krajową władze tureckie podjęły szereg działań politycznych, które w negatywny sposób odbiły się na funkcjonowaniu rynków. Podjęto pozytywne działania w celu poprawy otoczenia biznesu; jednak obawy związane z praworządnością dodatkowo zniechęciły inwestorów.

Oświadczenie UE–Turcja z marca 2016 r. nadal przynosi pozytywne efekty, a obie strony są zaangażowane w jego realizację. Liczba nielegalnych przepraw z Turcji do UE spadła od czasu wejścia w życie oświadczenia, tendencja ta jest możliwa dzięki wsparciu ze strony Turcji. Turcja nadal czyniła wyjątkowe starania w celu zapewnienia masowej pomocy humanitarnej i wsparcia na rzecz ponad 3,6 mln uchodźców z Syrii i około 370 000 uchodźców z innych państw. Turcja i UE opierały się na owocnej współpracy nawiązanej dzięki Instrumentowi Pomocy dla Uchodźców w Turcji. Do maja 2019 r. uruchomiono ponad 80 projektów, finansowanych z kwoty 6 mld EUR uruchomionej przez UE.

Turcja z zadowoleniem przyjęła ponowną próbę nawiązania przez ONZ konsultacji z zainteresowanymi stronami dotyczących ponownego podjęcia negocjacji z Cyprem. Ważne jest utrzymanie postępów poczynionych dotychczas w ramach rozmów dotyczących rozwiązania kwestii cypryjskiej prowadzonych pod auspicjami ONZ oraz kontynuowanie przygotowań do kompleksowego, sprawiedliwego i trwałego rozwiązania, uwzględniającego również aspekty zewnętrzne. Zasadnicze znaczenie dla powyższych negocjacji będzie miało zaangażowanie i wkład Turcji.

Wzrosło napięcie w regionie w związku z perspektywą eksploatacji węglowodorów wzdłuż wybrzeża Cypru, w kontekście działań Turcji oraz oświadczeń podważających prawo Republiki Cypryjskiej do eksploatacji zasobów węglowodorów w jej wyłącznej strefie ekonomicznej. W maju 2019 r. Turcja wysłała do wyłącznej strefy ekonomicznej Cypru platformę wiertniczą, którą eskortowały okręty wojskowe. Spowodowało to dalszą eskalację napięcia. Komisja przypomina oświadczenie Rady Europejskiej z marca 2018 r., w którym zdecydowanie potępiono nielegalne działania Turcji we wschodnim rejonie Morza Śródziemnego oraz na Morzu Egejskim. Przypominano także o zobowiązaniu Turcji do przestrzegania międzynarodowego prawa i dobrych stosunków sąsiedzkich oraz wzywano Turcję do poszanowania suwerennych praw Cypru do poszukiwania i wydobywania zasobów naturalnych zgodnie z prawem UE i prawem międzynarodowym. W marcu 2019 r. UE wezwała Turcję do powstrzymania się od wszelkich takich niezgodnych z prawem aktów, na które – o ile wystąpią — UE zareaguje odpowiednio i w pełnej solidarności z Cyprem.

Turcja musi w pilnym trybie wywiązać się z obowiązku pełnego, niedyskryminującego wdrożenia protokołu dodatkowego do układu o stowarzyszeniu UE-Turcja oraz usunąć wszystkie przeszkody dla swobodnego przepływu towarów, w tym ograniczenia dla bezpośrednich połączeń transportowych z Cyprem. Nie odnotowano żadnych postępów w normalizacji stosunków dwustronnych z Republiką Cypryjską.

Kontynuowano współpracę operacyjną z Grecją w obszarze migracji. Jednak napięcia związane z sytuacją we wschodnim regionie Morza Śródziemnego i na Morzu Egejskim osłabiły stabilność i bezpieczeństwo w regionie. Odnotowano powtarzające się i nasilone naruszenia wód terytorialnych i przestrzeni powietrznej Grecji i Cypru, za które odpowiada Turcja. Poprawiły się dwustronne stosunki z kilkoma państwami członkowskimi UE, zwłaszcza z Austrią, Niemcami i Niderlandami.

7. **Czarnogóra** otworzyła w 2018 r. dwa dodatkowe rozdziały negocjacyjne, tym samym łączna liczba otwartych rozdziałów wynosi 32, z czego trzy rozdziały tymczasowo zamknięto. Ogólnym priorytetem i kolejnym krokiem naprzód jest spełnienie pośrednich kryteriów odniesienia w dziedzinie praworządności określonych w rozdziałach 23 i 24. W ciągu ponad pięciu lat pracy Czarnogóra pokonała długą drogę w reformowaniu ram legalnych i instytucjonalnych w tym kontekście, a w większości obszarów osiągnęła wstępne rezultaty. Po spełnieniu tych pośrednich kryteriów odniesienia określone zostaną kryteria ostateczne, co będzie okazją dla UE do wyraźnego ustalenia wymogów w zakresie praworządności. Czarnogóra będzie musiała spełnić te wymogi przed zamknięciem poszczególnych rozdziałów. Czarnogóra będzie mogła osiągnąć ten nowy etap w procesie przystąpienia po tym, jak zdoła wyeliminować niedociągnięcia, przede wszystkim w krytycznych obszarach: wolności mediów, walki z korupcją i handlem ludźmi. Postępy w odniesieniu do rozdziałów dotyczących praworządności nadal będą decydujące dla tempa negocjacji w sprawie rozszerzenia.

Polityczna scena Czarnogóry jest nadal podzielona, zaś opozycja w dużym stopniu kontynuuje bojkot parlamentarny, rozpoczęty po ostatnich wyborach z jesieni 2016 r. Doniesienia o rzekomej korupcji i nielegalnym finansowaniu partii politycznych, które pojawiły się na początku 2019 r., wywołały pokojowe protesty obywateli. W ramach negocjacji w sprawie przystąpienia do UE czynione są dalsze postępy: Tymczasowy komitet parlamentarny do spraw dalszych reform prawa wyborczego i innych aktów prawnych musi wykazać się postępami osiągniętymi w drodze dialogu międzypartyjnego. Poczyniono należyte postępy w zakresie planowania polityki, rekrutacji na podstawie kryteriów merytorycznych, racjonalizacji organizacji administracji państwowej.

Szczególnym wyzwaniem pozostaje natomiast depolityzacja służby publicznej, w tym na szczeblu lokalnym. Czarnogóra umocniła swoje ramy prawne w dziedzinie migracji i azylu. Jej gospodarka rozwijała się w szybkim tempie. Jednak zadłużenie publiczne osiągnęło nową rekordową wartość. Rozwój sektora prywatnego nadal był ograniczony, czego przyczyną były niedociągnięcia otoczenia biznesu, sądownictwo, a także wysoki wskaźnik nieformalnego załatwiania spraw. Jest to odzwierciedleniem niedostatecznych możliwości wdrażania w kluczowych instytucjach odpowiedzialnych za egzekwowanie praworządności i konkurencję na rynku.

8. W okresie objętym sprawozdaniem **Serbia** rozpoczęła negocjacje w sprawie czterech rozdziałów negocjacyjnych, tym samym łączna liczba otwartych rozdziałów wynosi 16, z czego dwa rozdziały tymczasowo zamknięto. Zasadnicze znaczenie mają postępy w zakresie praworządności i normalizacji stosunków z Kosowem, nadal będą one decydujące dla tempa negocjacji w sprawie rozszerzenia. Jeżeli Serbia chce utrzymać ogólną równowagę w swoich negocjacjach w sprawie przystąpienia do UE, musi zdecydowanie przyspieszyć tempo reform w obszarze praworządności, zwłaszcza w kontekście niezależności sądownictwa, walki z korupcją, wolności mediów, wewnętrznego rozliczenia zbrodni wojennych i walki z przestępczością.

Scenę polityczną Serbii w coraz większym stopniu charakteryzuje polaryzacja i kurcząca się przestrzeń dla odmiennych opinii politycznych. Występuje pilna potrzeba tworzenia większej przestrzeni dla prawdziwej debaty międzypartyjnej, która pozwoli osiągnąć proeuropejski konsensus – decydujący dla postępów tego państwa na drodze do przystąpienia do UE. Niektóre partie opozycyjne rozpoczęły bojkotowanie parlamentu w marcu 2019 r. Praktyki parlamentarne stosowane przez rządzącą koalicję doprowadziły do pogorszenia debaty ustawodawczej i kontroli ustawodawczej i podważyły kontrolę, jaką parlament sprawuje nad władzą wykonawczą. W grudniu 2018 r. w Belgradzie rozpoczęły się cotygodniowe protesty antyrządowe, które były reakcją na atak na przywódcę partii opozycyjnej. Nie odnotowano wprowadzenia postępów w zakresie wolności słowa, jednak zaprojektowana została nowa, przejrzysta i inkluzywna strategia medialna. Należy przyjąć tę strategię i wdrożyć w pilnym trybie, mając na względzie poważne wyzwania w tym obszarze. Osiągnięto pewne postępy w zakresie świadczenia usług na rzecz obywateli, jednak konieczne jest podjęcie starań w celu profesjonalizacji i odpolitycznienia administracji publicznej. Szczególne znaczenie ma zdolność Serbii do przyciągnięcia wykwalifikowanej kadry do pracy w administracji zajmującej się kwestiami UE i utrzymania jej w tych jednostkach. Celem trwającego procesu reform konstytucyjnych opartego na wspieranym przez rząd projekcie z października 2018 r. jest przede wszystkim wzmocnienie gwarancji niezależności sądów, zgodnie ze standardami europejskimi. Reformy gospodarcze nadal przynoszą rezultaty, w szczególności w kontekście stabilizacji makroekonomicznej. Presja cenowa utrzymywała się na niskim poziomie, poprawie uległy wyniki rynku pracy. Jednak główne reformy strukturalne administracji publicznej, organów podatkowych oraz przedsiębiorstw państwowych postępowały w powolnym tempie. Funkcjonowanie sektora prywatnego nadal utrudniają niedociągnięcia w zakresie praworządności oraz egzekwowania zasad uczciwej konkurencji. Serbia w dalszym ciągu znacząco przyczyniała się do zarządzania mieszanymi przepływami migracyjnymi w kierunku UE.

Jeżeli chodzi o dialog z Prisztiną ułatwiany przez UE, Serbia utrzymała swoje zaangażowanie pomimo wprowadzenia przez Kosowo taryf celnych. Serbia musi jednak podjąć dalsze wysiłki i przyczynić się – zwłaszcza w kontekście stosunków międzynarodowych – do stworzenia środowiska sprzyjającego zawarciu prawnie obszernej i wiążącej umowy z Kosowem. Umowa taka jest sprawą pilną i kluczową, jeśli

chodzi o to, aby Serbia i Kosowo poczyniły postępy na drodze do osiągnięcia swoich celów na szczeblu europejskim.

9. **Macedonia Północna** poczyniła znaczne postępy w realizacji swojego strategicznego celu, jakim jest przystąpienie do UE i NATO. Państwo wykazywało determinację w kierunku przyspieszenia realizacji unijnego programu reform i osiągnęło wymierne oraz trwałe rezultaty, zwłaszcza jeżeli chodzi o warunki określonych w konkluzjach Rady z czerwca 2018 r. w sprawie rozpoczęcia negocjacji dotyczących przystąpienia. W okresie objętym sprawozdaniem rząd nieustannie dowodził politycznej woli w postępowaniu naprzód, stopniowo wolę taką wykazywała także opozycja; odnotowano także pozytywną zmianę w sposobie myślenia, mimo politycznych wyzwań. Trwałość tych reform strukturalnych jest procesem długotrwałym i wymaga stałego zaangażowania. Stosowne zmiany legislacyjne w przedmiotowych obszarach były realizowane najczęściej w sposób przejrzysty i sprzyjający włączeniu, z udziałem opozycji, społeczeństwa obywatelskiego i partnerów międzynarodowych. Osiągnięto pierwsze konkretne rezultaty, jeżeli chodzi o wzmocnienie niezależności sądownictwa, a także prowadzenie dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w sprawach dotyczących korupcji, w tym poważnej korupcji, oraz przestępczości zorganizowanej. Starania muszą być kontynuowane w przejrzysty sposób, zapewniając w profesjonalny i bezstronny sposób funkcje wymiaru sprawiedliwości. Państwowa Komisja ds. Zapobiegania Korupcji podjęła znaczne działania na rzecz aktywnej walki z korupcją, która nie omija urzędników wysokiego szczebla reprezentujących całe spektrum polityczne. We współpracy z NATO i partnerami strategicznymi wprowadzono zabezpieczenia w zakresie służby wywiadu i bezpieczeństwa. Ma to zapobiec powtórzeniu się poważnych problemów z przeszłości. Podjęto starania na rzecz zwiększenia profesjonalizacji administracji publicznej; Państwowa Komisja ds. Zapobiegania Korupcji rozpoczęła wyjaśnianie kwestii rzekomego obsadzania stanowisk z klucza politycznego. Ogólnie rzecz biorąc przywrócono mechanizmy kontroli i równowagi, konsolidując demokrację i praworządność w Macedonii Północnej. Wybory prezydenckie, które odbyły się w dniach 21 kwietnia i 5 maja 2019 r., przeprowadzono w przejrzysty sposób, w spokojnej i pokojowej atmosferze. Historyczne porozumienie osiągnięte z Grecją zakończyło długotrwały spór i stanowi przykład pojednania dla tego regionu i całej Europy. Komisja oczekuje na dalsze wdrażanie traktatu pokojowego z Bułgarią. Wzrost gospodarczy, w 2018 r. na poziomie 2,7 %, ponownie zaczął rosnąć, a bezrobocie wprawdzie spada, jednak nadal jest wysokie. Rząd przyjął reformę w zakresie opodatkowania dochodów oraz reformę emerytur oraz podjął dalsze działania służące poprawie zarządzania finansami publicznymi i zwiększenia przejrzystości. Jednak niedobór wykwalifikowanej siły roboczej, zmiany strukturalne w otoczeniu biznesu oraz niedobór inwestycji w infrastrukturę utrudniają konkurencyjność i integrację przedsiębiorstw krajowych w światowych łańcuchach wartości.

W świetle znacznych postępów i spełnienia warunków przyjętych jednomyślnie przez Radę w czerwcu 2018 r., Komisja zaleca teraz Radzie rozpoczęcie negocjacji z Macedonią Północną w sprawie przystąpienia. Aby wesprzeć kontynuację reform, Komisja zastosowałaby wobec tego kraju wzmocnione podejście w przypadku rozdziałów negocjacyjnych dotyczących sądownictwa i praw podstawowych oraz sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa.

10. **Albania** nadal czyni należyte postępy i wykazuje nieustanne zdeterminowanie do posuwania się do przodu na drodze do przystąpienia do UE. Albania osiągnęła wymierne i trwałe rezultaty, zwłaszcza jeżeli chodzi o warunki określone w konkluzjach Rady z czerwca 2018 r. dotyczące rozpoczęcia negocjacji w sprawie przystąpienia,

w nieustannie podzielonej atmosferze politycznej. Partie opozycyjne, z których większość zrezygnowała ze swoich mandatów parlamentarnych w lutym 2019 r., powinny w konstruktywny sposób ponownie zaangażować się w instytucje demokratyczne i przyczynić się do osiągnięcia szerokiego konsensusu europejskiego. Reforma wymiaru sprawiedliwości była wdrażana w sposób spójny, co zaowocowało należytymi postępami oraz ustanowieniem fundamentów dla zasadniczego wzmocnienia sektora i konsolidacji niezależności, bezstronności, profesjonalizmu i rozliczalności. Osiągnięto konkretne rezultaty w zakresie ponownej oceny wszystkich sędziów i prokuratorów (weryfikacja). Kontynuowano również restrukturyzację instytucjonalną wymiaru sprawiedliwości. Ustanowiono nowe organy niezależnego samorządu wymiaru sprawiedliwości, co doprowadziło do utworzenia wyspecjalizowanych instytucji sądowych i dochodzeniowych działających w obszarze przestępczości zorganizowanej i korupcji. Kontynuowano działania na rzecz walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną, m.in. handlem narkotykami oraz uprawą roślin wykorzystywanych do ich wytwarzania, dzięki czemu osiągnięto trwale sukcesy w postaci aktywnie prowadzonych dochodzeń, postępowań i wydawanych wyroków skazujących. W minionych latach Albania nieprzerwanie wykazywała silne zaangażowanie na rzecz walki z produkcją konopi i handlem nimi. Zacieśniono międzynarodową współpracę policyjną, w szczególności z państwami członkowskimi UE, co zaowocowało szeregiem zakrojonych na szeroką skalę i udanych operacji organów ścigania, a także zatrzymaniami przywódców zorganizowanych sieci przestępczych oraz postępowaniami w ich sprawie. Długoterminowym wyzwaniem pozostaje osiągnięcie konkretnych wyników w postaci aktywnie prowadzonych dochodzeń, postępowań oraz wydanych wyroków skazujących w walce z korupcją na wszystkich szczeblach oraz z przestępczością zorganizowaną. Wymaga ono dalszych wzmoczonych i spójnych wysiłków ze strony Albanii, ale także międzynarodowej współpracy operacyjnej z państwami członkowskimi UE.

Kontynuowano reformę administracji publicznej, której przyświecają ogólne cele polegające na zwiększeniu profesjonalizmu i przejrzystości w procedurach rekrutacji na potrzeby służby cywilnej, a także na wzmocnieniu procesu kształtowania polityki poprzez konsolidację struktur koordynacji sektorowej i ustanowienie ram regulacyjnych dla przeprowadzania oceny skutków. Dalej realizowano działania służące wzmocnieniu polityki antidyskryminacyjnej i zapewnieniu faktycznej ochrony praw człowieka, w tym Romów i osób należących do mniejszości, jak również wdrożeniu przepisów dotyczących prawa własności. Wzrost gospodarczy zwiększył się z 3,8 % w 2017 r. do 4,2 % w 2018 r., a bezrobocie i deficyt budżetowy zmniejszyły się, aczkolwiek nadal wykazują wysokie wartości. Brak efektywnej wiedzy fachowej, niski poziom edukacji i transferu technologii ograniczają konkurencyjność Albanii i jej integrację z międzynarodowymi łańcuchami wartości.

W świetle znacznych postępów i spełnienia warunków przyjętych jednomyślnie przez Radę w czerwcu 2018 r., Komisja zaleca Radzie rozpoczęcie negocjacji z Albanią w sprawie przystąpienia. Aby wesprzeć kontynuację reform, Komisja zastosowałaby wobec tego kraju wzmocnione podejście w przypadku rozdziałów negocjacyjnych dotyczących sądownictwa i praw podstawowych oraz sprawiedliwości, wolności i bezpieczeństwa. Albania musi kontynuować osiąganie konkretnych rezultatów w kontekście walki z korupcją na wszystkich szczeblach oraz walki z przestępczością zorganizowaną. Potrzebne jest osiągnięcie silniejszego wewnętrznego konsensusu w sprawie nadrzędnego priorytetu, jakim jest integracja europejska, który pozwoliłby przewyciężyć obecną polaryzację i stanowiłby odzwierciedlenie woli politycznej ponad

podziałami partyjnymi. Konieczne jest ponadto podtrzymywanie i konsolidowanie postępów poczynionych przez Albanię.

11. Ogólna sytuacja polityczna w **Kosowie** okazała się trudna. Postępy poczynione w kontekście niektórych kluczowych reform związanych z UE zostały przyćmione przez decyzję rządu o nałożeniu 100 % ceł na przywóz z Serbii oraz Bośni i Hercegowiny, co jest naruszeniem postanowień środkowoeuropejskiej umowy o wolnym handlu (CEFTA) oraz sprzeczne z duchem układu o stabilizacji i stowarzyszeniu (SAA). Kosowo powinno w trybie pilnym odwołać ten środek i skupić się na kontynuowaniu wdrażania SAA w obszarach, które wymagają silnego konsensusu międzypartyjnego. Kosowo powinno skutecznie wdrożyć przyjęte niedawno przepisy w obszarze praworządności oraz administracji publicznej i zakończyć realizację europejskiego programu reform. Potrzebne są poważne wysiłki w celu zapobieżenia ingerencji politycznej w rekrutację urzędników służby cywilnej wysokiego szczebla. Należy w większym stopniu skupić się na walce z korupcją i przestępczością zorganizowaną. Mianowanie osób skazanych za zbrodnie wojenne lub za przestępstwa korupcyjne bądź powiązane z przestępczością zorganizowaną na stanowiska urzędowe jest sprzeczne z europejskimi wartościami. Należy w rozważny sposób rozwiązać problem poważnej korupcji oraz przestępczości zorganizowanej, w tym na północy Kosowa. Osiągnięto pewne postępy w kontekście gospodarki, jeżeli chodzi o zrównoważony wzrost gospodarczy i niejaką poprawę otoczenia biznesu. Należy jednak przyjąć środki w celu podniesienia poziomu aktywności zawodowej i zatrudnienia, a tym samym zapewnienia zgodności budżetu z obowiązującymi regułami fiskalnymi, oraz w celu rozwiązania problemu gospodarki nieformalnej.

W lipcu 2018 r. Komisja potwierdziła, że Kosowo spełniło wszystkie kryteria dotyczące liberalizacji reżimu wizowego zatwierdzone przez Radę. W marcu 2019 r. Parlament Europejski w pierwszym czytaniu poparł wniosek Komisji dotyczący liberalizacji reżimu wizowego. Wniosek w sprawie liberalizacji reżimu wizowego oczekuje na rozpatrzenie w Radzie i powinien zostać rozpatrzony w trybie pilnym. Kosowo powinno kontynuować wysiłki w celu zachowania zgodności z wszystkimi kryteriami, zwłaszcza w obszarze praworządności i migracji.

Ogólnie rzecz biorąc, Kosowo nadal prowadziło dialog z Belgradem, który toczy się przy wsparciu UE. Kosowo musi jednak podjąć znaczne wysiłki i przyczynić się do stworzenia środowiska sprzyjającego zawarciu prawnie obszernej i wiążącej umowy z Serbią. Umowa taka jest sprawą pilną i kluczową, jeśli chodzi o to, aby Kosowo i Serbia poczyniły postępy na drodze do osiągnięcia swoich celów na szczeblu europejskim. Rząd Kosowa musi uchylić cła na przywóz z Serbii oraz Bośni i Hercegowiny.

IV. ZAŁĄCZNIKI

- 1. Wniosek i zalecenie wynikające z opinii Komisji w sprawie wniosku Bośni i Hercegowiny o członkostwo w Unii Europejskiej**
- 2. Podsumowanie ustaleń zawartych w sprawozdaniach**
- 3. Wdrażanie strategii dla Bałkanów Zachodnich oraz Programu działań priorytetowych z Sofii: większe zaangażowanie UE**
- 4. Załącznik statystyczny**

ZALĄCZNIK 1 – Wniosek i zalecenie wynikające z opinii Komisji w sprawie wniosku Bośni i Hercegowiny o członkostwo w Unii Europejskiej

Bośnia i Hercegowina nie spełnia jeszcze w wystarczającym stopniu kryteriów związanych ze stabilnością instytucji gwarantujących demokrację, praworządność, poszanowanie praw człowieka oraz poszanowanie i ochronę mniejszości, ustanowionych przez Radę Europejską w Kopenhadze w 1993 r. Musi ona podjąć w tej kwestii znaczne wysiłki, aby w wystarczającym stopniu spełnić konkretne kryteria, wzmacniając swoje instytucje, aby mogły one zagwarantować demokrację, praworządność, poszanowanie praw człowieka oraz poszanowanie i ochronę mniejszości. Bośnia i Hercegowina musi dostosować swoje ramy konstytucyjne do norm europejskich i zapewnić funkcjonowanie swoich instytucji, aby móc przyjąć zobowiązania UE. Zdecentralizowana struktura państwa jest kompatybilna z członkostwem w UE, jednak Bośnia i Hercegowina będzie musiała zreformować swoje instytucje, aby móc skutecznie uczestniczyć w unijnym procesie decyzyjnym oraz w pełni wdrożyć i egzekwować dorobek prawny UE.

Bośnia i Hercegowina musi udoskonalić swoje ramy wyborcze oraz funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Powinna również wzmocnić zapobieganie i zwalczanie korupcji i przestępczości zorganizowanej, w tym prania pieniędzy i terroryzmu, oraz zapewnić skuteczne funkcjonowanie systemów zarządzania granicami, migracji i azylu. Musi wzmocnić ochronę praw podstawowych wszystkich obywateli, w tym przez zapewnienie sprzyjającego otoczenia dla społeczeństwa obywatelskiego i pojednania oraz ochronę i integrację grup szczególnie wrażliwych. Musi również zakończyć najważniejsze etapy reformy administracji publicznej.

Jeśli chodzi o kryteria gospodarcze, Bośnia i Hercegowina osiągnęła pewien stopień stabilności makroekonomicznej. Jednak aby przekształcić się w funkcjonującą gospodarkę rynkową, co stanowi jedno z kryteriów określonych przez Radę Europejską w Kopenhadze w 1993 r., Bośnia i Hercegowina musi zwrócić szczególną uwagę na przyspieszenie procedur decyzyjnych i poprawę otoczenia biznesu, a także na zwiększenie skuteczności i przejrzystości sektora publicznego, w szczególności przedsiębiorstw publicznych. Bośnia i Hercegowina powinna usunąć przeszkody uniemożliwiające prawidłowe funkcjonowanie mechanizmów rynkowych, takie jak słaba praworządność, znaczne obciążenia administracyjne, korupcja, długotrwałe i nadmiernie skomplikowane procedury administracyjne oraz duże rozdrobnienie wewnętrznego rynku krajowego. Aby sprostać presji konkurencyjnej i siłom rynkowym w Unii w perspektywie średnioterminowej, Bośnia i Hercegowina musi zwrócić szczególną uwagę na niską jakość kształcenia i jego niewystarczające ukierunkowanie na potrzeby rynku pracy, na jakość kapitału rzeczowego, na przykład na niewystarczający rozwój infrastruktury transportowej i energetycznej oraz na powolne dostosowywanie struktury gospodarczej kraju.

Poprawy wymagają wyniki Bośni i Hercegowiny we wdrażaniu zobowiązań wynikających z układu o stabilizacji i stowarzyszeniu, w szczególności w odniesieniu do ustanowienia parlamentarnego wymiaru układu oraz przyjęcia krajowego planu przyjęcia dorobku prawnego UE.

Bośnia i Hercegowina znajduje się, ogólnie rzecz biorąc, na wczesnym etapie przygotowań pod względem poziomu gotowości do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa w UE i musi znacząco przyspieszyć tempo procesu dostosowywania do dorobku prawnego UE oraz wdrożyć i egzekwować odnośne przepisy. Szczególną uwagę należy zwrócić na obszary takie jak: swobodny przepływ towarów, prawo przedsiębiorczości i swoboda świadczenia usług, społeczeństwo informacyjne i media, rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich,

rybołówstwo, polityka transportowa, energetyczna, gospodarcza i monetarna, statystyka, polityka społeczna i zatrudnienia, polityka wobec przedsiębiorstw i polityka przemysłowa, polityka regionalna i koordynacja instrumentów strukturalnych, edukacja i kultura, ochrona zdrowia i konsumentów oraz kontrola finansowa.

Przystąpienie Bośni i Hercegowiny miałyby ograniczony ogólny wpływ na politykę Unii Europejskiej i nie wpłynęłyby na zdolność Unii do utrzymania swojego obecnego tempa rozwoju oraz jego pogłębienia. Jednocześnie zidentyfikowane niedociągnięcia funkcjonalne w Bośni i Hercegowinie, w szczególności związane z wewnętrznym procesem decyzyjnym, jak również niepewność i nakładanie się poszczególnych szczebli sprawowania rządów w przypadku szeregu kompetencji, mogłyby negatywnie wpłynąć na proces podejmowania decyzji na szczeblu UE, w szczególności w przypadku zagadnień wymagających jednomyślności wśród państw członkowskich UE. Bośnia i Hercegowina powinna zatem zaangażować się w proces eliminowania niedociągnięć funkcjonalnych w celu spełnienia wymogów członkostwa w UE i przyjęcia związanych z tym zobowiązań.

Komisja uważa, że negocjacje w sprawie przystąpienia do Unii Europejskiej z Bośnią i Hercegowiną należy rozpocząć, gdy tylko kraj ten osiągnie niezbędny poziom zgodności z kryteriami członkostwa, a w szczególności z kopenhaskimi kryteriami politycznymi wymagającymi stabilności instytucji, które gwarantowałyby przede wszystkim demokrację i praworządność. Bośnia i Hercegowina będzie musiała gruntownie udoskonalić swoje ramy prawne i instytucjonalne, aby zagwarantować spełnienie następujących kluczowych priorytetów, do których należą:

Demokracja / funkcjonowanie

1. Zapewnienie, aby wybory były przeprowadzane zgodnie z normami europejskimi, przez wdrożenie zaleceń OBWE/ODIHR i odpowiednich zaleceń Komisji Weneckiej, zapewnienie przejrzystości finansowania partii politycznych i przeprowadzenie wyborów samorządowych w Mostarze.
2. Zapewnienie, aby na wszystkich szczeblach mechanizmu koordynacji osiągnięto wyniki pod względem funkcjonowania w kwestiach związanych z UE, w tym przez opracowanie i przyjęcie krajowego programu mającego na celu przyjęcie dorobku prawnego UE.
3. Zapewnienie prawidłowego funkcjonowania Parlamentarnego Komitetu Stabilizacji i Stowarzyszenia.
4. Gruntowna poprawa ram instytucjonalnych, w tym na poziomie konstytucyjnym, w celu:
 - a) zapewnienia pewności prawa w odniesieniu do podziału kompetencji na poszczególnych szczeblach sprawowania rządów;
 - b) wprowadzenia klauzuli zastępującej umożliwiającej państwu – po przystąpieniu – na tymczasowe wykonywanie kompetencji innych szczebli rządu, aby zapobiegać naruszeniom prawa UE i naprawić ewentualne przypadki naruszeń;
 - c) zagwarantowania niezależności sądów, w tym samorządów sędziowskich (High Judicial and Prosecutorial Council, HJPC);
 - d) dokonania reformy Trybunału Konstytucyjnego, w tym zajęcia się kwestią sędziów międzynarodowych, oraz zapewnienia wykonania jego decyzji;
 - e) zagwarantowania pewności prawa, w tym przez ustanowienie organu sądowego, któremu powierzono by zapewnianie spójnej wykładni prawa w całej Bośni i Hercegowinie;
 - f) zapewnienia równości i niedyskryminacji obywateli, w szczególności poprzez zajęcie się orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie

- Sejdić-Finci;
- g) zapewnienia, aby wszystkie organy administracyjne odpowiedzialne za wdrażanie dorobku prawnego opierały się wyłącznie na profesjonalizmie, a także wyeliminowania prawa weta w podejmowaniu decyzji, zgodnie z dorobkiem.
5. Podjęcie konkretnych działań w celu wspierania środowiska sprzyjającego pojednaniu w celu przewyciężenia skutków wojny.

Praworządność

6. Poprawa funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości poprzez przyjęcie nowych przepisów dotyczących Wysokiej Rady Sędziów i Prokuratorów oraz sądów Bośni i Hercegowiny zgodnie z normami europejskimi.
7. Skuteczniejsze zapobieganie korupcji i przestępczości zorganizowanej, w tym praniu pieniędzy i terroryzmowi, oraz zwalczanie tych zjawisk, w szczególności poprzez:
- a) przyjęcie i wdrożenie przepisów wdrożeniowych dotyczących konfliktu interesów i ochrony sygnalistów;
 - b) zapewnienie skutecznego funkcjonowania i koordynacji organów antykorupcyjnych;
 - c) dostosowanie prawodawstwa i zwiększenie zdolności w zakresie zamówień publicznych;
 - d) zapewnienie skutecznej współpracy organów ścigania i prokuratury;
 - e) wykazanie postępów, jeżeli chodzi o konkretne wyniki w zakresie: aktywnego prowadzenia dochodzeń, potwierdzonych aktów oskarżenia, ścigania i prawomocnych wyroków skazujących w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej i korupcji, w tym poważnej korupcji;
 - f) odpolitycznienie i restrukturyzację przedsiębiorstw publicznych oraz zapewnienie przejrzystości procesów prywatyzacyjnych.
8. Zapewnienie na wszystkich szczeblach skutecznej koordynacji zdolnością zarządzania granicami i zarządzania migracjami, a także zapewnienie funkcjonowania systemu azylowego.

Prawa podstawowe

9. Wzmocnienie ochrony praw wszystkich obywateli, w szczególności przez zapewnienie wdrożenia prawodawstwa w dziedzinie niedyskryminacji i równości płci.
10. Zapewnienie prawa do życia i zakazu stosowania tortur, w szczególności przez: a) zniesienie odniesienia do kary śmierci w konstytucji jednostki administracyjnej Republika Serbska oraz b) wyznaczenie krajowego mechanizmu prewencji przeciwko torturom i brutalnemu traktowaniu.
11. Zapewnienie warunków sprzyjających społeczeństwu obywatelskiemu, zwłaszcza przez przestrzeganie europejskich norm w zakresie wolności zrzeszania się i wolności zgromadzeń.
12. Zagwarantowanie wolności słowa i mediów oraz ochrony dziennikarzy, w szczególności poprzez: a) zapewnienie, aby sprawy związane z przypadkami gróźb i przemocy wobec dziennikarzy i pracowników mediów były w odpowiedni sposób przekazywane organom sądowym oraz b) zapewnienie stabilności finansowej publicznego systemu radiofonii i telewizji.
13. Poprawa ochrony i integracji grup szczególnie wrażliwych, w szczególności osób niepełnosprawnych, dzieci, osób LGBTI, członków społeczności romskiej, zatrzymanych, migrantów i osób ubiegających się o azyl, a także przesiedleńców i uchodźców zgodnie z celem zamknięcia załącznika VII do Ogólnej umowy ramowej na rzecz pokoju w Bośni i Hercegowinie.

Reforma administracji publicznej

14. Dokończenie niezbędnych działań w ramach reformy administracji publicznej, której celem ma być poprawa ogólnego funkcjonowania administracji publicznej przez zapewnienie profesjonalnej i odpolitycznionej służby cywilnej oraz skoordynowanego ogólnokrajowego podejścia do kształtowania polityki.

Komisja zachęca Bośnię i Hercegowinę, na wszystkich szczeblach rządu, do uzgodnienia i wdrożenia środków reformy społeczno-gospodarczej zgodnie z wytycznymi politycznymi programu reform gospodarczych.

Komisja zachęca również Bośnię i Hercegowinę do dalszego angażowania się we współpracę regionalną i zacieśniania stosunków dwustronnych z krajami sąsiadującymi, w tym przez zawieranie umów granicznych oraz dążenie do trwałego pojednania na Bałkanach Zachodnich.

Komisja zaleca Radzie omówienie niniejszej opinii oraz działań następczych podjętych w związku z wymienionymi wyżej kluczowymi priorytetami po utworzeniu rządów w Bośni i Hercegowinie.

Komisja będzie monitorować postępy Bośni i Hercegowiny w obrębie ram instytucjonalnych układu o stabilizacji i stowarzyszeniu oraz będzie nadal finansowo wspierać ten kraj, stosując Instrument Pomocy Przedakcesyjnej.

Komisja przedstawi sprawozdanie dotyczące Bośni i Hercegowiny w ramach pakietu „rozszerzenie” na 2020 r., w którym dokona przeglądu realizacji głównych priorytetów przedstawionych powyżej w świetle kolejnych działań podejmowanych przez ten kraj na drodze do UE.

ZAŁĄCZNIK 2 – Podsumowanie ustaleń zawartych w sprawozdaniach

Turcja

W dniu 15 lipca 2016 r., w następstwie próby zamachu stanu, wprowadzono stan wyjątkowy, który zakończono w dniu 18 lipca 2018 r., kiedy dobiegło końca ostatnie przedłużenie. Jednak bezpośrednio po tym parlament Turcji przyjął ustawę, która zachowuje szereg elementów stanu wyjątkowego na okres kolejnych trzech lat. Ustawa ogranicza pewne podstawowe swobody, pozwalając przede wszystkim na zwalnianie urzędników służby cywilnej (w tym sędziów) oraz na przedłużanie aresztu, ograniczanie swobody przemieszczania się i zgromadzeń, a ponadto rozszerza uprawnienia gubernatorów prowincji, którzy są mianowani przez rząd.

UE zdecydowanie i bezzwłocznie potępiła próbę zamachu stanu, przypomniała o swoim pełnym poparciu dla instytucji demokratycznych w tym kraju oraz uznała uzasadnioną potrzebę podjęcia szybkich i proporcjonalnych działań przez Turcję w obliczu tak poważnego zagrożenia. Jednak szeroki zakres i zbiorowy charakter środków wprowadzonych w ramach stanu wyjątkowego po próbie zamachu, takich jak powszechne grupowe zwolnienia, aresztowania i zatrzymania, nadal budzą bardzo poważne zaniepokojenie.

W okresie obowiązywania stanu wyjątkowego wydano 36 dekretów, które ograniczały określone prawa obywatelskie i polityczne, w tym prawa do obrony, rozszerzały uprawnienia policji oraz prokuratorów w zakresie prowadzenia dochodzeń i ścigania, a także przewidywały zwolnienie ponad 152 000 urzędników służby cywilnej, w tym nauczycieli akademickich oraz funkcjonariuszy publicznych.

Sąd Konstytucyjny orzekł, że nie ma mandatu pozwalającego na ocenę legalności dekretów korzystających z mocy prawnej, wydanych w czasie trwania stanu wyjątkowego. Parlament dokonał przeglądu 32 dekretów. W maju 2017 r. władze tureckie ustanowiły komisję śledczą ds. środków podjętych podczas stanu wyjątkowego, której zadaniem jest indywidualne rozpatrywanie wszystkich odwołań.

Do maja 2019 r. zarejestrowano 126 600 odwołań. Z tej liczby komisja śledcza rozpatrzyła 70 406 odwołań, jedynie 5 250 zakończyło się przywróceniem do pracy, 65 156 odwołań odrzucono. 55 714 odwołań oczekuje na rozpatrzenie. Tempo przetwarzania odwołań może budzić wątpliwości: czy każdy przypadek jest faktycznie rozpatrywany indywidualnie. Nie ma przesłuchań, ogólnie rzecz biorąc występuje brak gwarancji proceduralnych dla osób składających odwołania, zaś decyzje podejmowane są na podstawie pisemnych akt dotyczących pierwotnego zwolnienia z pracy. Wszystkie te czynniki poddają w wątpliwość zakres, w jakim komisja śledcza miałaby być skutecznym środkiem ochrony prawnej.

Odwołując stan wyjątkowy, Turcja wycofała swoje odstępstwa od europejskiej konwencji praw człowieka oraz Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych (MPPOiP). Jednak nadal obowiązuje procedura pełnego monitorowania, którą ponownie wszczęło Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy w kwietniu 2017 r.

Zdolność Turcji do zapewnienia skutecznego krajowego środka odwoławczego w rozumieniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, oprócz komisji śledczej ds. środków podjętych podczas stanu wyjątkowego, została jeszcze bardziej osłabiona. Szereg orzeczeń sądowych korzystnych dla niektórych pozwanych, m.in. znanych obrońców praw człowieka, zostało szybko unieważnionych przez inny lub nawet ten sam sąd, w niektórych przypadkach w następstwie uwag ze strony władzy wykonawczej.

W areszcie nadal przetrzymywanych jest wielu obrońców praw człowieka, aktywistów społeczeństwa obywatelskiego, pracowników mediów i pracowników naukowych, polityków,

lekarzy, prawników, sędziów oraz lesbijek, gejów, osób biseksualnych, transpłciowych i interseksualnych (LGBTI) – nierzadko bez aktu oskarżenia. Jednocześnie prowadzone są przeciwko nim oszczercze kampanie, z udziałem mediów i polityków wysokiej rangi. Dalszemu ograniczeniu uległa przestrzeń dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, które działających na rzecz praw podstawowych i wolności, zwłaszcza w wyniku wprowadzenie dalszych przeszkód administracyjnych. Organizacjom działającym w oparciu o prawa człowieka, które zawiesiły działalność po wprowadzeniu stanu wyjątkowego, nie przyznano żadnych środków odwoławczych w odniesieniu do przeprowadzonych konfiskat. Od października 2018 r., w następstwie zmiany regulaminu parlamentu, organizacje społeczeństwa obywatelskiego są wyłączone z procesu konsultacji legislacyjnych w komisjach parlamentarnych. Nie ma mechanizmów umożliwiających szeroko zakrojone konsultacje społeczne.

Turcja nadal nie zastosowała się do kluczowych zaleceń wydanych przez Radę Europy i jej organy. Wszelkie zarzuty dotyczące domniemanych wykroczeń powinny być formułowane w ramach przejrzystych postępowań i na podstawie indywidualnej oceny. Odpowiedzialność karna pojedynczych osób może być ustalana wyłącznie przy pełnym poszanowaniu podziału władz, całkowitej niezawisłości sądownictwa i prawa każdego człowieka do rzetelnego procesu sądowego.

Nowy system prezydencki dokonał centralizacji władzy w rękach władzy wykonawczej i znacznie ograniczył władzę legislacyjną parlamentu i jego funkcję nadzorczą. Od lipca 2018 r. parlament przyjął 17 aktów legislacyjnych, w tym kontrowersyjne zmiany swojego regulaminu. Ministrowie nie stawiają się już przed posłami do parlamentu, którzy mogą zadawać pytania jedynie w formie pisemnej.

Rosnąca polaryzacja polityczna, nasilona zwłaszcza w okresie poprzedzającym wybory samorządowe w marcu 2019 r., nadal utrudnia nawiązanie konstruktywnego dialogu parlamentarnego. Nadal trwa marginalizacja opozycji, przede wszystkim Ludowej Partii Demokratycznej (HDP). Przetrzymany jest wielu prawodawców reprezentujących tę partię. Nie podjęto kwestii utrzymujących się od dawna niedociągnięć w systemie immunitetu parlamentarnego.

Wybory prezydenckie i parlamentarne, które odbyły się w czerwcu 2018 r., a także wybory samorządowe, które miały miejsce w marcu 2019 r., charakteryzowały się dużą frekwencją. Wyborcy mieli rzeczywisty wybór, mimo braku warunków, które umożliwiałyby konkurowanie na równych zasadach. Partia rządząca odnotowała znaczną przewagę, która znalazła odzwierciedlenie również w przeważającej obecności w mediach publicznych i prywatnych, powiązanych z rządem. Po wyborach samorządowych Najwyższa Rada Wyborcza ogłosiła, że czterech wybranych burmistrzów i członków rad miejskich w południowo-wschodniej Turcji nie kwalifikuje się do objęcia urzędu, mimo że ich kandydatury zostały zatwierdzone przed wyborami. Anulowano ponadto wybory na burmistrza w Istambule i przewidziano ponowną turę na 23 czerwca. Podjęta przez Najwyższą Radę Wyborczą decyzja o ponownym przeprowadzeniu wyborów w Istambule, a także decyzje o przyznaniu urzędu burmistrza w poszczególnych gminach na południowym wschodzie kandydatom z drugiego miejsca, jest źródłem poważnych obaw, jeżeli chodzi o legalność i integralność procesu wyborczego oraz niezależność instytucji od nacisków politycznych. Decyzje te są wymierzone przeciwko podstawowej idei demokratycznego procesu wyborczego, jaką jest zagwarantowanie, aby zwyciężyła wola narodu. Anulowanie wyborów na urząd burmistrza w Istambule oraz ich ponowne rozpisanie spotkało się z poważnym protestem partii opozycyjnych.

Pełne wejście w życie systemu prezydenckiego wpłynęło na reorganizację władzy wykonawczej i administracji państwowej. System prezydencki, w tym zniesienie stanowiska premiera i innych funkcji, takich jak stanowisko podsekretarza w ministerstwach, doprowadziło do większego upolitycznienia administracji publicznej. Prezydent jest obecnie uprawniony do nominowania szefów ogromnej większości publicznych organów regulacyjnych.

Przed wyborami miejskimi w marcu 2019 r. dokonywano nieustannych zatrzymań oraz zwolnień lokalnych polityków, a także mianowań zaufanych osób. Arbitralność tych mianowań pozbawiła głoszących politycznej reprezentacji na szczeblu lokalnym i poważnie zagroziła demokracji lokalnej.

Rząd gruntownie zmienił ramy prawne regulujące stosunki cywilno-wojskowe oraz znacznie zwiększył uprawnienia władzy wykonawczej nad wojskiem, wzmacniając tym samym kontrolę cywilną. Elementem nowelizacji konstytucji było faktycznie zniesienie wysokich trybunałów wojskowych, jednak rozliczalność służb wojskowych i służb wywiadowczych wobec parlamentu nadal nie jest dostateczna, zaś pracownicy ochrony wciąż korzystają z szerokiej ochrony prawnej. Działalność parlamentarnej komisji nadzoru nad organami ścigania pozostawała nieskuteczna. Nadal nie skorygowano ram prawnych na potrzeby nadzoru nad wydatkami wojskowymi.

Sytuacja w południowo-wschodniej części kraju w dalszym ciągu jest wyzwaniem, mimo pewnej poprawy pod względem stanu bezpieczeństwa. Rząd kontynuował operacje bezpieczeństwa skierowane przeciwko powtarzającym się aktom przemocy ze strony Partii Pracujących Kurdystanu (PKK), która figuruje w unijnym wykazie osób, grup i podmiotów uczestniczących w aktach terrorystycznych. Rząd ma wprowadzić uzasadnione prawo do zwalczania terroryzmu, musi jednak zapewnić, by podejmowane działania były zgodne z zasadą praworządności, prawami podstawowymi i podstawowymi wolnościami. Działania służące zwalczaniu terroryzmu muszą być proporcjonalne. Mimo pewnych działań z zakresu rekonstrukcji, jedynie kilka osób wewnątrznie przesiedlonych otrzymało rekompensatę. Nie odnotowano żadnych widocznych postępów w zakresie wznowienia wiarygodnego procesu politycznego pozwalającego na osiągnięcie pokojowego i trwałego rozwiązania.

Turcja wykazuje umiarkowane przygotowanie w obszarze **reformy administracji publicznej**, odnotowano poważne pogorszenie w obszarze zarządzania usługami publicznymi i zasobami ludzkimi, co również wpłynęło na rozwój polityki i jej rozliczalność. Zmiany wprowadzone w systemie służby cywilnej zwiększyły upolitycznienie administracji. Wyjątkiem są nominacje na stanowiska kierownicze oparte na zasługach, realizowane w duchu konkurencji. Poważne uchybienia proceduralne stawiają pod znakiem zapytania wartość komisji śledczej ds. środków podjętych podczas stanu wyjątkowego jako skutecznego środka odwoławczego w przypadku zwolnionych urzędników publicznych.

Przygotowania w zakresie **systemu sądowego** Turcji są na wczesnym etapie. Odnotowano tu dalsze poważne pogorszenie sytuacji, nie przyjęto lub nie wdrożono zaleceń zawartych w poprzednich sprawozdaniach. W Turcji nadal notowano naciski polityczne, a także przesunięcia licznych sędziów i prokuratorów wbrew ich woli. Nadal ma to negatywny wpływ na niezależność systemu sądowego oraz jego ogólną jakość i skuteczność. Obawy budzi zatrudnianie na dużą skalę nowych sędziów i prokuratorów w obecnym systemie, ponieważ nie podjęto żadnych działań w celu rozwiązania problemu, jakim jest brak obiektywnych, opartych na zasługach, jednolitych i wcześniej ustalonych kryteriów rekrutacji i awansu. Na mocy dekretu prezydenta w Turcji ponownie otwarto Akademię Prawa, która została uprzednio zamknięta w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego. Nadal obserwuje się odstraszący efekt zwolnień i przymusowych przenosin sędziów

i prokuratorów. Istnieje ryzyko powszechnej autocenzury. Nie podjęto żadnych działań w celu przywrócenia gwarancji prawnych zapewniających niezależność sądownictwa od władzy wykonawczej lub wzmocnienia niezależności Rady Sędziów i Prokuratorów. W sierpniu 2018 r. zapowiedziano strategię reformy sądownictwa na lata 2019–2023, jednak nie została ona jeszcze przyjęta. Turcja zasięgnęła opinii Rady Europy oraz Komisji w sprawie projektu strategii.

Państwo znajduje się na wczesnym etapie **walki z korupcją**. Odnotowano pogorszenie się sytuacji, ponieważ zlikwidowane organy prewencyjne nie zostały zastąpione przez organy niezależne, jak stanowi Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, której Turcja jest stroną. Zarówno ramy prawne jak i instytucjonalne w dalszym ciągu umożliwiły wywieranie niepożądanego wpływu przez organy wykonawcze podczas przeprowadzania dochodzeń i ścigania spraw dotyczących korupcji na wysokim szczeblu. Nie wdrożono jeszcze zmian legislacyjnych, które zostały przewidziane w poprzednich strategiach antykorupcyjnych. Przepisy dotyczące zamówień publicznych nadal nie są zgodne z dorobkiem prawnym UE; nadal poszerzał się zakres odstępstw od obowiązującego w tym zakresie prawa. Brak solidnej strategii antykorupcyjnej i planu działania jest oznaką braku woli politycznej do zdecydowanej walki z korupcją. Nie istnieje żaden stały, niezależny pod względem funkcji organ antykorupcyjny, nie ma wyspecjalizowanych służb prokuratorskich, które prowadziłyby dochodzenia w sprawach korupcyjnych, niewiele sądów specjalizuje się w tej problematyce. Ogólnie rzecz biorąc, korupcja jest zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokojów.

Turcja osiągnęła pewien poziom przygotowania w **walce z przestępczością zorganizowaną**, jednak postępy są, ogólnie rzecz biorąc, ograniczone. Państwo to musi poprawić swoje ustawodawstwo dotyczące cyberprzestępczości, konfiskaty mienia oraz ochrony świadków. Tureckie przepisy dotyczące ochrony danych nadal nie są zgodne z normami europejskimi i będą musiały zostać poddane przeglądowi w celu zapewnienia wykonania umowy operacyjnej z Europolem, która jest obecnie przedmiotem negocjacji. Turcja powinna opracować i wdrożyć bardziej kompleksowe i spójne ramy prawne służące konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstw i poprawić zdolność do zarządzania zamrożonymi aktywami.

Turcja poczyniła należyte postępy w obszarze **migracji i polityki azyłowej** i nadal angażowała się w efektywną realizację oświadczenia UE–Turcja z marca 2016 r. Tendencja spadkowa, jeżeli chodzi o liczbę nielegalnych przepraw z Turcji na wyspy Morza Egejskiego od czasu wejścia w życie oświadczenia, zyskała dodatkowe wsparcie ze strony tureckich organów ścigania. Turcja nadal czyniła wyjątkowe starania w celu zapewnienia masowej i bezprecedensowej pomocy humanitarnej i wsparcia humanitarnego na rzecz ponad 3,6 mln zarejestrowanych uchodźców z Syrii oraz około 370 000 zarejestrowanych uchodźców z innych państw. Tym samym Turcja przyjmuje u siebie największą wspólnotę uchodźców na świecie. Turcja powołała siedem grup roboczych, aby przeprowadzić prace techniczne dotyczące nieosiągniętych jeszcze poziomów odniesienia związanych z dialogiem w sprawie liberalizacji reżimu wizowego. Nie poczyniono jednak żadnych postępów, jeżeli chodzi o harmonizację tureckiej polityki wizowej ze wspólną polityką wizową UE.

Utrzymuje się poważny regres w odniesieniu do **praw człowieka i praw podstawowych**. W ramach prawnych przewidziano wprowadzenie ogólne gwarancje dotyczące przestrzegania praw człowieka i praw podstawowych, należy je jednak koniecznie dostosować do europejskiej konwencji praw człowieka oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Znacznemu pogorszeniu uległa też sytuacja w obszarze wolności słowa, wolności zgromadzeń i wolności zrzeszania się, a także w obszarze praw procesowych i praw

własności. Nie wprowadzono żadnych zmian do przepisów wprowadzonych bezpośrednio po zakończeniu stanu wyjątkowego, które usunęły zasadnicze zabezpieczenia chroniące działaczy społeczeństwa obywatelskiego, obrońców praw człowieka, dziennikarzy, nauczycieli akademickich i inne osoby przed naruszaniem ich praw. Egzekwowanie praw jest utrudnione ze względu na fragmentację i ograniczoną niezależność instytucji publicznych odpowiedzialnych za ochronę tych praw i wolności, a także ze względu na brak niezależnego sądownictwa. Prawa związków zawodowych pozostają pod silną presją. Nie podjęto żadnych kroków, aby przeprowadzić dochodzenia, śledztwa lub aby ukarać sprawców poważnych naruszeń praw człowieka popełnionych w czasie trwania stanu wyjątkowego. W całym społeczeństwie odczuwany był klimat zastraszenia; stan wyjątkowy był wykorzystywany do ograniczenia możliwości rozpowszechniania alternatywnych opinii. W grudniu 2018 r. łączna liczba osób przebywających w więzieniu bez oskarżenia lub w oczekiwaniu na przedstawienie aktu oskarżenia wynosiła 57 000 czyli ponad 20 % liczby wszystkich więźniów. Więzienia są przeludnione i warunki w nich stale się pogarszają. Utrzymywały się poważne ograniczenia wolności słowa, drastycznemu nasileniu uległa tendencja do ścigania literatów, osób korzystających z mediów społecznościowych i innych obywateli, także dzieci, za obrażanie prezydenta. Brak przejrzystości w odniesieniu do własności mediów nadal budzi wątpliwości dotyczące niezależności wypowiedzi redaktorów. Romowie⁸ nadal żyją w bardzo złych warunkach mieszkaniowych, często nie mają dostępu do podstawowej infrastruktury publicznej, są uzależnieni od świadczeń społecznych. Projekty rewitalizacji miast nadal dotyczą przede wszystkim miejsc, gdzie znajdują się ich osiedla, co powoduje, że całe rodziny są zmuszane do przesiedlania. Prawa grup szczególnie wrażliwych i osób należących do mniejszości potrzebują lepszej ochrony. Poważne zastrzeżenia nadal budzi kwestia przemocy ze względu na płeć, dyskryminacja, mowa nienawiści skierowana przeciwko mniejszościom, przestępstwa z nienawiści i pogwałcenia praw człowieka w przypadku członków społeczności LGBTI.

Turcja z zadowoleniem przyjęła ponowną próbę nawiązania przez ONZ konsultacji z zainteresowanymi stronami dotyczących ponownego podjęcia negocjacji z Cyprem. Wzrosło napięcie w regionie w związku z perspektywą eksploatacji węglowodorów wzdłuż wybrzeża Cypru w kontekście działań Turcji oraz oświadczeń podważających prawo Republiki Cypryjskiej do eksploatacji zasobów węglowodorów w wyłącznej strefie ekonomicznej Cypru. W maju 2019 r. Turcja wysłała do wyłącznej strefy ekonomicznej Cypru platformę wiertniczą, którą eskortowały okręty wojskowe. Spowodowało to dalszą eskalację napięcia. Komisja przywołuje oświadczenie Rady Europejskiej z marca 2018 r., w którym zdecydowanie potępiono nieprawne działania Turcji we wschodnim rejonie Morza Śródziemnego oraz na Morzu Egejskim. Przypomniano także o zobowiązaniu Turcji do przestrzegania międzynarodowego prawa i dobrych stosunków sąsiedzkich oraz wzywano Turcję do poszanowania suwerennych praw Cypru do poszukiwania i wydobywania zasobów naturalnych zgodnie z prawem UE i prawem międzynarodowym. W marcu 2019 r. UE wezwała Turcję do powstrzymania się od wszelkich takich niezgodnych z prawem aktów, na które – o ile wystąpią — UE zareaguje odpowiednio i w pełnej solidarności z Cyprem.

UE wielokrotnie podkreślała suwerenne prawa państw członkowskich UE obejmujące zawieranie umów dwustronnych oraz poszukiwanie i wydobywanie ich zasobów naturalnych, zgodnie z dorobkiem prawnym UE oraz prawem międzynarodowym, w tym Konwencją Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawie morza. Turcja nadal nie wywiązała się z obowiązku pełnego, niedyskryminującego wdrożenia protokołu dodatkowego do układu o stowarzyszeniu UE-Turcja, nie usunęła również wszystkich przeszkód dla swobodnego

⁸ Zgodnie z terminologią stosowaną przez instytucje europejskie szeroko rozumiany termin „Romowie” stosuje się tutaj w celu odniesienia się do szeregu różnych grup, nie kwestionując specyfiki żadnej z tych grup.

przepływu towarów, w tym ograniczeń dla bezpośrednich połączeń transportowych z Cyprzem. Nie odnotowano żadnych postępów w normalizacji stosunków dwustronnych z Republiką Cypryjską.

Kontynuowano współpracę operacyjną z Grecją w obszarze migracji. Napięcia związane z sytuacją we wschodnim regionie Morza Śródziemnego i na Morzu Egejskim nie sprzyjały jednak relacjom dobrosąsiedzkim oraz osłabiły stabilność i bezpieczeństwo w regionie. Poprawiły się dwustronne stosunki z kilkoma państwami członkowskimi UE, zwłaszcza z Austrią, Niemcami i Niderlandami. Normalizacji uległy stosunki między Turcją a Niderlandami. Odnotowano powtarzające się i nasilone naruszenia wód terytorialnych i przestrzeni powietrznej Grecji i Cypru, za które odpowiada Turcja. Kolejnym źródłem poważnych obaw był sześciomiesięczny areszt dwóch greckich żołnierzy, którzy patrolowali granicę lądową. Jednak po ich uwolnieniu w sierpniu 2018 r. i po wizycie premiera Grecji w Turcji w lutym br. kontakty uległy zdecydowanej poprawie.

W tym kontekście UE ponownie wyraziła poważne obawy i wezwała Turcję do unikania wszelkiego rodzaju gróźb lub działań skierowanych przeciwko państwom członkowskim oraz tarć bądź działań, które naruszałaby stosunki dobrosąsiedzkie i zagrażałyby pokojowemu rozwiązaniu sporów.

Jeżeli chodzi o **kryteria gospodarcze**, utrzymywała się zdecydowana tendencja regresowa, która wywołała poważne obawy w kontekście funkcjonowania gospodarki rynkowej kraju. W 2018 r. nagłe pogorszenie warunków finansowania zewnętrznego uwypukliło słabe punkty, które narastały na przestrzeni lat. W odpowiedzi na tę sytuację władze tureckie podjęły szereg działań politycznych, które w negatywny sposób odbiły się na funkcjonowaniu rynków, głównie poprzez ingerencję w kształtowanie cen i wprowadzanie ograniczeń dotyczących swobodnego korzystania z walut obcych. Pogłębiły się obawy dotyczące niezależności kluczowych instytucji gospodarczych. Deficyt obrotów bieżących osiągnął najwyższą wartość w pierwszej połowie 2018 r., zanim nastąpiła silna korekta w wyniku osłabienia gospodarki i spadku lira. Stopa inflacji gwałtownie przekroczyła górną granicę docelowego zakresu, co było następstwem kryzysu walutowego i lat charakteryzujących się wysokim wzrostem zadłużenia, wysokim wzrostem podaży pieniądza i niskimi rzeczywistymi stopami oprocentowania. Nie odnotowano żadnych postępów w zakresie poprawy przejrzystości pomocy państwa.

Turcja poczyniła pewne postępy i osiągnęła należyty poziom przygotowania, jeśli chodzi o zdolność sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. Turcja jest dobrze zintegrowana z rynkiem UE zarówno pod względem handlu, jak i inwestycji. Dokonano ulepszeń w sektorze energetycznym, a także płatności zaliczkowych w obszarze badań i rozwoju, szkoleń i kapitału rzeczowego. Jednak utrzymują się problemy dotyczące jakości edukacji i równości płci.

W odniesieniu do **zdolności do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa** Turcja kontynuowała dostosowywanie swoich przepisów do dorobku prawnego UE, choć tempo tych zmian było ograniczone. Odnotowano więcej przypadków pogarszającej się sytuacji, jeżeli chodzi o liczne kluczowe aspekty w obszarze swobodnego przepływu kapitału, zamówień publicznych, konkurencji, społeczeństwa informacyjnego, polityki gospodarczej i pieniężnej oraz stosunków zewnętrznych. Turcja poczyniła znaczne postępy w obszarach prawa spółek, sieci transeuropejskich oraz nauki i badań naukowych; osiągnęła także należyty poziom przygotowań w obszarach swobodnego przepływu towarów, prawa własności intelektualnej, usług finansowych, polityki wobec przedsiębiorstw i polityki przemysłowej, ochrony konsumentów i zdrowia, unii celnej i kontroli finansowej. Turcja jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do przystąpienia w dziedzinie zamówień publicznych, jako że

w dostosowaniu jej przepisów istnieją znaczące luki. Turcja jest również w umiarkowanym stopniu przygotowana w obszarze swobodnego przepływu kapitału, sporządzania statystyk, energii, opodatkowania, unii gospodarczej i walutowej, polityki regionalnej, edukacji i kultury, WPZiB oraz polityki transportowej. W obszarach tych konieczne jest podjęcie dalszych, istotnych działań. Turcja osiągnęła pewien poziom przygotowania, jeżeli chodzi o konkurencję, rolnictwo, bezpieczeństwo żywności, polityki weterynaryjną i fitosanitarną, politykę społeczną i zatrudnienie, środowisko i zmiany klimatu; w obszarach tych konieczne jest opracowanie i wdrożenie bardziej ambitnych i lepiej skoordynowanych strategii. We wszystkich obszarach należy poświęcić więcej uwagi kwestii egzekwowania przepisów, a w wielu obszarach osiągnięcie dostosowania przepisów do dorobku prawnego UE wymaga dalszych znaczących postępów, wzmocnienia niezależności organów regulacyjnych i stworzenia potencjału administracyjnego.

Czarnogóra

Jeżeli chodzi o **kryteria polityczne**, w okresie sprawozdawczym nadal notowano niski poziom zaufania do ram wyborczych, które powinny zostać zweryfikowane w sposób kompleksowy i sprzyjający włączeniu społecznemu. Jesienią 2018 r. między innymi w tym celu powołano tymczasową komisję parlamentarną ds. reform. Komisja ta musi teraz jednak osiągnąć konkretne wyniki odpowiadające jej ambitnemu zadaniu. W okresie objętym sprawozdaniem odbyły się wybory prezydenckie i lokalne w 11 gminach oraz w jednej gminie miejskiej. Wybory lokalne nadal odbywają się w sposób sukcesywny, co utrudnia ich obserwację przez międzynarodowe podmioty; zgłaszanych jest dużo nieprawidłowości, których nie można weryfikować w sposób niezależny.

Scena polityczna jest nadal rozdrobniona, spolaryzowana i charakteryzuje się brakiem prawdziwego dialogu politycznego. W 2018 r. osiągnięto ograniczone postępy w ponownym nawiązywaniu dialogu politycznego w parlamencie. Do parlamentu powróciła – tymczasowo i częściowo – większości partii opozycyjnych, utworzono również tymczasową komisję parlamentarną. Jednak duża część opozycji powróciła do bojkotu parlamentu; stało się tak w następstwie zatrzymania posłów opozycji pod koniec 2018 r. oraz w następstwie podniesienia zarzutów korupcji i nielegalnego finansowania partii politycznych (tzw. afera kopertowa) na początku 2019 r. Wspomniane zarzuty uruchomiły ponadto mobilizację obywateli, którzy organizują regularne protesty uliczne, podjęto próby nawiązania pozaparlamentarnego dialogu politycznego, zaś opozycja wysunęła żądania utworzenie rządu technicznego.

Za przywrócenie debaty politycznej w parlamencie odpowiedzialne są wszystkie podmioty polityczne. Wszystkie partie powinny uczestniczyć w sposób aktywny i konstruktywny w zwiększaniu rozliczalności parlamentarnej, udoskonalaniu demokratycznej kontroli i podnoszeniu jakości ustawodawstwa. Nie odnotowano żadnych postępów, jeśli chodzi o polityczne i sądowe działania następcze w związku z domniemanym sprzeniewierzeniem środków publicznych na cele polityczne partii, do jakiego miało dojść w 2012 r. Jeżeli chodzi o najnowsze zarzuty, prokuratura wszczęła dochodzenia w odniesieniu do niektórych z nich, zaś Agencja Antykorupcyjna nałożyła karę na partię polityczną, którą oskarżono o przyjmowanie dotacji w postaci nielegalnych środków pieniężnych. Zarzuty takie wymagają wiarygodnej, niezależnej i skutecznej reakcji instytucjonalnej.

Jeżeli chodzi o sprawowanie rządów, konieczne jest zwiększenie przejrzystości, zaangażowania zainteresowanych stron oraz zdolności rządu do wdrażania reform. Nowe ramy prawne i metodologia planowania strategicznego powinny prowadzić do lepszej jakości planowania strategicznego, lepszego monitorowania i realizacji. Ogólnie rzecz biorąc,

poprawie uległo środowisko prawne, instytucjonalne i finansowe, w jakim działają organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Jednak w praktyce należy zwiększyć faktyczne uczestnictwo organizacji społeczeństwa obywatelskiego w procesie tworzenia polityki.

Czarnogóra jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy swojej **administracji publicznej**. Ogólnie rzecz biorąc, poczyniono pewne postępy. Odnotowano znaczne postępy przede wszystkim w kontekście średniookresowych ram planowania polityki, zatrudniania na podstawie kryteriów merytorycznych oraz racjonalizacji organizacji administracji. Nadal konieczna jest jednak silna wola polityczna, aby skutecznie rozwiązać problem odpolitycznienia służby publicznej oraz optymalizacji administracji państwowej, kształtowania inkluzywnej i opartej na dowodach polityki, delegowania uprawnień decyzyjnych i kierowniczych i rozliczalności kadry zarządzającej.

System sądowy Czarnogóry jest przygotowany w umiarkowanym stopniu; poczyniono pewne postępy w tym obszarze. Należy całkowicie wdrożyć ramy legislacyjne, których celem jest zwiększenie niezależności i profesjonalizmu sądownictwa. Wzmocniono zdolności instytucjonalne.

Czarnogóra osiągnęła pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. W okresie sprawozdawczym odnotowano pewne ograniczone postępy. W wielu dziedzinach korupcja jest jednak zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju. Poprawiły się zdolności operacyjne instytucji; jednak wszystkie instytucje powinny przyjąć bardziej aktywne podejście do wypełniania swoich zadań. Nadal na odpowiednie rozwiązania oczekują wyzwania w zakresie wiarygodności, niezależności i ustalania priorytetów agencji antykorupcyjnej. Poprawy skuteczności wymagają też dochodzenia finansowe oraz zajmowanie i konfiskata mienia. Osiągnięto pierwsze rezultaty w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w sprawach dotyczących poważnej korupcji, jednak reakcja wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w sprawach dotyczących poważnej korupcji jest nadal zbyt ograniczona. Dalsza poprawa wyników w tym zakresie będzie możliwa tylko wtedy, gdy niezależne instytucje będą chronione przed bezprawnymi naciskami i zachęcane do pełnego wykorzystywania swoich uprawnień.

Jeżeli chodzi o **walkę z przestępczością zorganizowaną** Czarnogóra nadal przygotowana jest w stopniu umiarkowanym. Poczyniono pewne postępy w odniesieniu do współpracy z systemem sądownictwa oraz w pewnych obszarach walki z przestępczością zorganizowaną. Osiągnięto pewne wyniki, jeżeli chodzi o dochodzenia w sprawach związanych z praniem pieniędzy, dochodzenia finansowe oraz tymczasowe konfiskaty majątku pochodzącego z działalności przestępczej. Rezultaty przynosi wzmocniona współpraca policyjna, czego dowodem jest duża liczba operacji międzynarodowych o wysokim profilu, zatrzymania i konfiskaty narkotyków. Potrzebne są jednak dalsze osiągnięcia w zakresie bardziej złożonych rodzajów przestępczości zorganizowanej, która powoduje zagrożenia dla lokalnych interesów (pranie pieniędzy, handel ludźmi oraz przemyt tytoniu), a także w zakresie konfiskaty dochodów pochodzących z działalności przestępczej.

Jeżeli chodzi o **prawa podstawowe**, Czarnogóra w dalszym stopniu dostosowała swoje prawodawstwo do standardów unijnych. Zwiększono efektywność działania Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz krajowego mechanizmu prewencji. Konieczne są jednak dalsze wysiłki na rzecz wzmocnienia ram instytucjonalnych i skutecznej ochrony praw człowieka. Czarnogóra musi zapewnić odpowiednie mechanizmy instytucjonalne, które pozwolą chronić szczególnie wrażliwe grupy osób przed dyskryminacją. Wprowadzanie w życie tego ustawodawstwa jest niedostateczne, a potencjał instytucjonalny w zakresie praw człowieka wymaga zwiększenia. Mniejszość romska i egipska jest wciąż grupą najbardziej wrażliwą

i najczęściej dyskryminowaną. Poważne obawy nadal budzi przemoc ze względu na płeć i przemoc wobec dzieci.

Czarnogóra wykazuje pewien stopień przygotowania w obszarze **wolności słowa**, w którym jednak nie poczyniła żadnych postępów w okresie sprawozdawczym. Odnotowano bardzo ograniczone zmiany w zakresie dochodzeń w zaległych sprawach dotyczących przemocy wobec dziennikarzy. Poważne zaniepokojenie budzą niedawne przypadki ingerencji politycznej w prace krajowej rady ds. nadawców publicznych oraz agencji odpowiedzialnej za media elektroniczne. Przestrzeń medialna pozostaje silnie spolaryzowana. Nadal nierozstrzygnięte pozostają też kwestie zrozumienia roli wolnych mediów. Mechanizmy samoregulacji nadal funkcjonują słabo.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Czarnogóra poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Gospodarka w dalszym ciągu rozwijała się w szybkim tempie, poprawiły się rezultaty na rynku pracy, mimo że stopa bezrobocia utrzymywała się na wysokim poziomie. Odnotowano pozytywną dynamikę eksportu, jednak bardzo wysoki nadal jest deficyt na rachunku obrotów bieżących, napędzany silnym popytem krajowym. Jedynie częściowo był on finansowany przez napływ netto bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Poprawie uległa wypłacalność sektora, jednak dostęp małych przedsiębiorstw do finansowania nadal był utrudniony ze względu na restrykcyjne przepisy kredytowania. W ciągu 2018 r. kontynuowano starania prowadzące do konsolidacji budżetowej, jednak nie udało się osiągnąć docelowej wartości deficytu budżetowego, ponieważ zadłużenie publiczne osiągnęło nową rekordową wartość. Była ona spowodowana częściowo potrzebami finansowymi dużego projektu autostrady finansowanego w oparciu o pożyczkę od chińskiej strony. Rozwój sektora prywatnego nadal był ograniczony, na co wpływ miały niedociągnięcia otoczenia biznesu, sądownictwo, wysoki wskaźnik nieformalnego załatwiania spraw. Jest to odzwierciedleniem niedostatecznych możliwości wdrażania w kluczowych instytucjach odpowiedzialnych za egzekwowanie praworządności i konkurencję na rynku.

Czarnogóra poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem swojej zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Rozwój infrastruktury w wielu obszarach stopniowo przygotowuje grunt dla poprawy konkurencyjności gospodarczej. Konieczne są jednak dalsze wysiłki w celu zwiększenia rozwoju kapitału ludzkiego i ograniczenia niedopasowania wyników kształcenia do potrzeb rynku pracy. Przedsiębiorstwa lokalne muszą się rozwijać i zwiększyć wysiłki na rzecz poprawy międzynarodowej konkurencyjności.

Jeżeli chodzi o **stosunki dobrosąsiedzkie i współpracę regionalną**, Czarnogóra nadal konstruktywnie angażuje się w stosunki dwustronne z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia oraz sąsiadującymi państwami członkowskimi UE oraz bierze aktywny udział we współpracy regionalnej.

Jeśli chodzi o **zdolność Czarnogóry do wywiązywania się z obowiązków wynikających z członkostwa**, w wielu obszarach przeprowadzono znaczące prace mające na celu dostosowanie przepisów i przygotowanie do wdrożenia dorobku prawnego UE. Kraj osiągnął należyty poziom przygotowania w obszarach takich jak prawo spółek, prawo własności intelektualnej, energia, polityka zagraniczna, polityka bezpieczeństwa i obronna. W wielu rozdziałach Czarnogóra jest przygotowana w umiarkowanym stopniu – dotyczy to swobodnego przepływu towarów, polityki konkurencji, rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, bezpieczeństwa żywności, oraz polityki weterynaryjnej i fitosanitarnej, a także polityki wobec przedsiębiorstw i polityki przemysłowej. Czarnogóra osiągnęła pewien poziom przygotowania w obszarach takich jak środowisko i zmiana klimatu oraz polityka

społeczna i zatrudnienie. Należyte postępy poczyniono w obszarach prawa przedsiębiorczości i swobody świadczenia usług, prawa własności intelektualnej, rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, a także bezpieczeństwa żywności oraz polityki fitosanitarnej. W przyszłości Czarnogóra powinna skupić się w szczególności na polityce konkurencji, środowisku i zmianie klimatu, jak również na zamówieniach publicznych. Ważnym wyzwaniem pozostaje zwiększenie zdolności administracyjnych, które są niezbędne, by zagwarantować stosowanie dorobku prawnego UE. Czarnogóra w dalszym ciągu dostosowuje swoje przepisy do wszystkich unijnych stanowisk i deklaracji z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Jeżeli chodzi o obszar **migracji**, Czarnogórę dotknął gwałtowny wzrost migracji nieuregulowanej ze względu na częściowe przesunięcie regionalnych przepływów migracyjnych w kierunku tzw. szlaku przybrzeżnego – poprzez terytoria Albanii, Czarnogóry oraz Bośni i Hercegowiny. Organy Czarnogóry zatrzymały 4 753 migrantów o nieuregulowanym statusie (wzrost o 460 % w porównaniu z 2017 r.), co wywiera silną presję na możliwości przyjmowania oraz potencjał administracyjny tego kraju. Dzięki wejściu w życie ważnego pakietu prawnego w sprawie migracji i azylu wzmocniono ramy prawne; podjęto także pewne działania w celu zwiększenia możliwości przyjmowania i potencjału operacyjnego. Podpisano ważne porozumienia o współpracy transgranicznej z krajami sąsiadującymi oraz paraflowano umowę o statusie z UE dotyczącą Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej. W kolejnym okresie sprawozdawczym Czarnogóra powinna wzmocnić swoje zdolności w zakresie reagowania na mieszane przepływy migracyjne oraz integrowania uchodźców; powinna także zwiększyć zasoby ludzkie i materialne, jakie przeznacza się na zarządzanie granicami oraz system rejestracji migrantów.

Serbia

Jeżeli chodzi o **kryteria polityczne**, należy pilnie stworzyć możliwości, aby zaistniała prawdziwa debata międzypartyjna w celu wypracowania szerokiego proeuropejskiego konsensusu, który ma zasadnicze znaczenie dla postępów tego kraju na drodze do UE. Niektóre partie opozycyjne rozpoczęły bojkotowanie parlamentu już na początku 2019 r. Praktyki parlamentarne stosowane przez rządzącą koalicję doprowadziły do pogorszenia debaty ustawodawczej i kontroli ustawodawczej i podważyły kontrolę, jaką parlament sprawuje nad władzą wykonawczą.

W grudniu 2018 r. rozpoczęły się w Belgradzie protesty antyrządowe, które były reakcją na atak na przywódcę partii opozycyjnej. Z czasem nasiliły się protesty, o ogólnie rzecz biorąc, pokojowym charakterze, w których domagano się wolności mediów oraz wolnych i uczciwych wyborów. Niektóre partie opozycyjne zapowiedziały swój zamiar zbojkotowania wyborów parlamentarnych, jeżeli nie zostaną zrealizowane postulaty dotyczące wolnych i uczciwych wyborów. Serbia musi jak najszybciej w całości spełnić wszystkie zalecenia dotyczące wyborów, które zidentyfikowali międzynarodowi obserwatorzy.

Serbia jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy **administracji publicznej**. Poczyniono pewne postępy w dziedzinie świadczenia usług, przyczyniło się do tego przyjęcie kilku nowych ustaw. Kwestią budzącą poważne obawy pozostaje wywieranie politycznego wpływu na procedurę mianowania pracowników wyższego szczebla kadry kierowniczej, zwłaszcza w kontekście nadmiernej liczby osób zatrudnionych w charakterze „pełniących obowiązki”. Szczególne znaczenie ma zdolność Serbii do przyciągnięcia wykwalifikowanej kadry do pracy w administracji zajmującej się kwestiami UE i utrzymania jej w tych jednostkach. Należy stworzyć skoordynowany system monitorowania strategii

reform administracji publicznej i sprawozdawczości w tym zakresie, a także program reform zarządzania finansami publicznymi.

Serbia wykazuje pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o **system sądowy**. W okresie sprawozdawczym osiągnięto pewne postępy. Zeszłoroczne zalecenia uwzględniono jedynie częściowo. Osiągnięto pewne postępy jeżeli chodzi o zmniejszenie liczby zaległych spraw dotyczących egzekwowania prawa oraz dalsze działania służące harmonizacji praktyk sądowych. Trwa proces reformy konstytucyjnej, który ma na celu dostosowanie konstytucji do europejskich norm obowiązujących w sądownictwie. Po przyjęciu poprawek do konstytucji należy dokonać przeglądu systemu powoływania i oceniania sędziów i prokuratorów, co umożliwi oparcie systemu rekrutacji i ścieżki kariery zawodowej w wymiarze sprawiedliwości jedynie na kryteriach merytorycznych. Obecny zakres wpływów politycznych na sądownictwo nadal budzi niepokój.

Serbia wykazuje pewien poziom przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Poczyniono ograniczone postępy. Reformy przeprowadzone w celu zapobiegania korupcji nie przyniosły wymiernych skutków. W maju 2019 r. przyjęto zmienioną ustawę o zapobieganiu korupcji (znaną również jako ustawa o agencji antykorupcyjnej). Jeżeli chodzi o walkę z korupcją, wdrażana jest ustawa o organizacji i jurysdykcji organów rządowych w dziedzinie walki z przestępczością zorganizowaną, terroryzmem i korupcją, która weszła w życie w marcu 2018 r., jest jednak jeszcze za wcześnie na pełną ocenę jej skutków. Organy ścigania i organy sądowe nadal muszą wykazać się wiarygodnymi osiągnięciami, jeżeli chodzi o niezależne pod względem operacyjnym postępowania karne oraz zakończone sprawy dotyczące korupcji na dużą skalę. Ogólnie rzecz biorąc, korupcja jest w wielu dziedzinach zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju.

Serbia wykazuje pewien poziom przygotowania w zakresie **walki z przestępczością zorganizowaną**. W okresie sprawozdawczym poczyniono pewne postępy. Serbia zaczęła wdrażać nowy rozdział gospodarczy kodeksu karnego i ustawy o organizacji i jurysdykcji organów państwowych w dziedzinie walki z przestępczością zorganizowaną, terroryzmem i korupcją oraz przyjęła strategię w zakresie cyberprzestępczości na lata 2019-2023. Jednocześnie nie poczyniono żadnych postępów w realizacji zaleceń zawartych w poprzednim sprawozdaniu. Serbia nie osiągnęła jeszcze przekonujących rezultatów w zakresie skutecznego prowadzenia dochodzeń, ścigania przestępstw oraz wydawania wyroków skazujących w sprawach dotyczących przestępczości zorganizowanej, w tym dochodzeń finansowych, które prowadzą do zamrażania i konfiskaty mienia pochodzącego z działalności przestępczej. Nadal niska jest liczba wyroków skazujących w związku z przestępczością (zwłaszcza, jeżeli chodzi o zwalczanie handlu ludźmi).

Zasadniczo istnieją już ramy legislacyjne i instytucjonalne służące ochronie **praw podstawowych**. Przyjęto poprawki usprawniające ramy legislacyjne dotyczące mniejszości narodowych. Należy zadbać o spójne i skuteczne wdrażanie ustawodawstwa i polityk. Mimo iż Serbia wykazuje pewien stopień przygotowania w zakresie **wolności słowa**, nie poczyniła w tym względzie żadnych postępów. Ten brak postępów budzi obecnie poważne zastrzeżenia. W sposób przejrzysty i na pluralistycznych zasadach sporządzono projekt nowej strategii medialnej; projekt ten należy teraz przyjąć i wdrożyć. Serbia musi dołożyć większych starań na rzecz ochrony osób dyskryminowanych, takich jak osoby LGBTI, osoby niepełnosprawne, nosiciele wirusa HIV/chorzy na AIDS oraz inne osoby wymagające szczególnego traktowania.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Serbia poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Rośnie nierównowaga zewnętrzna, chociaż jej podstawy finansowania

pozostały zdrowe. Presja cenowa utrzymywała się na niskim poziomie, a inflacja była ograniczona. Poważne korekty budżetowe w poprzednich latach znacznie poprawiły zdolność obsługi zadłużenia. Zachowano stabilność sektora finansowego, a wyniki rynku pracy poprawiły się, z wyjątkiem wskaźników aktywności młodzieży, które spadły. Najważniejsze reformy strukturalne administracji publicznej, organów podatkowych oraz przedsiębiorstw państwowych postępowały powoli, co sprawiało, że utrzymały się wieloletnie braki. Tempo rozwiązywania problemów dotyczących ram budżetowych i zarządzania budżetem przez władze jest powolne. Państwo jest nadal powszechnie obecne w gospodarce, a sektor prywatny jest słabo rozwinięty i pozostaje pod negatywnym wpływem niedociągnięć w zakresie praworządności oraz egzekwowania zasad uczciwej konkurencji.

Serbia poczyniła pewne postępy w kontekście sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii i jest w tym obszarze umiarkowanie przygotowana. Poprawiła się struktura gospodarki, a integracja gospodarcza z UE utrzymywała się na wysokim poziomie. Jednak jakość, równość i adekwatność kształcenia i szkolenia – mimo pewnych postępów – nie zaspokajają w pełni potrzeb rynku pracy. Wzrosły inwestycje, ale po latach niedoinwestowania nie są wystarczające, by wyeliminować luki infrastrukturalne. Mimo że w ostatnim czasie koszt pożyczek udzielanych małym i średnim przedsiębiorstwom zmalał, przedsiębiorstwa te nadal zmagają się z wieloma wyzwaniem, takimi jak niestabilne otoczenie biznesu i nieuczciwa konkurencja.

Zasadniczo Serbia nadal angażowała się w stosunki dwustronne z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia oraz sąsiadującymi państwami członkowskimi UE, a także brała aktywny udział we **współpracy regionalnej**. Serbii przyznano siedzibę sekretariatu Traktatu o Wspólnocie Transportowej, w związku z czym powinna ona udzielić teraz dodatkowego wsparcia i zapewnić warunki umożliwiające szybkie rozpoczęcie pracy przez sekretariat.

W kwestii **normalizacji stosunków z Kosowem** Serbia pozostaje zaangażowana w dialog i wykazuje powściągliwość w odpowiedzi na wprowadzenie taryf celnych. Musi ona jednak podjąć znaczne wysiłki, w szczególności w zakresie stosunków międzynarodowych, aby stworzyć sprzyjające warunki do zawarcia prawnie wiążącej umowy z Kosowem. Umowa taka jest sprawą pilną i kluczową, jeśli chodzi o to, aby Serbia i Kosowo poczyniły postępy na drodze do osiągnięcia swoich celów na szczeblu europejskim.

Jeżeli chodzi o **zdolność do przyjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa**, Serbia kontynuowała prace na rzecz dostosowywania swoich przepisów do dorobku prawnego UE we wszystkich obszarach. dla utrzymania tempa reform kluczowe znaczenie będą miały odpowiednie zasoby finansowe i ludzkie oraz stabilne ramy strategiczne. Serbia osiągnęła zadowalający poziom przygotowań w niektórych obszarach takich jak prawo spółek, własność intelektualna, polityka transportowa, nauka i badania, edukacja i kultura oraz cła. Poprawiła powiązanie planowania inwestycji z wykonaniem budżetu. Musi jednak jeszcze opracować jednolity mechanizm ustalania priorytetów inwestycyjnych niezależnie od źródła finansowania, zgodnie z rządowym programem reform w zakresie zarządzania finansami publicznymi. W obszarach takich jak zamówienia publiczne, statystyka, stosunki zewnętrzne, polityka społeczna i zatrudnienie, polityka pieniężna i usługi finansowe Serbia osiągnęła umiarkowany poziom przygotowania. Serbia nieprzerwanie czyniła należyte postępy w obszarze rolnictwa oraz w dostosowywaniu swojego ustawodawstwa do dorobku prawnego UE w obszarze transportu, ograniczone postępy odnotowano natomiast w obszarze energii. Odpowiednią uwagę należy poświęcić obszarom polityki związanym ze środowiskiem i zmianą klimatu.

Serbia musi w trybie pilnym zająć się problemem nieprzestrzegania postanowień układu o stabilizacji i stowarzyszeniu, w szczególności kontrolą pomocy państwa, dyskryminacją

podatkową importowanych napojów spirytusowych oraz ograniczeniem konkurencji w systemie płatności opartych na kartach. W okresie poprzedzającym przystąpienie Serbia musi stopniowo dostosować swoją politykę zagraniczną i politykę bezpieczeństwa do wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej.

Serbia w dalszym ciągu zarządzała skutkami **mieszanych przepływów migracyjnych** w kierunku UE, w zakresie których sytuacja ustabilizowała się w 2018 r. Poczyniono pewne postępy we wdrażaniu strategii zintegrowanego zarządzania granicami. Paraflowano umowę z UE o statusie dotyczącą Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Przyjęto strategię i plan działania w zakresie zwalczania nieregularnej migracji. Serbia musi przestrzegać obowiązku readmisji obywateli państw trzecich w ramach umowy o readmisji między UE a Serbią. Serbia powinna powstrzymać się ponadto od dalszego odbiegania od wspólnej polityki wizowej UE.

Macedonia Północna

Jeżeli chodzi o **kryteria polityczne**, w ciągu całego okresu sprawozdawczego Macedonia Północna nadal utrzymywała stałe tempo wdrażania reform UE. Rząd podjął kroki mające na celu przywracanie mechanizmów kontroli i równowagi oraz wzmocnienie demokracji i praworządności. W kraju tym nadal zachodzą zasadnicze zmiany w pluralistycznej i otwartej atmosferze politycznej. Macedonia Północna cały czas osiąga wymierne rezultaty w kluczowych obszarach określonych w konkluzjach Rady, takich jak sądownictwo, walka z korupcją i przestępczością zorganizowaną, reforma służb wywiadowczych i administracja publiczna. Poprawiła się kultura kompromisu w krajobrazie politycznym dzięki staraniom rządu na rzecz uwzględnienia wszystkich zainteresowanych stron, w tym opozycji i społeczeństwa obywatelskiego, w sposób przejrzysty i sprzyjający włączeniu społecznemu. Po podpisaniu w czerwcu 2018 r. historycznego porozumienia z Grecją (znanego również pod nazwą „porozumienia znad Prespy”) zorganizowano we wrześniu 2018 r. referendum konsultacyjne, w którym zdecydowana większość głosujących poparła członkostwo w UE i NATO, akceptując porozumienie znad Prespy. Wybory prezydenckie były dobrze zorganizowane i odbyły się z poszanowaniem podstawowych wolności, przez co obywatele mieli możliwość dokonania świadomego wyboru spośród kandydatów. Parlament poprawił swoje wyniki w kontekście konstruktywnego dialogu politycznego i wzmocnił swoje funkcje nadzorcze i legislacyjne, w tym poprzez ograniczenie stosowania przyspieszonych procedur.

Mimo sporadycznych napięć między grupami etnicznymi sytuacja pozostaje ogólnie spokojna. Rząd nadal angażował się w działania mające zwiększyć zaufanie między poszczególnymi społecznościami. Umowę ramową z Ochrydy, która zakończyła konflikt z 2001 r. i stanowi ramy dla zachowania wieloetnicznego charakteru społeczeństwa, wymieniono w preambule konstytucji; nadal realizowano jej postanowienia.

Coraz lepszy jest klimat, w którym działają organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie nadal odgrywało konstruktywną rolę we wspieraniu procesów demokratycznych. Przyjęto dokumenty strategiczne zawierające wskazówki na temat współpracy między rządem a społeczeństwem obywatelskim. Podmioty rządowe i pozarządowe powinny dążyć do procesu konstruktywnych konsultacji.

Macedonia Północna poczyniła należyte postępy, jeżeli chodzi o reformę służb wywiadowczych. W wyniku reformy systemu przechwytywania przekazów komunikacyjnych działanie rozpoczęła nowa operacyjna agencja techniczna. Macedonia Północna rozpoczęła również – we współpracy z NATO i innymi partnerami – reformę służb wywiadowczych. Wybrano model i przyjęto ramy prawne dla ustanowienia nowej agencji bezpieczeństwa narodowego.

Macedonia Północna jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy swojej **administracji publicznej**. Należyte postępy poczyniono w szczególności w zakresie wdrażania strategicznych ram reformy administracji publicznej, udoskonalenia procesu konsultacji społecznych i zwiększenia przejrzystości w kształtowaniu polityki, a także w obszarze opracowywania i koordynacji polityki. Podjęto działania, aby stawić czoła problemowi rzekomego obsadzania stanowisk z klucza politycznego. Konieczne są jednak dalsze starania na rzecz zwiększenia rozliczalności administracji i zapobiegania jej upolitycznieniu. Nadal bardzo ważne jest przestrzeganie zasad przejrzystości, kryteriów merytorycznych oraz sprawiedliwej reprezentacji.

System sądowy Macedonii Północnej osiągnął pewien poziom przygotowania / jest w umiarkowanym stopniu przygotowany, poczyniono należyte postępy w realizacji „priorytetów dotyczących pilnych reform” i zaleceń Komisji Weneckiej oraz grupy ekspertów wyższego szczebla ds. systemowych kwestii praworządności. Macedonia Północna nieustannie wykazywała determinację na rzecz poprawy systemu sądowego. Wdrożenie nowych ram prawnych stanowi solidną podstawę dla dalszych postępów. Przygotowano nową ustawę o prokuraturze w celu włączenia funkcji specjalnego prokuratora w ramach systemu prokuratorskiego. Sądy wydały orzeczenia w niektórych sprawach o dużym znaczeniu, wniesionych przez specjalną prokuraturę. Oprócz zmian prawnych wszystkie instytucje sądowe muszą postępować wzorowo i przyczynić się, dzięki zintensyfikowaniu starań, do przywrócenia zaufania publicznego do wymiaru sprawiedliwości.

Jeżeli chodzi o **walkę z korupcją**, Macedonia Północna wykazuje pewien poziom przygotowania. Poczyniono należyte postępy dzięki dalszej konsolidacji osiągnięć w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania i sądenia przypadków korupcji na dużą skalę, a także dzięki zmianom ram legislacyjnych. W tym kontekście usprawniono nowe ramy prawne na rzecz zapobiegania korupcji, a mianowanie nowych członków Państwowej Komisji ds. Zapobiegania Korupcji odbywało się w sposób o wiele bardziej przejrzysty niż w poprzednich latach. Komisja podjęła ważne działania na rzecz aktywnego zwalczania korupcji, w którą zamieszani są urzędnicy wysokiego szczebla z całego spektrum politycznego. Specjalny prokurator potwierdził swoją wiodącą rolę w prowadzeniu dochodzeń i ściganiu przypadków korupcji na dużą skalę. Władze powinny nadal dokładać wszelkich starań, aby wykazać, że walka z korupcją jest krajowym priorytetem na wszystkich szczeblach władzy. W wielu dziedzinach korupcja jest jednak zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju.

Pod względem **walki z przestępczością zorganizowaną** Macedonia Północna wykazuje pewien poziom przygotowania. Ramy legislacyjne są zasadniczo zgodne z normami europejskimi, należy zatem dokładać dalszych starań na rzecz realizacji strategii wymierzonych przeciw przestępczości zorganizowanej oraz aktywnej ewaluacji ich wpływu. Poczyniono pewne postępy w realizacji zaleceń z ostatnich lat dotyczących poprawy wyników, zacieśnienia współpracy w zakresie egzekwowania prawa i znacznej poprawy zdolności operacyjnej w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Poczyniono dalsze postępy na poziomie operacyjnym dzięki zwiększeniu skuteczności Krajowego Ośrodka Koordynacji ds. Zwalczania Przestępczości Zorganizowanej i udziałowi we wspólnych operacjach z państwami członkowskimi UE i krajami sąsiadującymi.

Ramy prawne ochrony **praw podstawowych** są w dużej mierze zgodne z normami europejskimi, a Macedonia Północna poczyniła należyte postępy. Wraz ze zmianami w kodeksie karnym oraz przyjęciem ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu dyskryminacji, wzrosła ochrona przed przestępstwami z nienawiści i dyskryminacją. Przyjęto również ambitną strategię na rzecz deinstytucjonalizacji, a cele w zakresie zwalczania przemocy

wobec kobiet ujęto w planie działania służącym wdrażaniu konwencji stambulskiej. Mechanizm nadzoru zewnętrznego policji nie jest jeszcze jednak w pełni operacyjny, należy więc w większym wymiarze wprowadzać stosowanie alternatywnych kar i dozoru kuratora. Macedonia Północna powinna również podjąć dodatkowe starania na rzecz konsekwentnego upowszechniania i uwzględniania zaleceń europejskich i międzynarodowych organów ds. praw człowieka, zwłaszcza w odniesieniu do traktowania osób zatrzymanych, kobiet i osób niepełnosprawnych. Macedonia Północna wykazuje pewien poziom przygotowania / jest w umiarkowanym stopniu przygotowana w dziedzinie **wolności słowa**, a w ostatnim roku poczyniła należyte postępy. Stale poprawiał się klimat w zakresie wolności mediów i wolności słowa. Ważne jest, aby urzędnicy publiczni i elity polityczne wykazywali się większą tolerancją wobec krytyki, a tym samym przestrzegali wolności słowa. Macedonia Północna powinna dokładać dalszych starań na rzecz poprawy niezależności i zwiększenia profesjonalizmu nadawcy publicznego oraz jego stabilności finansowej. Przyjęto poprawki do ustawy o medialnych usługach audio i audiowizualnych, ale ich wdrożenie będzie wymagało zdecydowanego zaangażowania politycznego, aby zagwarantowany był profesjonalizm, poszanowanie zasad przejrzystości i równa reprezentacja oraz obsadzanie stanowisk w pełni oparte na kryteriach merytorycznych.

Jeżeli chodzi o **współpracę regionalną**, kraj zasadniczo podtrzymał dobre stosunki z innymi krajami objętymi procesem rozszerzenia, a także aktywnie angażował się w inicjatywy regionalne. Podjęto historyczne działania w celu poprawy stosunków dobrosąsiedzkich, polegające między innymi na wejściu w życie porozumienia z nad Prespy i jego realizacji, co położyło kres jednemu z najstarszych sporów w regionie. Komisja oczekuje, że umowa dwustronna z Bułgarią będzie dalej wdrażana.

Jeżeli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Macedonia Północna poczyniła pewne postępy i wykazuje dobry poziom przygotowania pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Po roku stagnacji nastąpił ponownie wzrost gospodarczy, ale poziom inwestycji był nadal niewysoki. Rząd podjął działania, aby poprawić zarządzanie finansami publicznymi i ich przejrzystość. Przyjął reformy opodatkowania dochodów oraz systemu emerytalnego. Jednak struktura wydatków pogorszyła się, a zapewnienie stabilności finansów publicznych wymaga ambitniejszej konsolidacji budżetowej. Utrzymujące się problemy strukturalne utrudniają funkcjonowanie rynku pracy. Wyzwaniem dla otoczenia biznesu pozostaje egzekwowanie umów i szeroko zakrojona gospodarka nieformalna.

Macedonia Północna poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz UE. Nastąpiło dalsze pogłębienie integracji z UE w dziedzinie handlu i inwestycji. Eksport i produkcję zdywersyfikowano w kierunku produktów o wyższej wartości. Jednak niedobór wykwalifikowanej siły roboczej oraz brak dostosowania umiejętności do potrzeb przedsiębiorstw, które odzwierciedlają niedociągnięcia w programach nauczania, wpływają niekorzystnie na wydajność pracy i konkurencyjność gospodarki. W infrastrukturze publicznej utrzymują się znaczne luki inwestycyjne.

Pod względem zdolności do **wywiązania się z obowiązków wynikających z członkostwa** w większości obszarów, takich jak konkurencyjność, udzielanie zamówień publicznych, transport i energia, Macedonia Północna jest przygotowana w stopniu umiarkowanym. Wykazuje ona należyty poziom przygotowania w obszarach takich jak prawo spółek, unia celna, sieci transeuropejskie oraz nauka i prace badawcze. Potrzebne są dalsze działania we wszystkich obszarach, a w szczególności w tych, w których przygotowania są na bardzo wczesnym etapie, takich jak swobodny przepływ pracowników oraz przepisy budżetowe i finansowe. Należy również położyć większy nacisk na budowanie potencjału

administracyjnego oraz jego skuteczną realizację. Macedonia Północna nadal poprawia swoje dostosowanie do deklaracji UE i decyzji Rady z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Macedonia Północna nadal odgrywa aktywną i konstruktywną rolę w zarządzaniu **mieszanymi przepływami migracyjnymi**. Skutecznie współpracuje z państwami członkowskimi UE i krajami sąsiadującymi. Nadal dokładano znacznych starań, aby wszystkim migrantom przebywającym w tym kraju zapewnić podstawowe warunki życia i podstawowe usługi. Nadal istnieje niepewność co do zakresu i struktury przepływów migracyjnych. Niespójna rejestracja migrantów zatrzymanych w trakcie wtórnego przemieszczania uniemożliwia regularne i odpowiednie profilowanie migrantów dostosowane do wymogów udzielania ochrony, a także stosowanie krajowych mechanizmów ochrony. Na granicy południowej zapewniono skuteczną kontrolę, między innymi dzięki rozmieszczeniu na granicy tymczasowych funkcjonariuszy z państw członkowskich UE. Paraflowano umowę z UE o statusie dotyczącą Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Należy jednak zająć się często występującym problemem działalności przemytniczej na granicy północnej. Ze względu na swoje położenie geograficzne Macedonia Północna pozostaje pod silną presją.

Albania

Jeżeli chodzi o **kryteria polityczne**, w ciągu całego okresu sprawozdawczego Albania nadal czyniła postępy w realizacji programu reform UE. Sfera polityczna była nadal silnie spolaryzowana. Prace parlamentu komplikował przedłużający się bojkot partii opozycyjnych, których członkowie jednocześnie zrzekli się swoich mandatów parlamentarnych w lutym 2019 r. Centralna Komisja Wyborcza przydzieliła obecnie ponad połowę oddanych mandatów parlamentarnych i utrzymano kworum konieczne do pełnego funkcjonowania Parlamentu. Główne partie opozycyjne postanowiły nie uczestniczyć w wyborach lokalnych, które mają się odbyć w dniu 30 czerwca 2019 r. Na działania zmierzające do przeprowadzenia ponadpartyjnej reformy ordynacji wyborczej negatywnie wpłynął brak zaangażowania głównych partii opozycyjnych, podczas gdy większość parlamentarna podejmowała wysiłki w celu poczynienia postępów. Partie opozycyjne powinny wznowić konstruktywne zaangażowanie w ramach instytucji demokratycznych.

Albania jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem reformy **administracji publicznej**. W kilku powiązanych obszarach nadal dokładano starań, co pozwoliło poczynić pewne postępy pod względem skuteczności i przejrzystości świadczenia usług publicznych, poprawić ramy regulacyjne dotyczące oceny skutków polityk, bardziej przejrzystych procedur rekrutacji oraz ogólnego wzmocnienia zdolności administracji do przeprowadzania procedur służby cywilnej opartych na osiągnięciach zawodowych. Należy ugruntować dotychczasowe osiągnięcia, aby zapewnić bardziej wydajną, odpolitycznioną i profesjonalną administrację publiczną.

Albania wykazuje pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o **system sądowy**. Konsekwentnie kontynuowano wdrażanie kompleksowej i gruntownej reformy wymiaru sprawiedliwości i osiągnięto zasadniczo należyte postępy w tym zakresie. Ustanowiono nowe instytucje samorządu sędziowskiego: Najwyższą Radę Sądowniczą, Wysoką Radę Prokuratorów i Radę ds. Mianowań, co jest istotnym krokiem na drodze do dalszego wzmocnienia niezależności i rozliczalności sądownictwa. W stałym tempie realizowano ponowną ocenę tymczasową wszystkich sędziów i prokuratorów (proces weryfikacji), która przyniosła wymierne rezultaty. W celu nadzorowania tego procesu kontynuowano międzynarodową operację monitorowania pod egidą Komisji Europejskiej. Rozpatrzone ponad 140 akt spraw, czego wynikiem było zwolnienie/rezygnacja z urzędu 88 sędziów

i zatwierdzenie 53. Większość zwolnień wiązała się z kwestią nienależnego uzyskania majątku. Te konkretne i wiarygodne wyniki znacznie wzmocniły sektor i skonsolidowały niezależność, bezstronność, profesjonalizm i rozliczalność sądownictwa.

Albania wykazuje pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o **walkę z korupcją**. Poczyniono należyte postępy, w szczególności dzięki przyjęciu nowego planu działania na lata 2018–2020 w celu wdrożenia międzysektorowej strategii walki z korupcją, zmian w ustawie o oświadczeniach majątkowych i kontroli majątku, ustawy o zamówieniach publicznych oraz kodeksu postępowania dla posłów do Parlamentu. Ustanowienie grupy zadaniowej do spraw walki z korupcją zwiększyło aktywne podejście w zakresie dochodzeń administracyjnych. Nadal się poprawiał się bezpośredni dostęp prokuratorów i policji do baz danych. Kontynuowano należyte postępy, osiągając solidne wyniki w zakresie prowadzenia dochodzeń, ścigania i sądenia przypadków korupcji na dużą skalę. Konkretne wyniki w walce z korupcją obejmują proces weryfikacji, który doprowadził do odwołania ze stanowiska kilku wysokich rangą sędziów, w tym sędziów na szczeblu Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego. Utworzenie Wysokiej Rady Prokuratorów pozwoliło na rozpoczęcie tworzenia wyspecjalizowanych organów antykorupcyjnych (Specjalnych Struktur ds. Walki z Korupcją i Przestępczością Zorganizowaną – SPAK, a także Krajowego Biura Śledczego – NBI). Po zakończeniu weryfikacji kandydatów organy rozpoczną działalność operacyjną, co wzmocni ogólną zdolność do prowadzenia dochodzeń i ścigania korupcji. W wielu dziedzinach korupcja jest jednak – ogólnie rzecz biorąc – zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju.

Albania wykazuje pewien poziom przygotowania, jeśli chodzi o **walkę z przestępczością zorganizowaną**. Zintensyfikowano działania policji w zakresie rozbijania organizacji przestępczych. W wyniku szeregu operacji policyjnych dokonano wielu aresztowań, wydano liczne akty oskarżenia i wyroki skazujące w ważnych sprawach. W wyniku tych działań aresztowano i wytoczono postępowanie karne znanym przywódcom zorganizowanych grup przestępczych. Dzięki zacieśnieniu międzynarodowej współpracy policyjnej, w szczególności z państwami członkowskimi UE, organy ścigania przeprowadziły z powodzeniem szereg zakrojonych na szeroką skalę operacji. W minionych latach Albania nieprzerwanie wykazywała silne zaangażowanie na rzecz walki z produkcją konopi i handlem nimi. Albania dopuszcza funkcjonowanie inwazyjnego mechanizmu monitorowania przez państwo członkowskie UE (aerofotogrametria prowadzona przez włoską *Guardia di Finanza*, współfinansowana przez UE). W ciągu ostatnich dwóch okresów uprawy na podstawie aerofotogrametrii poświadczono, że w Albanii praktycznie nie ma upraw konopi. Kroki te stanowią wyraźny postęp w realizacji zaleceń z ostatnich lat dotyczących poprawy wyników. Konieczne są dalsze wysiłki w szczególności polegające na rozwiązaniu problemu prania pieniędzy oraz zajęciu się kwestią mienia pochodzącego z przestępstwa i przypadkami nielegalnego wzbogacenia.

Jeżeli chodzi o **prawa podstawowe**, Albania zasadniczo przestrzega przepisów wynikających z międzynarodowych konwencji dotyczących praw człowieka i opracowała własne ramy prawne zgodnie z normami europejskimi. W okresie sprawozdawczym Albania dokładała starań, aby wypełnić zobowiązania wynikające z międzynarodowych instrumentów prawnych. Należy jednak wzmocnić ogólne wdrażanie tych instrumentów. Poprawiono ramy prawne w obszarze praw dziecka i przemocy domowej. W maju 2018 r. parlament zatwierdził nową ustawę o mieszkaniach socjalnych, której celem jest wzmocnienie ochrony prawa do mieszkania, jakie przysługuje najsłabszym członkom społeczności romskiej i egipskiej⁹.

⁹ Zgodnie z terminologią stosowaną przez instytucje europejskie szeroko rozumiany termin „Romowie” stosuje się tutaj w celu odniesienia się do szeregu różnych grup, nie kwestionując specyfiki żadnej z tych grup.

Potrzebne są dalsze wysiłki w odniesieniu do konsolidacji praw własności. Jeżeli chodzi o **wolność słowa**, ogólne otoczenie legislacyjne sprzyja korzystaniu z tego prawa, konieczne są jednak dalsze wysiłki jeśli chodzi o jego wdrażanie.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Albania poczyniła pewne postępy i jest w umiarkowanym stopniu przygotowana pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej. Wzrost gospodarczy jest jeszcze silniejszy a bezrobocie spadło, choć pozostaje na wysokim poziomie. Odnotowano solidny wzrost wywozu, a deficyt na rachunku obrotów bieżących zmniejszył się. Relacja długu do PKB będąca na wysokim poziomie stale się zmniejszała, jednak tempo konsolidacji budżetowej było cały czas powolne. Banki w dalszym ciągu ograniczały wolumen kredytów zagrożonych i wykorzystanie waluty obcej. Choć sektor bankowy pozostał stabilny, akcja kredytowa na rzecz przedsiębiorstw nie wzrosła. Podjęto kroki na rzecz rozwoju rynku finansowego. Poprawiły się tylko niektóre aspekty otoczenia biznesu. Oczekuje się, że postępy w realizacji kompleksowej reformy wymiaru sprawiedliwości przyczynią się do wzmocnienia otoczenia biznesu i przyciągnięcia inwestycji. Poczyniono pewne postępy na rzecz zwiększania uczestnictwa w rynku pracy oraz skuteczności instytucji i służb rynku pracy i jakości świadczonych przez nich usług, ale wskaźnik zatrudnienia i współczynnik aktywności zawodowej pozostają na niskim poziomie, a wielu miejsc pracy nadal dostarcza gospodarka nieformalna.

Albania osiągnęła pewne postępy i wykazuje pewien poziom przygotowania pod względem zdolności do sprostania presji konkurencyjnej i mechanizmom rynkowym wewnątrz Unii. Albania poczyniła pewne postępy w dziedzinie rozwoju infrastruktury energetycznej, transportowej i cyfrowej, ale brak efektywnej wiedzy fachowej, niski poziom edukacji i transferu technologii ograniczają konkurencyjność Albanii i jej integrację z międzynarodowymi łańcuchami wartości. Eksport i integracja regionalna są poniżej potencjału. Widać pewne rezultaty wysiłków na rzecz poprawy kształcenia i szkolenia, ale konieczne są dalsze reformy, w szczególności lepiej ukierunkowane na kwestię obszarów wiejskich i grup znajdujących się w trudnej sytuacji. Potencjał kraju w zakresie badań, rozwoju i innowacji był wciąż bardzo niewielki.

Jeżeli chodzi o **stosunki dobrosąsiedzkie i współpracę regionalną**, Albania nadal aktywnie uczestniczy we współpracy regionalnej i utrzymuje dobre stosunki sąsiedzkie. Podjęła istotne działania na rzecz rozwiązania kwestii dwustronnych z Grecją.

Albania kontynuowała dostosowywanie swojego ustawodawstwa do wymogów UE w wielu dziedzinach, zwiększając w ten sposób swoją **zdolność do przyjęcia obowiązków wynikających z członkostwa**. Jest w umiarkowanym stopniu przygotowana w wielu obszarach, takich jak kontrola finansowa, edukacja i kultura oraz statystyka, oraz w pewnym stopniu przygotowana w innych – m.in. w obszarze zamówień publicznych i sieci transeuropejskich. Albania będzie musiała kontynuować starania podejmowane w kontekście ogólnych przygotowań do przyjęcia i wdrożenia dorobku prawnego UE. Przyjęcie kompleksowej polityki w zakresie publicznej wewnętrznej kontroli finansowej oraz koordynacja jej wdrażania z prowadzoną aktualnie reformą zarządzania finansami publicznymi w dalszym ciągu ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia sprawnego systemu kontroli wewnętrznej w sektorze publicznym. Albania powinna kontynuować pracę nad rozwijaniem sieci transportowych i energetycznych oraz nad powiązanymi środkami reformy sieci połączeń, w celu – między innymi – poprawy sieci połączeń w całym regionie.

Należy zwiększyć potencjał administracyjny i profesjonalizm organów odpowiedzialnych za wdrażanie dorobku prawnego UE oraz zapewnić niezależność organów regulacyjnych. Zasadnicze znaczenie nadal ma zwiększanie przejrzystości i rozliczalności, zwłaszcza zapewnienie skutecznego, wydajnego i przejrzystego funkcjonowania systemu zamówień

publicznych i zarządzania finansami publicznymi. Albania kontynuuje dostosowanie swoich przepisów do wszystkich unijnych stanowisk i deklaracji z zakresu wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Pewne postępy w odniesieniu do **migracji** osiągnięto w zakresie poprawy zdolności instytucjonalnych pod względem zarządzania granicami i azylu. W październiku 2018 r. Albania podpisała umowę z UE o statusie dotyczącą Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Jeszcze bardziej zwiększono zdolność przyjmowania, co pozwala zmierzyć się z mieszanymi przepływami migracyjnymi. Liczba nieuzasadnionych wniosków o udzielenie azylu składanych przez obywateli Albanii w Unii Europejskiej spadła, ale jest wciąż wysoka; problem ten wymaga nieustannych zwiększonych wysiłków; należy również zająć się zjawiskiem małoletnich bez opieki.

Kosowo

Jeżeli chodzi o **kryteria polityczne**, Kosowo poczyniło postępy we wdrażaniu niektórych kluczowych reform związanych z UE, w szczególności w odniesieniu do poprawy ram prawnych w obszarze praworządności i administracji publicznej. Jednak szereg środków i doraźnych decyzji było niezgodnych z wyznaczonymi przez rząd celami reform. Nadmierny rozmiar administracji rządowej, w tym dalszy wzrost liczby wiceministrów, cały czas niekorzystnie wpływa na jej wiarygodność i skuteczność.

W Zgromadzeniu udało się osiągnąć większość w odniesieniu do niektórych kluczowych kwestii o strategicznym znaczeniu dla Kosowa, czego dowodem jest ratyfikacja umowy o przebiegu granicy z Czarnogórą oraz przyjęcie ważnych reform legislacyjnych związanych z UE. Zgromadzenie nadal działało w bardzo spolaryzowanym kontekście politycznym i nadal istniały niedociągnięcia w jego ogólnym funkcjonowaniu: często brakowało kworum, co skutkowało opóźnieniami w działalności legislacyjnej.

Odnotowano ograniczone postępy w realizacji ustaleń i zaleceń misji obserwacji wyborów z ramienia UE w związku z wyborami parlamentarnymi i samorządowymi, które odbyły się w 2017 r.

Szczególnie trudna jest sytuacja na północy kraju.

Kosowo jest w pewnym stopniu przygotowane w obszarze **reformy administracji publicznej**. W okresie sprawozdawczym poczyniono, ogólnie rzecz biorąc, pewne postępy. Należy podjąć jednak poważne wysiłki, aby rozwiązać problem wpływu politycznego na rekrutację urzędników służby cywilnej wyższego szczebla. Należyte postępy odnotowano w związku z przyjęciem pakietu ustaw dotyczących funkcjonowania i organizacji administracji publicznej, urzędników publicznych i wynagrodzeń. Inne osiągnięcia polegają na przyjęciu wytycznych dotyczących planowania strategicznego oraz rozpoczęciu wdrażania planu działania na rzecz racjonalizacji agencji. Zmienione ramy prawne są ważnym krokiem na rzecz stworzenia nowoczesnej i profesjonalnej służby cywilnej oraz poprawy rozliczalności. Wprawdzie ustawa o wynagrodzeniach wprowadza bardziej przejrzysty i równy system wynagrodzeń dla urzędników publicznych, obawy budzi jednak jego średnioterminowy wpływ na budżet.

System sądowy Kosowa znajduje się na wczesnym etapie przygotowań. Poczyniono pewne postępy polegające na przyjęciu ustawy o odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów i prokuratorów oraz ustawy o mediacji oraz przyspieszeniu wprowadzania elektronicznego systemu zarządzania sprawami. W 2018 r. wzrosła liczba pracowników wymiaru sprawiedliwości w sądach i prokuraturach, w tym w prokuraturze specjalnej. W 2017 r. formalnie zakończono włączanie do kosowskiego systemu sądowego sędziów i prokuratorów

będących Kosowianami serbskiego pochodzenia, a także ich personelu pomocniczego, dalsze staranie są potrzebne, aby zapewnić pełną funkcjonalność w tym kontekście, w szczególności jeśli chodzi o Sąd Apelacyjny. Sądownictwo wciąż jest podatne na niewłaściwe naciski polityczne. Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości jest powolne i nieskuteczne; konieczne są zdecydowane wysiłki, aby zbudować zdolności instytucji stojących na straży praworządności.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań / wykazuje pewien stopień przygotowania w zakresie **walki z korupcją**. Kosowo poczyniło pewne postępy dzięki istotnym reformom legislacyjnym w dziedzinie praworządności oraz jeśli chodzi o prowadzenie dochodzeń i ściganie sprawców w sprawach dotyczących przestępstw na dużą skalę. Odnotowano też postępy w kwestii wstępnej konfiskaty mienia, mimo że liczba ostatecznych konfiskat pozostaje niska. Korupcja jest zjawiskiem powszechnym i nadal daje powody do niepokoju.

Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań w zakresie **walki z przestępczością zorganizowaną**. Poczyniono pewne postępy, w szczególności dzięki istotnym reformom legislacyjnym w dziedzinie praworządności, w prowadzeniu dochodzeń i ściganiu sprawców w sprawach dotyczących przestępstw na dużą skalę oraz w zakresie wstępnego zamrażania aktywów. Niewielkie postępy poczyniono jednak w sprawie ostatecznej konfiskaty mienia i nadal prowadzi się zbyt mało dochodzeń finansowych i zbyt rzadko wydaje się ostateczne wyroki skazujące. Trzeba wprowadzić środki, aby całkowicie uniemożliwić polityczne ingerencje w działania operacyjne organów ścigania i prokuratury. Organy ścigania nadal borykają się z problemem przestępczości zorganizowanej na północy Kosowa.

Poczyniono postępy w walce z terroryzmem, zwłaszcza jeśli chodzi o tworzenie lepszych warunków rehabilitacji i reintegracji zagranicznych bojowników terrorystycznych i ich rodzin. Władze Kosowa powinny skuteczniej zwalczać zjawisko prania pieniędzy oraz dostosować swoje przepisy do dorobku prawnego UE i norm międzynarodowych.

Ramy prawne zasadniczo gwarantują ochronę praw człowieka i **praw podstawowych** zgodnie z normami europejskimi. Jednak często utrudnione jest wprowadzanie w życie strategii i przepisów dotyczących praw człowieka, z uwagi na brak odpowiednich zasobów finansowych i innych zasobów (w szczególności na szczeblu lokalnym), brak koordynacji działań oraz stosunkowo niski priorytet polityczny. Istniejące mechanizmy koordynacji i wdrażania praw człowieka są nieskuteczne. Utrzymuje się duża zależność od darczyńców zagranicznych. Należy podjąć dalsze działania w celu faktycznego zagwarantowania praw osobom należącym do mniejszości, w tym Romom, Aszkali i wysiedleńcom, zapewnienia w praktyce równości płci, ustanowienia zintegrowanego systemu ochrony dzieci oraz poprawy ochrony dziedzictwa kulturowego. Kosowo wykazuje pewien stopień przygotowania w zakresie **wolności słowa**, która jest zapisana w konstytucji. Środowisko mediów kosowskich jest pluralistyczne i dynamiczne. Instytucje stojące na straży praworządności coraz częściej zajmują się przypadkami sprawców gróźb i ataków na dziennikarzy, a liczba incydentów maleje. Należy przyjąć trwałe rozwiązanie, które pozwoli na finansowanie nadawcy publicznego. Nadawca nadal jest podatny na naciski i wpływy polityczne.

Jeśli chodzi o **kryteria gospodarcze**, Kosowo jest na wczesnym etapie przygotowań pod względem rozwijania funkcjonującej gospodarki rynkowej, ale poczyniło w tym zakresie pewne postępy. Wzrost gospodarczy był solidny, niepokój nadal budzi jednak bardzo trudna sytuacja na rynku pracy. Rząd przestrzegał zasad fiskalnych, lecz presja wydatków związanych ze świadczeniami społecznymi dla określonych grup ludności i wynagrodzeń pracowników sektora publicznego stanowi zagrożenie dla finansów publicznych i utrudnia rozwój sektora prywatnego. Otoczenie biznesu nieco się poprawiło, problemem pozostają jednak nadal rozpowszechniona gospodarka nieformalna, powolne i nieskuteczne

sądownictwo, powszechna korupcja i, ogólnie rzecz biorąc, słabe instytucje stojące na straży praworządności. Pomimo silnego wzrostu eksportu usług, dywersyfikacja gospodarcza postępuje powoli.

Kosowo jest na wczesnym etapie rozwoju, jeśli chodzi o zdolność do sprostania presji konkurencyjnej i siłom rynkowym w UE, ale poczyniło w tym zakresie pewne postępy. Odnotowano pewne postępy w zakresie poprawy dróg, nadal jednak istnieją znaczne luki w infrastrukturze kolejowej i energetycznej. Niewielkie postępy poczyniono w kontekście zapewnienia stabilnych dostaw energii, a straty w sektorze energii elektrycznej są nadal bardzo wysokie. Kosowo poczyniło pewne postępy jeśli chodzi o cyfryzację gospodarki. Poczyniono niewielkie postępy w zakresie poprawy jakości edukacji i rozwiązania problemu niedoboru wykwalifikowanej siły roboczej na rynku pracy. Zmiany strukturalne następują powoli, a gospodarka jest nadal w dużym stopniu uzależniona od sektora handlu wewnętrznego. Wzrost eksportu wiąże się głównie z eksportem usług do diaspory, natomiast brak dywersyfikacji produktów utrudnia wzrost eksportu towarów.

Jeżeli chodzi o **stosunki добросąsiedzkie i współpracę regionalną**, Kosowo nadal uczestniczyło w większości forów regionalnych. Jednak decyzja Kosowa o nałożeniu cła w wysokości 100 % na przywóz z Serbii oraz Bośni i Hercegowiny podważa wysiłki w zakresie współpracy regionalnej.

Jeżeli chodzi o **normalizację stosunków z Serbią**, Kosowo nadal angażowało się w odnośny dialog. Rząd Kosowa musi jednak uchylić cła na przywóz z Serbii oraz Bośni i Hercegowiny. Kosowo musi podjąć znaczne wysiłki, aby stworzyć sprzyjające warunki do zawarcia prawnie wiążącej umowy z Serbią. Umowa taka jest sprawą pilną i kluczową, jeśli chodzi o to, aby Kosowo i Serbia poczyniły postępy na drodze do osiągnięcia swoich celów na szczeblu europejskim.

Jeżeli chodzi o dostosowanie do **norm europejskich**, Kosowo wykazuje pewien stopień przygotowania. Dostosowanie przepisów w niektórych obszarach trwa, ale ich wykonanie jest niedostateczne. Poczyniono pewne postępy w obszarze swobodnego przepływu towarów, usług i kapitału, jak również w dziedzinie usług finansowych, zamówień publicznych i konkurencji. Należyte postępy poczyniono w dziedzinie statystyki i kontroli finansowej. W obszarze podatków i ceł poczyniono pewne postępy jeśli chodzi o pobór podatków, ograniczanie szarej strefy czy egzekwowanie środków celnych w zakresie ochrony praw własności intelektualnej, Kosowo powinno jednak podjąć intensywniejszą walkę z gospodarką nieformalną i oszustwami podatkowymi. Osiągnięto pewien postęp, jeśli chodzi o kwestie związane z ochroną środowiska, ale wdrażanie środków w tym zakresie pozostaje w tyle. Pomimo pewnych postępów, zwłaszcza w zakresie efektywności energetycznej, sektor energetyczny nadal boryka się z poważnymi wyzwaniami. Ogólnie rzecz biorąc, aby zapewnić skuteczne wdrażanie dorobku prawnego UE, Kosowo musi poprawić swoje zdolności administracyjne i koordynację działań we wszystkich sektorach.

Kosowo poczyniło postępy w zakresie zarządzania legalną i nieregularną **migracją**. Powinno ono kontynuować i rozszerzać działania w tym zakresie. W tym kontekście Kosowo powinno wprowadzić mechanizm powrotu nielegalnych migrantów, zgodnie z dorobkiem prawnym i praktykami UE.

ZALĄCZNIK 3 - Wdrażanie strategii dla Bałkanów Zachodnich oraz Programu działań priorytetowych z Sofii: większe zaangażowanie UE

Przyjęta dnia 6 lutego 2018 r. strategia dla Bałkanów Zachodnich nadała nowy impuls stosunkom UE–Bałkany Zachodnie. Strategia koncentruje się na obszarach, w których potrzebne jest realizowanie przez partnerów z Bałkanów Zachodnich dalszych reform oraz podejmowanie dalszych wysiłków, a także na zwiększonym wsparciu UE dla regionu. Wsparcie to obejmuje 57 konkretnych zobowiązań pogrupowanych w sześć inicjatyw przewodnich. Państwa członkowskie UE i partnerzy z Bałkanów Zachodnich zatwierdzili znaczną część tych działań, ujmując je w Program działań priorytetowych z Sofii przyjęty na szczycie w Sofii w dniu 17 maja 2018 r.

Od czasu przyjęcia wspomnianej strategii Komisja koncentruje się na realizacji swoich zobowiązań, zwiększając zaangażowanie polityczne, zacieśniając powiązania operacyjne między Bałkanami Zachodnimi a UE i jej agencjami, zapewniając szerszy dostęp do finansowania i pomocy technicznej, jak również przekierowując pomoc finansową UE dla Bałkanów Zachodnich w ramach Instrumentu Pomocy Przedakcesyjnej (IPA), która w samym tylko 2018 r. wynosiła ponad 1,1 mld EUR rocznie.

W pierwszym roku realizacji strategii poczyniono postępy we wszystkich sześciu inicjatywach przewodnich. Na region skierowano znaczną uwagę polityczną. Pierwszy szczyt UE-Bałkany Zachodnie (od czasu szczytu w Salonikach w 2003 r.) odbył się w Sofii w maju 2018 r. Odbyły się wizyty w regionie przewodniczącego Rady Europejskiej i przewodniczącego Komisji Europejskiej, a także szereg spotkań na szczeblu ministerialnym i inne spotkania na wysokim szczeblu. Wszystkie te wydarzenia miały na celu skoncentrowanie woli politycznej i nadanie nowego impulsu procesom reform oraz zacieśnienie współpracy regionalnej.

Inicjatywa przewodnia nr 1 – Zwiększenie wsparcia na rzecz praworządności koncentruje się na trzech priorytetach: lepszym monitorowaniu reform wymiaru sprawiedliwości, precyzyjniejszym ukierunkowaniu pomocy technicznej w zakresie egzekwowania prawa oraz zwiększeniu wsparcia dla społeczeństwa obywatelskiego, działalności na rzecz demokracji i niezależnych mediów. Forum ministerialne UE–Bałkany Zachodnie dotyczące wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych w Tiranie w październiku 2018 r. miało zasadnicze znaczenie, w szczególności jeśli chodzi o wzmocnienie współpracy z unijnymi agencjami ds. wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych (WSiSW) oraz opracowanie odpowiednich wskaźników dla systemów wymiaru sprawiedliwości.

Jeżeli chodzi o monitorowanie reform wymiaru sprawiedliwości, Komisja zmieniła swoje podejście w zakresie jednoczesnych misji dotyczących konkretnych kwestii we wszystkich sześciu administracjach partnerskich, w których wyżsi rangą funkcjonariusze organów ścigania w UE spotykają się z urzędnikami będącymi ich odpowiednikami („wzajemna weryfikacja”). W 2018 r. zakończono szereg przeglądów dotyczących egzekwowania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, w toku są kolejne serie dotyczące zamówień publicznych, a w dalszym okresie 2019 r. planowany jest jeszcze jeden przegląd w zakresie przestępczości zorganizowanej. Komisja opracowuje również nowe sposoby gromadzenia bardziej zharmonizowanych danych pochodzących z partnerskich systemów wymiaru sprawiedliwości. Głównym rezultatem w tym zakresie będzie regionalny projekt prowadzony we współpracy z Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) dotyczący monitorowania procesów sądowych w zakresie korupcji i przestępczości zorganizowanej. Bank Światowy zlecił przeprowadzenie serii badań regionalnych wymiarów sprawiedliwości,

a Europejska Komisja na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości Rady Europy (CEPEJ) pomoże w gromadzeniu zharmonizowanych danych z regionu.

Komisja zaangażowała się również w bardziej zindywidualizowaną formę pomocy technicznej polegającą na misjach doradczych, skupiających się na reformach wymiaru sprawiedliwości i walce z przestępczością zorganizowaną i korupcją. Dwie takie misje są obecnie prowadzone w Czarnogórze i w Albanii, dwie kolejne mają rozpocząć się w 2019 r. w Kosowie oraz Bośni i Hercegowinie, a następną przewidziano w Macedonii Północnej i, ewentualnie, w Serbii.

Komisja ściśle współpracuje również z Europejskim Funduszem na rzecz Demokracji, aby wspierać niezależne platformy medialne, społeczeństwo obywatelskie i działaczy na rzecz demokracji. W 2018 r., dzięki dodatkowemu wsparciu ze strony UE w wysokości 6 mln EUR, rozszerzono działalność funduszu na Bałkany Zachodnie, gdzie sfinansowano 14 nowych dotacji dotyczących tych zagadnień.

Inicjatywa przewodnia nr 2 – Wzmocnienie zaangażowania w kwestii bezpieczeństwa i migracji dotyczy podjęcia kontaktów z regionem Bałkanów Zachodnich w celu rozwiązywania wspólnych zagrożeń z zakresu bezpieczeństwa związanych z terroryzmem, brutalnym ekstremizmem, radykalizacją, przestępczością zorganizowaną, handlem ludźmi i bronią palną i zagrożeniami hybrydowymi oraz w celu budowania zdolności partnerów do sprostania wyzwaniom związanym z migracją i bezpieczeństwem. Ten aspekt działalności otrzymał wsparcie w postaci spotkań ministerialnych w Londynie w lipcu oraz w Tiranie w październiku 2018 r. Spotkania te miały zasadnicze znaczenie dla ustanowienia ściślejszej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, składowania broni i planowania wspólnych środków przeciwdziałania terroryzmowi.

Na forum ministerialnym UE–Bałkany Zachodnie dotyczącym wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych w Tiranie, Komisja i sześciu partnerów z Bałkanów Zachodnich uzgodnili wspólny plan działania w zakresie walki z terroryzmem. Komisja pomaga obecnie w przygotowaniu planów działania dla poszczególnych krajów, zgodnych z priorytetami regionalnymi. Komisja utworzyła również regionalną sieć krajowych koordynatorów ds. zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi, która odbyła dwa posiedzenia w 2018 r. i jedno w marcu 2019 r.

Komisja kończy przegląd swojego planu działania na lata 2015–2019 w sprawie nielegalnego handlu bronią między UE a Europą Południowo-Wschodnią. UE przeznaczyła środki z linii budżetowej WPZiB na wsparcie wdrażania regionalnego planu działania dotyczącego broni strzeleckiej i lekkiej (BSiL), przyjętego na posiedzeniu ministrów spraw wewnętrznych w Londynie w lipcu 2018 r.

UE wyszła do partnerów z Bałkanów Zachodnich z propozycją włączenia ich do prac nad cyklem polityki UE w walce ze zorganizowaną i poważną przestępczością międzynarodową oraz do przygotowywania i wdrażania odpowiednich rocznych planów działania. Europejska Służba Działań Zewnętrznych zwiększyła częstotliwość spotkań w ramach wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa z Bałkanami Zachodnimi, aby zapewnić dalsze dostosowanie stanowisk regionu do wspólnych stanowisk UE. Europejska Służba Działań Zewnętrznych zwróciła się do wszystkich partnerów z Bałkanów Zachodnich o wzięcie udziału w badaniach ryzyka hybrydowego. Celem badań jest ocena ich podatności na zagrożenia i lepsze ukierunkowanie pomocy UE. Jak dotąd w badaniach wzięło udział czterech partnerów.

Jeżeli chodzi o migrację, Komisja nadal realizuje ambitne projekty w obszarze zarządzania migracjami we współpracy z odpowiednimi agencjami UE i organizacjami międzynarodowymi. Wspólnie budują zdolności partnerów w zakresie zarządzania

mieszanymi przepływami migracyjnymi, ustanawiając procedury azylowe, mechanizmy powrotu i wymianę informacji. Komisja podjęła również inicjatywy mające na celu lepszą koordynację pracy oficerów łącznikowych ds. migracji oddelegowanych do pracy w regionie oraz poprawę wymiany informacji operacyjnych.

Aby osiągnąć lepszą synergę w dziedzinie bezpieczeństwa i migracji, Komisja umożliwiła większe zaangażowanie agencji WSiSW na Bałkanach Zachodnich. Obejmuje ono podpisanie porozumienia roboczego z Europejskim Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA), podpisanie umowy o współpracy między Eurojustem a Albanią (na wzór podpisanych już umów z Czarnogórą i Macedonią Północną) oraz zakończenie negocjacji z pięcioma krajami regionu, które mają wspólną granicę z UE, w sprawie umowy o statusie dotyczącej Europejskiej Straży Granicznej i Przybrzeżnej. Umowa z Albanią weszła w życie i wysłano pierwszych funkcjonariuszy straży granicznej. Aby poprawić koordynację zaangażowania agencji działających w tej dziedzinie, Komisja powołała też grupę zadaniową, w skład której wchodzi przedstawiciele agencji WSiSW udzielających wsparcia w pracy na rzecz Bałkanów Zachodnich.

Łączna kwota środków przydzielonych na 2018 r. na działania związane z praworządnością, bezpieczeństwem i migracją wynosi ponad 145 mln EUR.

Inicjatywa przewodnia nr 3 – Wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego skupia się na umacnianiu postępów we wdrażaniu regionalnego obszaru gospodarczego, dostosowaniu istniejących ram inwestycyjnych w celu pobudzenia inwestycji w regionie, bardziej strategicznym wykorzystaniu programów reform gospodarczych oraz wspieraniu reform edukacyjnych i społecznych. Spotkania ministrów gospodarki w Wiedniu w lipcu oraz spotkania ministrów edukacji w Brukseli w czerwcu 2018 r. były ważnymi katalizatorami postępu w realizacji tej inicjatywy przewodniej, w szczególności w odniesieniu do wdrażania regionalnego obszaru gospodarczego oraz różnych inicjatyw w dziedzinie szkolenia zawodowego, mobilności studentów i uznawania kwalifikacji. W 2019 r. UE uruchamia również regularne spotkania z ministrami ds. zatrudnienia Bałkanów Zachodnich.

Komisja oraz Rada Współpracy Regionalnej nadal ułatwiały realizację wieloletniego planu działania na rzecz regionalnego obszaru gospodarczego. Główne osiągnięcia w tym zakresie obejmowały wejście w życie w kwietniu 2018 r. dodatkowego protokołu nr 5 w sprawie ułatwień w handlu do Środkowoeuropejskiej umowy o wolnym handlu (CEFTA), zatwierdzenie regionalnego programu reform w dziedzinie inwestycji oraz uruchomienie regionalnego programu na rzecz dywersyfikacji i integracji rynków finansowych. Zakończono negocjacje w sprawie liberalizacji handlu usługami, a rozpoczęto negocjacje w sprawie mobilności specjalistów w regionie.

Trwa rozszerzenie – pod względem strategicznym i finansowym – ram inwestycyjnych dla Bałkanów Zachodnich. W 2018 r. zakończono przegląd śródkresowy, przeprowadzony w celu przygotowania tego rozszerzenia; międzynarodową instytucją finansową uczestniczącą w ramach inwestycyjnych dla Bałkanów Zachodnich od grudnia 2018 r. jest Agence Française de Développement (AFD), a od kwietnia 2019 r. — Grupa Banku Światowego. Postępuje proces ustanawiania gwarancji dla Bałkanów Zachodnich, której celem jest przyciągnięcie prywatnych inwestorów do regionu. Dowodem na te postępy jest ocena *ex ante* zakończona w 2018 r.. Zainicjowano ponadto dialog z międzynarodowymi instytucjami finansowymi.

Komisja zwiększyła również wsparcie na rzecz rozwoju sektora prywatnego, ze szczególnym uwzględnieniem przedsiębiorstw rozpoczynających działalność i dostępu do finansowania dla młodych przedsiębiorców. Udostępniane w ramach nowej regionalnej gwarancji dla

młodzieży finansowanie w wysokości 10 mln EUR mającą na celu wzmocnienie potencjału przedsiębiorczości osób młodych i zapewnienie możliwości zatrudnienia – może osiągnąć nawet finansowanie do wysokości 80 mln EUR. W Serbii Komisja ustanowiła podobny program gwarancji o wartości 20 mln EUR, który zgodnie z założeniami może uruchomić nawet 180 mln EUR w formie nowych pożyczek dla serbskich przedsiębiorstw rozpoczynających działalność i innowacyjnych przedsiębiorstw. Komisja podejmuje również działania, aby rozszerzyć wsparcie na rzecz opracowywania strategii inteligentnej specjalizacji, które jest obecnie dostępne jedynie dla państw członkowskich, również na Bałkany Zachodnie.

UE podjęła działania mające na celu zwiększenie strategicznego wykorzystania programów reform gospodarczych partnerów przez dostosowanie ich w fazie przygotowawczej do zaleceń europejskiego semestru. Dzięki inicjatywie na rzecz reform społecznych, ale także przez ustanowienie dorocznego posiedzenia ministerialnego UE–Bałkany Zachodnie, które odbędzie się w czerwcu 2019 r., wzmocniono monitorowanie reform w zakresie zatrudnienia i spraw społecznych. Ponadto wzmocniono wsparcie finansowe UE na rzecz zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego i zdrowia, uruchamiając szereg nowych dwustronnych programów pomocy oraz program mobilności dla regionu w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego. UE stopniowo zwiększa swoje wsparcie w ramach programu Erasmus+, z zamiarem jego podwojenia do 2020 r.

Całkowity przydział w 2018 r. w ramach IPA na działania związane z konkurencyjnością, wzrostem i edukacją wyniósł ponad 260 mln EUR.

Inicjatywa przewodnia nr 4 – Usprawnienie połączeń skupia się na rozwijaniu w regionie połączeń transportowych i energetycznych w celu ułatwiania wymiany handlowej i pobudzania wzrostu gospodarczego. Działania przewidziane w ramach tej inicjatywy polegają na planowaniu infrastruktury i realizacji inwestycji w jej zakresie, a także na tworzeniu odpowiedniego otoczenia regulacyjnego dla integracji rynku regionalnego.

Spotkania ministrów transportu w Lublanie w kwietniu oraz w Brukseli w grudniu 2018 r. miały kluczowe znaczenie dla przyjęcia szeregu deklaracji w sprawie reformy transportu; podczas spotkania ministrów ds. energii i środowiska w Podgoricy przyjęto deklarację w sprawie przełomowej transformacji sektora energetycznego.

W sektorze energii Komisja ułatwia rozszerzenie unii energetycznej UE na Bałkany Zachodnie i utworzenie jednolitej przestrzeni regulacyjnej w oparciu o Traktat o Wspólnocie Energetycznej. Dalsze postępy w tej dziedzinie będą zależeć od postępów odnoszonych w kontekście odpowiednich elementów dialogu między Belgradem a Prisztiną.

Głównym osiągnięciem było podpisanie przez ministrów ds. energii i środowiska na Bałkanach Zachodnich na posiedzeniu w Podgoricy w lutym 2019 r. wspólnego oświadczenia w sprawie przejścia na czystą energię. Oprócz kwoty 50 mln EUR, dostępnej w ramach regionalnego instrumentu na rzecz efektywności energetycznej, Komisja udostępniła 30 mln EUR w formie dotacji na efektywność energetyczną. W 2018 r. Komisja udzieliła wsparcia na rzecz podpisania bułgarsko-serbskiego gazowego połączenia międzysystemowego, które będzie częściowo finansowane w ramach IPA i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Jeżeli chodzi o sektor transportu, Komisja nadal wspiera wdrażanie Traktatu o Wspólnocie Transportowej oraz funkcjonowanie jego sekretariatu. W szczególności powołano do życia instytucje wspólnotowe (Regionalny Komitet Sterujący i Radę Ministerialną) oraz podpisano z Serbią umowę w sprawie siedziby, zaś na początku 2019 r. powołano p.o. dyrektora.

Komisja ułatwiła przyjęcie deklaracji ministerialnej mającej na celu usunięcie barier na granicach poprzez utworzenie zintegrowanych drogowych i kolejowych przejść granicznych. Deklarację oparto na sfinansowanym przez UE badaniu. Zidentyfikowano w nim 32 priorytetowe przejścia graniczne w regionie, które mogłyby zostać objęte integracją. Obecnie podpisywane są umowy dwustronne między zainteresowanymi krajami w odniesieniu do każdego z przejść granicznych.

Po przyjęciu odpowiednich deklaracji ministerialnych na posiedzeniu ministerialnym dotyczącym TEN-T w Lublanie i na szczycie w Sofii, Komisja ułatwia także przygotowanie nowej regionalnej strategii kolejowej i planu działań na rzecz bezpieczeństwa ruchu drogowego, których celem jest w szczególności zmniejszenie liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych poprzez usunięcie „czarnych punktów”. W 2018 r. Komisja sfinansowała 24 kontrole tych punktów przeprowadzone przez ekspertów Connecta.

Jeżeli chodzi o inwestycje w infrastrukturę w 2018 r., rami inwestycyjne dla Bałkanów Zachodnich nadal umożliwiały wspieranie programu dotyczącego sieci połączeń. Na szczycie w Sofii Komisja ogłosiła dotacje dla jedenastu nowych projektów transportowych o łącznej wartości dofinansowania UE wynoszącej 192,7 mln EUR. Od momentu utworzenia ram inwestycyjnych dla Bałkanów Zachodnich Komisja udzieliła w ramach tego instrumentu wsparcia w postaci grantów w wysokości 700 mln EUR na rzecz 31 projektów priorytetowych, co z kolei pozwoliło uruchomić ponad 2,4 mld EUR w postaci inwestycji zewnętrznych.

Inicjatywa przewodnia nr 5 – Agenda cyfrowa dla Bałkanów Zachodnich skupia się na budowaniu gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego w regionie. Agendę, opartą na dokumencie roboczym służb Komisji określającym kluczowe inicjatywy, zainicjowano w czerwcu 2018 r. na dorocznym posiedzeniu Zgromadzenia Cyfrowego UE. Komisja ustanowiła również dialogi w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych z partnerami z Bałkanów Zachodnich, obejmujące wizyty komisarza ds. gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego w większości stolic w regionie.

Komisja zapewniła również intensywne wsparcie negocjacji w sprawie nowej regionalnej umowy w sprawie roamingu, prowadzącej do zniesienia wewnątrzregionalnych opłat roamingowych na obszarze Bałkanów Zachodnich. Została ona przyjęta w kwietniu 2019 r. podczas posiedzenia ministrów, które dotyczyło gospodarki cyfrowej, i wejdzie w życie w lipcu 2019 r.

Na podstawie ram inwestycyjnych dla Bałkanów Zachodnich Komisja przeznaczyła 30 mln EUR na pomoc techniczną w kontekście przygotowań do inwestycji w łączność szerokopasmową i kolejne 8 mln EUR na regionalną inicjatywę dotyczącą budowania bezpieczeństwa cybernetycznego.

UE działa również na rzecz otwarcia dostępu dla partnerów z Bałkanów Zachodnich do różnych europejskich forów i grup. Zostali oni w szczególności uwzględnieni jako obserwatorzy w europejskiej grupie regulatorów audiowizualnych usług medialnych oraz w grupie wysokiego szczebla ds. jednolitego rynku cyfrowego. Zaproszono ich także jako obserwatorów w ramach Organu Europejskich Regulatorów Łączności Elektronicznej (BEREC).

Komisja włącza partnerów w różne inicjatywy wspólnotowe w dziedzinie e-umiejętności, e-administracji i e-zdrowia. Należą do nich: sieć biur kompetencji w zakresie łączności szerokopasmowej, program staży „Cyfrowe możliwości”, inicjatywa dotycząca ambasadorów Europejskiego Tygodnia Kodowania w ramach programu ISA2, „sieć e-zdrowie”, europejski

sojusz na rzecz sztucznej inteligencji oraz Unijne Forum Obserwatorium ds. Łańcucha Bloków.

Całkowity przydział w 2018 r. w ramach IPA na działania związane z łącznością w transporcie, energią i sektorem cyfrowym sięgnął 450 mln EUR.

Inicjatywa przewodnia nr 6 – Wspieranie pojednania i stosunków dobrosąsiedzkich skupia się na wspieraniu trwałego pokoju w regionie poprzez pracę nad trzema zagadnieniami: zajęcie się spuścizną przeszłości, przywrócenie kontaktów międzyludzkich między społecznościami i zacieśnienie współpracy w obszarach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania. Kwestie te są systematycznie umieszczane w programie spotkań ministrów spraw zagranicznych krajów Bałkanów Zachodnich, a także w programie szeregu spotkań na wysokim szczeblu poruszających kwestie dwustronne, które zostały zapoczątkowane przez prezydencję austriacką w 2018 r.

Komisja nadal wspiera Międzynarodowy Mechanizm Rezydualny dla Trybunałów Karnych oraz wyspecjalizowane izby sądowe w Kosowie. Komisja – wraz z Międzynarodową Komisją ds. Osób Zaginionych i Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża – wspiera wysiłki na rzecz rozwiązania otwartych spraw dotyczących osób zaginionych i zaspokojenia potrzeb ich rodzin. Komisja wzmocniła również swoje wsparcie w kontekście utworzenia regionalnej komisji prawdy.

UE udziela pomocy finansowej na rzecz regionalnego biura ds. współpracy na rzecz młodzieży jako ważnego narzędzia zwiększania mobilności i współpracy między osobami młodymi. Uruchomiono laboratorium dla młodzieży z Bałkanów Zachodnich, aby umożliwić młodym ludziom wnoszenie wkładu w kształtowanie polityki. Zintensyfikowano wsparcie na rzecz współpracy między sektorem kultury i sektorem kreatywnym w ramach programu „Kreatywna Europa”.

Oprócz wielu działań obejmujących liczne kraje wspierające współpracę regionalną, ustanowiono program współpracy transgranicznej, który umożliwi realizację konkretnych projektów wspólnotowych w takich dziedzinach jak zarządzanie zasobami naturalnymi, turystyka i kultura. Ogólne wsparcie UE dla reform instytucjonalnych i społeczno-gospodarczych przyczynia się do przywrócenia zaufania obywateli i społeczności, a tym samym promuje środowisko sprzyjające pojednaniu.

Całkowity przydział w 2018 r. w ramach IPA na wsparcie stosunków dobrosąsiedzkich i pojednanie wyniósł blisko 80 mln EUR.

W nadchodzących latach Komisja będzie nadal opierać się na osiągnięciach w zakresie wspomnianych sześciu inicjatyw przewodnich, aby w pełni zrealizować zobowiązania podjęte w ramach strategii dla Bałkanów Zachodnich. W dalszym ciągu będziemy informować i angażować partnerów i państwa członkowskie, prowadząc dialog polityczny, regularnie oceniając sytuację oraz organizując specjalne posiedzenia na szczeblu roboczym. Dalsze zaangażowanie i konstruktywna współpraca regionalna partnerów z Bałkanów Zachodnich będą miały kluczowe znaczenie dla osiągnięcia ambitnych celów strategii i jej planu działania.

ZALĄCZNIK 4 - Najważniejsze statystyki

DANE STATYSTYCZNE (na dzień 29.04.2019 r.)

Demografia	Uwaga	Czarnogóra		Macedonia Północna		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Populacja ogółem (w tys.)		622,2	622,4	2071,3	2 073,7	2 875,6	2 876,6	7 076,4	7 040,3	78 741	79 815	3 516,0	3 509,7	1 771,6	1 785,5	510 182p	511 373bp
Udział osób w wieku 15–64 lat w populacji ogółem (%)		67,6	67,4		70,2	68,7	68,7	66,6	66,3	67,8	68	:	:	65,6p	66,8	65,3	65,0b
Wskaźnik przyrostu naturalnego (na 1 tys. mieszkańców)		1,8	1,5	1,2	0,7	3,6	3,0	-5,1	-5,5	11,2	10,8	-1,8p	-2,0	8,4p	8,2	0,0p	-0,4bp
Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, mężczyźni (w latach)		74,1	73,9	73,4	74,1	77,1	77,1	73,2	73,1	75,4	75,7	:	:	75,9p	:	78,2	78,3b
Oczekiwana długość życia w chwili urodzenia, kobiety (w latach)		78,9	79,2	77,5	77,9	80,1	80,1	78,3	78,1	81	81,3	:	:	81,6p	:	83,6	83,5b

Rynek pracy	Uwaga	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Współczynnik aktywności zawodowej osób w wieku 20–64 lat: odsetek aktywnej zawodowo ludności w wieku 20–64 lat (%)	1)	69,1	69,3	69,6	70,3	73,3e	73,9	70,0	71,2	60,9	61,9	58,8	58,4	44,0	49,0	77,6	78,0
Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn w wieku 20–64 lat: odsetek aktywnych zawodowo mężczyzn w wieku 20–64 lat (%)	1)	76,7	77,0	83,8	84,4	82,5e	84,3	78,0	78,8	83,3	83,7	72,0	71,3	66,8	75,1	83,7	84,1
Współczynnik aktywności zawodowej kobiet w wieku 20–64 lat: odsetek aktywnych zawodowo kobiet w wieku 20–64 lat (%)	1)	61,6	61,7	54,9	55,7	64,2e	63,5	62,0	63,6	38,5	40,0	45,3	45,6	20,9	22,6	71,4	72,0
Wskaźnik zatrudnienia, osoby w wieku 20–64 lat (% populacji)																	
Ogółem		57,1	58,2	53,3	54,8	62,1e	63,9	59,1	61,5	54,3	55,3	44,2	46,6	32,3	34,4	71,1	72,2
Mężczyźni		63,0	65,2	63,7	65,6	69,4e	72,1	66,3	68,5	75,5	76,1	56,4	58,1	49,9	54,0	76,9	78,0
Kobiety		51,3	51,4	42,5	43,7	55e	55,6	51,9	54,5	33,2	34,4	32,0	35,1	14,6	14,6	65,3	66,5

Rynek pracy, cd.	Uwaga	Czarnogóra		Macedonia Północna		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Osoby w wieku 15–24 lat niepracujące, niekształące się ani nieszkolące, % populacji w tej grupie wiekowej		18,4	16,7	24,3	24,9	26,9e	25,9	17,7	17,2	24,0	24,2	26,4	24,3	30,1	27,4	11,6	10,9
Osoby w wieku 15-29 lat niepracujące, niekształące się ani nieszkolące, % populacji w tej grupie wiekowej		22,3	21,4	31,3	31,1	30e	29,7	22,3	21,7	27,8	27,5	31,4	28,8	37,3	35,0	14,2	13,4
Zatrudnienie w podziale na główne sektory																	
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (%)		7,7	7,9	16,6	16,2	40,2e	38,2e	18,6	17,2	19,5	19,4	18,0	18,9	4,2	4,4	4,3	4,2
Przemysł (%)		9,8	9,5	23,1	22,5	12,8e	12,5e	20,2	21,2	19,5	19,1	22,7	22,2	18,0	17,4	17,3	17,3
Budownictwo (%)		7,7	7,6	7,2	7,2	6,5e	6,9e	4,3	4,1	7,3	7,4	8,6	7,3	11,5	12,9	6,7	6,8
Usługi (%)		74,8	75,0	53,1	54,1	40,5e	42,4e	57,0	57,5	53,7	54,1	50,8	51,6	66,3	65,3	71,7	71,7
Udział osób zatrudnionych w sektorze publicznym w zatrudnieniu ogółem, osoby w wieku 20–64 lat (%)	2)	31,2	32,6	:	:	15,6e	16,4e	28,3	27,8	13,8	13,3	17,8	18,4	30,8	28,4	:	:
Udział osób zatrudnionych w sektorze prywatnym w zatrudnieniu ogółem, osoby w wieku 20–64 lat (%)	2)	47,0	45,5	:	:	84,4e	83,6e	71,7	72,2	86,2	86,7	82,2	81,6	69,2	71,6	:	:
Stopa bezrobocia (% siły roboczej)																	
Ogółem	1)	17,8	16,1	23,7	22,4	15,2e	13,7e	15,4	13,6	10,9	10,9	25,5	20,7	27,5	30,3	8,6	7,6
Mężczyźni	1)	18,3	15,4	24,4	22,7	15,9e	14,6e	14,8	13,0	9,6	9,4	22,6	19,0	26,2	28,5	8,4	7,4
Kobiety	1)	17,1	16,9	22,7	21,8	14,4e	12,6e	16,2	14,4	13,6	13,9	30,2	23,3	31,7	36,4	8,8	7,9
Młodzież, w wieku 15–24 lat	1)	35,9	31,7	48,2	46,7	36,5e	31,9e	34,9	31,9	19,5	20,5	54,3	45,8	52,4	52,7	18,7	16,8
Bezrobocie długotrwale (>12 miesięcy)	1)	13,4	12,4	19,2	17,4	10,1e	8,9e	10,0	8,2	2,2	2,4	21,7	17,0	18,0	21,7	4,0	3,4
Średnie nominalne miesięczne wynagrodzenie (EUR)	3)	499	510	363	372	397	446	516	544	607	555	429	435	:	:	:	:

Edukacja	Uwaga	Czarnogóra		Macedonia Północna		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Odsetek osób wcześniej kończących naukę: odsetek populacji w wieku 18–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim I stopnia, które podjęły dalszego kształcenia (%)		5,5	5,4	9,9	8,5	19,6e	19,6	7,0	6,2	34,3	32,5	4,9	5,1	12,7	12,2	10,7	10,6
Wydatki publiczne na edukację w stosunku do PKB (%)		:	:	:	:	3,1p	3,1p	3,6	3,7	4,7	4,2	:	:	4,6	4,4	:	:
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim, ogółem		6,8	4,9	12,0	9,3	:	:	7,8	6,8	43,9	42,8	5,8u	6,1u	14,6	13,8	16,8	16,6
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim, mężczyźni		5,8	4,9	10,9	8,8	:	:	8,6	7,3	44,2	42,9	5,5u	6,1u	12,5	12,8	19,1	19,1
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem co najwyżej średnim, kobiety		7,9	4,9	13,1	9,8	:	:	7,0	6,3	43,7	42,7	6,3u	6,2u	17,0	14,9	14,4	14,1
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym, ogółem		82,2	86,9	77,2	80,3	:	:	84,9	85,0	35,7	36,1	86,6	86,9	70,5	70,8	65,3	65,1
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym, mężczyźni		86,9	90,6	82,5	83,7	:	:	86,3	86,3	38,3	39,4	89,0	89,4	74,5	74,2	66,1	65,8
Odsetek populacji w wieku 20–24 lat z wykształceniem średnim II stopnia lub policealnym, kobiety		77,2	82,9	71,8	76,7	:	:	83,3	83,5	33,3	32,9	83,7	84,0	66,0	66,9	64,4	64,4
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, ogółem		33,9	34,0	29,1	30,5	20,9e	23,5e	29,9	31,4	26,5	27,3	23,1	23,8	19,1	21,8	39,0	39,8
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, mężczyźni		31,8	30,0	24,5	24,6	18,0e	21,1e	24,7	25,4	28,3	28,6	16,6u	19,4	18,9	22,4	34,3	34,8
Odsetek populacji w wieku 30–34 lat z wykształceniem wyższym, kobiety		35,9	37,7	33,8	36,8	23,9e	26,0e	35,3	37,6	24,6	26,0	29,4	28,4	19,4	21,2	43,8	44,8

Rachunki narodowe	Uwaga	Czarnogóra		Macedonia Północna		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28		
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	
Produkt krajowy brutto																		
W cenach bieżących (mld EUR)		4,0	4,3	9,7p	10,0p	10,7	11,6p	36,7	39,2	780,2	753,9	15,3	:	6,1	6,4	14 958,3	15 382,6	
Na mieszkańca (EUR)		6 400	6 900	4 700e	4 800p	3 700	4 000p	5 200	5 600	9 800	9 400	4 400	4 700	3 400	3 600	29 300	30 000	
Wg standardu siły nabywczej (PPS) na mieszkańca		13 000	13 700	10 800e	10 800p	8 600	9 100p	11 400	11 600	19 200	19 900	9 000	9 500	:	:	29 300	30 000	
Wg standardu siły nabywczej (PPS) na mieszkańca, w stos. do średniej unijnej (UE-28 = 100)		44	46	37e	36p	30	30p	39	39	65	66	31	32	:	:	-	-	
Realna (wartość) rocznego współczynnika zmiany, w por. z poprzednim rokiem (%)		2,9	4,7	2,8	0,2p	3,3	3,8p	3,3	2,0	3,2	7,4	3,1	:	4,1	4,2	2,0	2,4	
Wartość dodana brutto w podziale na główne sektory																		
Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (%)		9,0	8,4	10,6	9,1p	22,6	21,8p	8,2	7,3	7,0	6,9	7,5	:	13,0	11,4	1,6	1,7	
Przemysł (%)		12,2	11,2	19,7	20,6p	14,0	12,8p	26,3	26,5	22,3	23,2	22,6	:	21,5	21,8	19,5	19,7	
Budownictwo (%)		6,7	8,2	8,0	7,2p	10,2	10,5p	4,7	5,0	9,7	9,7	4,6	:	8,1	9,9	5,3	5,4	
Usługi (%)		72,1	72,2	61,7	63,1p	53,2	54,9p	60,8	61,2	61,0	60,2	65,3	:	57,4	56,9	73,6	73,2	

Bilans płatniczy																	
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) (mln EUR)		371,6	484,3	316,9	180,0	936,5	993,8	1 899,2	2 418,1	9 211,3	7 277,2	256,8	330,1	177,2	212,0	30 664,7	- 72 791,5
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) (% PKB)		9,4	11,3	3,3	1,8p	8,7p	8,6	5,2	6,2	1,2	1,0	1,7	:	2,9	3,3	0,2	-0,5
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) w stosunku do UE-28 (mln EUR)		-25,6	174,1	199,1	100,2	274,7	:	1 304,4	1 756,7	3 166,7	1 786,0	214,9	217,0	15,6	107,3	-	-
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto (wpływ - odpływ) w stosunku do UE-28 (% PKB)		-0,6	4,0	2,1	1,0p	2,6	:	3,6	4,5	0,4	0,2	1,4	:	0,3	1,7	-	-
Przekazy emigrantów jako % PKB		4,8	4,7	2,0	1,9p	5,7p	5,5	7,3	7,6	0,1	0,0	8,2	:	11,4	11,8	0,1	0,1

Handel zagraniczny towarami	Uwaga	Czarnogóra		Macedonia Północna		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Udział wywozu do krajów UE-28 w wartości wywozu ogółem (%)		37,4	34,8	80,0	81,1	77,9	77,2	67,6	67,6	47,9	47,0	71,3	71,2	22,6	24,9	-	-
Udział przywozu z krajów UE-28 w wartości wywozu ogółem (%)		48,2	47,4	61,9	62,9	63,1	61,7	58,7	58,9	39,0	36,4	61,9	60,9	43,1	43,1	-	-
Bilans handlowy (mln EUR)		-1 736	-1 932	-1 786	-1 818	-2 399	-2 622	-2 483	-3 194	-50 676	-67 771	-3 448	-3 646	-2 480	-2 669	37 238	21 099
Międzynarodowy handel towarami i usługami w stosunku do PKB																	
Przywóz (% PKB)		63,1	64,5	65,5	69,2p	45,8	46,6p	53,4	57,1	24,9	29,3	52,3	:	50,9	52,5	40,4	42,0
Wywóz (% PKB)		40,6	41,1	50,7	55,4p	29,0	31,6p	48,6	50,5	22,0	24,8	35,4	:	23,7	26,7	43,9	45,7

Finanse publiczne	Uwaga	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
** Nadwyżka sektora instytucji rządowych i samorządowych (+) / deficyt (-) (% PKB)		-2,8	-5,6	-2,7	-2,7	-1,8	-2,0	-1,2	1,1	-1,1	-2,8	1,2	2,6	:	:	-1,7	-1,0
Dług sektora instytucji rządowych i samorządowych (% PKB)		64,4	64,2	39,9	39,5	68,6	66,8	68,8	58,7	28,3	28,3	40,5	36,1	14,6e	16,6e	83,4	81,7

Wskaźniki finansowe	Uwaga	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Roczna zmiana cen konsumpcyjnych (%)	4)	0,1	2,8	0,2	2,1	1,5	3,3	1,3	3,3	7,7	11,1	-1,1	1,2	0,3	1,5	0,2	1,7
** Zadłużenie sektora prywatnego, skonsolidowane, w stosunku do PKB (%)	5)	:	:	:	:	:	:	:	:	84,8	85,1	84,5	83,3	:	:	141,9	140,3
Dług zagraniczny ogółem, w stosunku do PKB (%)		:	:	74,7	73,6p	73,4p	68,7	72,1	65,3	47,4	53,4	:	:	33,2	32,6	:	:
Dług w walucie obcej ogółem, w stosunku do PKB (%)	6)	:	:	:	:	73,5	68,7	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Stopa procentowa pożyczek (jednorocznych), w skali roku (%)	7)	7,45	6,81	4,25	3,75	5,89	5,98	5,50	5,00	15,79	18,12	4,97	3,88	7,47	6,83	:	:
Stopa procentowa depozytów (jednorocznych), w skali roku (%)	8)	0,93	0,69	0,25	0,25	0,80	0,75	2,50	2,00	10,33	13,53	0,09	0,06	1,01	1,04	:	:
Wartość aktywów rezerwowych (w tym złota)		803,0	897,7	2 613,4	2 336,3	2 945,0	2 995,9	10 204,6	9 961,6	95 863,2	95 361,6	4 873,2	5 397,5	605,1	683,4	:	:

(mln EUR)																	
Rezerwy międzynarodowe – wyrażone jako wielokrotność miesięcznej wartości przywozu		3,9	3,9	4,9	4,0	7,2	6,7	6,2	5,4	6,0	5,2	7,3	7,2	2,3	2,4	:	:

Działalność gospodarcza	Uwaga	Czarnogóra		Macedonia Północna		Albania		Serbia		Turcja		Bośnia i Hercegowina		Kosowo*		UE-28	
		2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Wskaźnik produkcji przemysłowej (2010 = 100)		84,4s	81,8s	122,0	122,2	143,8	142,9	111,7	115,8	126,3	134,3	112,0	115,5	:	:	105,6	109,1s
Infrastruktura	Uwaga	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Gęstość sieci kolejowej (działające linie na 1 tys. km ²)	9)	18,4	18,4	27,4	27,4	12,2	12,2	48,6	48,5	13,2	13,3	20,0	20,0	30,9	30,9	:	:
Długość autostrad (km)		0	0	259	259	:	:	741	963	2542	2657	163	172	98	108	:	:
Energia	Uwaga	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Przywóz energii netto w stosunku do PKB		3,4	4,9	5,2	5,9	1,3	2,5	3,4	4,3	1,0	1,5	4,3	:	4,1	5,4	1,3	1,5

: = brak danych
b = przerwa w szeregu
e = szacowana wartość
p = wartość tymczasowa
s = szacunki/obliczenia Eurostatu
u = niska wiarygodność
- = nie dotyczy

* = Użycie tej nazwy nie wpływa na stanowiska w sprawie statusu Kosowa i jest zgodne z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ 1244 oraz z opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji niepodległości Kosowa.

** = Dane dotyczące deficytu budżetowego i długu publicznego w krajach objętych procesem rozszerzenia są publikowane w postaci, w jakiej są udostępniane, bez jakichkolwiek zapewnień co do ich jakości i zgodności z zasadami ESA.

Przypisy:

- 1) Turcja: bezrobocie obliczone według kryterium 4 tygodni z uwzględnieniem wyłącznie metod aktywnego poszukiwania pracy.
- 2) Bośnia i Hercegowina: sektor publiczny obejmuje sekcje O, P i Q NACE Rev. 2, natomiast sektor prywatny obejmuje inne sekcje NACE. Czarnogóra: z wyłączeniem organizacji pozarządowych; dane odnoszą się do liczby zatrudnionych (w sektorze prywatnym lub publicznym) wyrażonej jako udział w zatrudnieniu ogólnym.
- 3) Albania: sektor publiczny. Bośnia i Hercegowina: zarobki netto. Serbia: wynagrodzenia wypłacane pracownikom legalnych podmiotów oraz przedsiębiorstw nieposiadających osobowości prawnej.
- 4) Zharmonizowany indeks cen konsumpcyjnych z wyjątkiem Bośni i Hercegowiny.
- 5) Bośnia i Hercegowina: dane dotyczące monetarnych instytucji finansowych.
- 6) Albania: zadłużenie zewnętrzne (z uwzględnieniem BIZ).
- 7) Albania: średnia ważona stopa stosowana do nowych pożyczek na okres 12 miesięcy w ciągu danego miesiąca, po upływie 12-miesięcznego okresu zapadalności. Czarnogóra: średnia ważona efektywna stopa procentowa, kwota należności, w ujęciu rocznym. Macedonia Północna koniec roku (31 grudnia). Bośnia i Hercegowina: stopa pożyczek krótkoterminowych w walucie krajowej na rzecz przedsiębiorstw niefinansowych (średnia ważona).
- 8) Albania: stopa oprocentowania depozytów stanowi średnią ważoną stopę stosowaną do nowo przyjętych depozytów w ciągu danego miesiąca, po upływie 12-miesięcznego okresu zapadalności. Czarnogóra: średnia ważona efektywna stopa procentowa, kwota należności, w ujęciu rocznym. Macedonia Północna koniec roku (31 grudnia). Turcja: depozyty w banku centralnym na koniec dnia utrzymywane przez noc. Bośnia i Hercegowina: stopa oprocentowania depozytów płatnych na żądanie w walucie krajowej przyjmowanych od gospodarstw domowych (średnia ważona).
- 9) Serbia: w oparciu o powierzchnię całkowitą, a nie powierzchnię obszarów lądowych.